

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YENİLENEBİLİR ENERJİ HUKUKU VE TEŞVİKLER

ÖMER CAN

NİSAN 2020

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, Özel Hukuk alanında Yüksek Lisans Derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri:

KANAATİ

İMZA

Prof. Dr. Nur Zeliha KAMAN
(Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Nihat BULUT

Prof. Dr. Volkan Ş. EDİGER

Bu tezin İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Tarih

17.4.2020

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada zgn olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı:

İmza:

XXXXXX

ÖZ

YENİLENEBİLİR ENERJİ HUKUKU VE TEŞVİKLER

Can, Ömer

Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeliha Nur Kaman

Nisan 2020, 110 sayfa

İklim krizinin giderek etkisini göstermesi, mevcut enerji kaynaklarının gelecekteki belirsizliği ve her geçen gün artan enerji ihtiyacından doğan çevresel ve ekonomik sorunların çözümü için yenilenebilir enerji kaynakları tercih edilen bir enerji türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası hukukta tavsiye nitelikli çalışmalarla kendisine yer bulan bu enerji kaynakları, ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları mevzuat ve teşvik çalışmaları sayesinde gelişim göstermektedir. Ancak gelinen nokta itibariyle dünyamız hala bu kaynaklardan potansiyelinin çok aşağısında istifade etmektedir. Bu sebeple, kaynakların kullanımının arttırılmasında uluslararası alanda işbirliği yapılarak mevzuat ve teşvik çalışmalarının geliştirilmesi esas olacaktır.

Çalışmamızda, yenilenebilir enerjinin gelişiminde önemli pay sahibi olan mevzuat ve teşviklerin Uluslararası Hukuk, AB Hukuku ve Türk Hukuku bakımından mukayeseleri yapılarak bu enerji kaynaklarının gelişimi için öneriler getirme amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji Hukuku, Yenilenebilir Enerji Teşvikler

ABSTRACT

RENEWABLE ENERGY LAW AND INCENTIVES

Can, Ömer

LLM in Private Law Programme

Thesis Advisor: Prof. Dr. Zeliha Nur Kaman

April 2020, 110 pages

Renewable energy arose out of need that occurred as a key solution to environmental and economic problems caused by rise of global warming and lack of energy potential for the future. These energy sources have been improved by internal regulations and incentives of countries although it has not been at the same level in international law. However, it can be seen that these improvements are inadequate for renewable energy sources once compared with its potential. Hence, international cooperations are a must in terms of laws and incentives for exact level of improvement.

In this study, the aim is to explain and compare regulations and incentives, that has an important role for improvement of renewable energy sources at this level, with approach of International Law, European Union Law and Turkish Law and also offer suggestions.

Key words: Renewable Energy Law, Renewable Energy Incentives

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan kıymetli hocam Prof. Dr. Nur Zeliha KAMAN’a teşekkür ederim. Bilgisi ve hoşgörüsü bütün zorlu süreci kolaylaştırdı. Ömrümün sonuna kadar kendisine müteşekkirim. Tezimin savunma jürisinde yer alan Prof. Dr Nihat BULUT’a da değerli vakti ve paylaşımları için teşekkür ederim. Enerji alanındaki tecrübesi sayesinde multidisipliner yaklaşımla tez çalışmamı neticelendirmemi sağlayan Kadir Has Üniversitesi Enerji ve Sürdürülebilir Kalkınma Uygulama ve Araştırma Merkezi Kurucusu değerli büyüğüm Prof. Dr. Volkan EDİGER’e şükranlarımı sunarım. Ayrıca bir hukukçu olma yolunda ilerlerken eğitim hayatım boyunca şahsım üzerinde emek sahibi olan Kadir Has Üniversitesi ve Şehir Üniversitesi’nin birbirinden özel akademisyenlerine de teşekkür ederim.

Tez çalışmamı yürüttüğüm süreç içerisinde gerek mesleki çalışmalarımda gerekse tez çalışmamda bana destek olan kıymetli çalışma arkadaşlarıma müteşekkirim, onların desteği bende bir övünç kaynağıdır.

Son olarak, hem tez çalışması hem iş hayatının yoğunluğundan ötürü yeteri kadar vakit ayıramadığım, ancak her daim sevgi ve desteklerini derinden hissettiğim değerli arkadaşlarıma ve özellikle aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Öz.....	iv
Abstract.....	v
Teşekkür.....	vi
İçindekiler.....	vii
Tablolar Listesi.....	x
Kısaltmalar Listesi.....	xi

BÖLÜMLER

Giriş.....	1
1. Hukuki Açıdan Yenilenebilir Enerji	
1.1.Yenilenebilir Enerji Kavramı.....	3
1.2. Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerjinin Gelişimi.....	5
1.2.1. Uluslararası Mevzuat.....	6
1.2.1.1.Stockholm Bildirisi.....	7
1.2.1.2.Nairobi Konferansı.....	8
1.2.1.3.Rio Bildirisi.....	9
1.2.1.4.Enerji Şartı Anlaşması.....	11
1.2.1.5.Kyoto Protokolü.....	13
1.2.1.6.Johannesburg Planı.....	15
1.2.1.7.Herkes İçin Sürdürülebilir Enerji (SE4ALL).....	16
1.2.1.8.Paris Anlaşması.....	17
1.2.2.Uluslararası Kuruluşlar.....	19
1.3.Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukuku	21
1.3.1.Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimi.....	21
1.3.2.Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunun Temel	
Kaynakları.....	24
1.3.2.1.Lizbon Anlaşması.....	24
1.3.2.2. Direktifler.....	25
1.3.2.2.1. 2009/28/EC Sayılı Yenilenebilir Enerji	
Kaynaklarından Yenilenebilir Enerji	
Kullanımının Teşvik Edilmesine Dair Direktifi	26

1.3.2.2.2. 2018/2001 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Yenilenebilir Enerji Kullanımının Teşvik Edilmesine Dair Direktifi.....	29
1.3.3.Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunun Diğer Kaynakları.....	32
1.3.3.1. Anlaşmalar.....	33
1.3.3.2.Avrupa Adalet Divanı.....	36
1.3.4.Avrupa Birliği Hukukunda Yenilenebilir Enerjinin Geleceği.....	39
1.4.Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji	41
1.4.1.Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimi.....	41
1.4.2.AB’nin Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimindeki Etkisi.....	41
1.4.3.Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Elde Edilmesi Konusunun Kamu Hizmeti Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	43
1.4.4.Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Tabi Olduğu Temel Mevzuat.....	45
2. Yenilenebilir Enerji Hukukunda Teşvikler	
2.1.Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerji Teşvikleri.....	49
2.2. Avrupa Birliği Hukukunda Yenilenebilir Enerji Teşvikleri.....	54
2.2.1. 2009/28 Sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin AB Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması Bakımından Değerlendirilmesi.....	57
2.2.2. 2018/2001 Sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin AB Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması Bakımından Değerlendirilmesi.....	58
2. 2. 3. Genel Değerlendirme.....	60
2.3.Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji Teşvikleri.....	62
2.3.1.İdarenin Özendirme Faaliyeti ve Destekleme.....	64
2.3.2.Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Teşvik Uygulamaları.....	65
2.3.2.1.Lisansız Elektrik Üretimi Yapan Tesislere Yönelik Teşvikler.....	66
2.3.2.2.Lisanslı Üretim Yapan Yenilenebilir Enerji Tesislerine Yönelik Teşvikler.....	69

2.3.2.3. YEKA.....	73
2.3.2.4. Türkiye’de Yeni Yatırımları Özendirmeye Yönelik Teşvikler.....	76
2.3.3. Türkiye açısından Yenilenebilir Enerji Teşvik Mekanizmalarının Geleceğinin Değerlendirilmesi.....	80
2.3.3.1. Türkiye Açısından Örnek Olabilecek Teşvik Uygulamaları.....	82
2.3.3.2. Uygulanabilir Bir Teşvik Mekanizmasının Gerekliliği...	86
2.3.3.3. Genel değerlendirme.....	89
Sonuç.....	93
Kaynakça.....	98

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji Teşvikleri.....	63
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CECRE	: İspanya Yenilenebilir Enerji Kontrol Merkezi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EC	: European Comission
EİE	: Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IRENA	: Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı
KDV	: Katma Değer Vergisi
MW	: Megawatt
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
REEEP	: Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Ortaklığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
UNCBD	: Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
UNCITRAL	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNFCCC	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
UNFCCD	: Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi

WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca
YEK	: Yenilebilir Enerji Kaynağı
YEKA	: Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı
YEKDEM	: Yenilebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması

GİRİŞ

Milat'tan önce 5000'li yıllara dayanan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı günümüzde iklim krizinin kendisini hissettirmesiyle birlikte çok daha önemli bir hal almıştır.¹Ekonomik anlamda da ülkelere önemli katkıları olan bu enerji türü, adeta kullanıldığı ülkede bir yerel enerji kaynağı gibi kabul edilebilir.

Şüphesiz hala yeni enerji kaynağı olarak tanımlayabileceğimiz bu kaynakların düzenlendiği mevzuat, yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yenilenebilir enerji hukuku tabirinin dahi literatürde enerji hukuku başlığı altında mı yoksa yenilenebilir enerji hukuku olarak ayrı bir başlık altında mı incelenmesi gerektiği noktasında tereddüt yaşanmaktadır. Hal böyle olunca regülasyonların olgunlaşması ve derinleşmesi de zaman almaktadır. Tam da bu noktada bu enerji türünün uluslararası hukuktaki yeri ve etkisi sorusu akla gelebilir. Zira sürdürülebilir bir gelecek için dünyamıza son derece önemli katkıları olan bu enerji türünün henüz uluslararası hukukta tam olarak karşılığı bulunmamaktadır. Çünkü yapılan çalışmalar genel anlamda çevresel konular üzerinden yapılmaktadır. İlave olarak belki temas edilmesi gereken bir başka husus ise uluslararası hukukta bu alanlara yönelik yapılan çalışmaların henüz ülkelerin üzerinde doğrudan bir yaptırım etkisine sahip olmamasıdır. Dolayısıyla uluslararası hukuk anlamında kat edilmesi gereken çok daha uzun yol vardır. Ancak bu yolların da hızlı bir şekilde geçilmesi gerekmektedir. Çünkü iklim krizi etkileri geri dönülemez bir yere doğru yaklaşmaktadır. Uluslararası hukukta durum bu iken, bireysel anlamda çoğu ülkenin durumu çok daha müspettir. Örneğin AB içinde yenilenebilir enerji kaynaklarına mevzuat açısından bakış çok daha farklıdır. AB enerji ithalatına bağımlı bir bölge olmasından dolayı enerjide dışa bağımlılıktan kurtulmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. Hatta yenilenebilir enerjide teknolojiye, teşviklere, finansmana kadar her alanda dünya genelinden çok daha ileridedir. Bu gelişimin temelinde şüphesiz etkin regülasyon

¹Larry E. Stoddard. "Emerging Technologies" bölümü. *Power Plant Engineering*, düzenleyen Larry Drbal, Westra Kayla, Boston Pat.(Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2012),781.

alışmaları ve teşvik mekanizmaları yer almaktadır. Bu kaynakların Türkiye’deki yeri ise dünyanın genel çerçevesinden daha başarılıdır. Bu durumun altında yatan birincil sebep ise uygulanan başarılı teşviklerdir.

Bu tez çalışmasının gayesi, çevresel ve ekonomik anlamda oldukça önem arz eden yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişiminde hukuk ve teşviklerin etkisini tespit ederek, öneriler getirmektir.

Yenilenebilir enerjiye geçiş sürecinde istenilen verimin elde edilmesi için hukuk ve teşvik çalışmalarının ehemmiyetini vurgulayacak olan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yenilenebilir enerji kaynaklarının Uluslararası Hukuk, AB Hukuku ve Türk Hukuku’ndaki yeri ve durumu mukayeseli bir şekilde ele alınarak, bu enerji türünün hukuk dünyasındaki gelişimine yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır. İkinci bölümde, “temiz enerji” olarak da ifade edilen yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik olarak Uluslararası Hukuk, AB Hukuku ve Türk Hukuku bakımından teşvik mekanizmaları ele alınarak gerekli görülen önerilerden bahsedilmektedir.

BÖLÜM 1

HUKUKİ AÇIDAN YENİLENEBİLİR ENERJİ

1.1.Yenilenebilir Enerji Kavramı

Yenilenebilir enerjiyi, *“doğa’da serbest bir şekilde bulunan ve kullanmakla tükenmeyen enerji türü”* olarak tanımlayabiliriz.²Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü tanımına göre ise, *“ Yenilenebilir Enerji, sürekli devam eden doğal süreçlerdeki var olan enerji akışından elde edilen enerjidir.”*³Fosil yakıtların da içinde bulunduğu yenilenemeyen enerji olarak adlandırılan enerji türüne göre, çevreye çok daha az zarar verdiği bilinen bu enerji türü *“yeşil enerji”* veya *“alternatif enerji”* olarak da adlandırılmaktadır. O halde, yenilenebilir enerji türü doğada bulunmak ve tüketilememekle birlikte, aynı zamanda çevre dostu bir enerji türüdür. Hidrolik enerjisi;rüzgar enerjisi;güneş enerjisi;biokütle enerjisi; hidrojen enerjisi ve jeotermal enerjisi bu enerji türünün kaynakları olarak sayılabilir.⁴

Yenilenebilir enerjinin hukuki tanımlamaları farklılık gösterebilmektedir. Türkiye’de bu kaynaklara yönelik ilk kanun çalışması 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. Yürürlüğe giren 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunun tanımlar başlıklı 3. maddesinde yenilenebilir enerji kaynakları *“Hidroelektrik enerji, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji, biokütle enerjisi, biokütle enerjisinden elde edilen gaz (çöp gazı dâhil), dalga enerjisi, akıntı enerjisi ve gel-git gibi fosil olmayan enerji kaynakları”* olarak ifade edilmiştir.⁵2009 yılında Almanya’nın Bonn kentinde kurulan IRENA’nın kuruluş statüsünün 3. maddesinde yer alan tanım *“yenilenebilir enerji kaynaklarından sürdürülebilir bir şekilde elde edilen her türlü enerjiyi yenilenebilir enerji kaynağı*

²Fahriye Uysal. "Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Alternatiflerinin Seçimi için Graf Teori ve Matris Yaklaşım." *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, sayı.13 (2005): 24.

³Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. *“Yenilenebilir Enerji Nedir?”*Haziran,1,2020.http://www.yegm.gov.tr/genc_cocuk/Yenilenebilir_Enerji_Nedir.aspx

⁴ Ibid.

⁵5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5346.pdf>>(Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019)

olarak tasvir ederken; biyoenerjiyi, jeotermal enerjiyi, hidroenerjiyi, okyanus enerjisini, dalga ve okyanus termal enerjiyi, güneş enerjisini, rüzgar enerjisini de bu enerji türünün kaynakları” olarak tanımlanmaktadır.⁶Uluslararası Enerji Ajansının getirmiş olduğu tanıma göre “güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, biokütle enerjisi, hidroelektrik enerjisi, okyanus kaynakları ve bu kaynaklardan elde edilen hidrojen gazından doğrudan veya dolaylı bir şekilde elde edilen sürekli enerji, yenilenebilir enerjidir.”⁷Avrupa Birliği tarafından yenilenebilir enerjiye yönelik yapılan mevzuat çalışmalarında bu enerji türünün kaynakları ise 5346 sayılı kanundaki tanımlamadan ve Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı’nın statüsündeki tanımlamadan daha farklı bir tanımlamadır. Şöyle ki, 2001/77/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimini Teşvik Eden Direktif⁸ve 2009/28/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Arttırılmasına Yönelik Direktif⁹te; fosil kaynaklardan olmayan rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji, dalga enerjisi, gel-git enerjisi, hidroelektrik enerjisi, biokütle enerjisi, çöp gazı, atık su arıtma tesisi gazı ve biyogazdan elde edilen enerji, yenilenebilir enerji kaynağı olarak düzenlemekle birlikte; 2018/2001 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından elde edilen Enerjinin

⁶Statute of the International Renewable Energy Agency<https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/About-IRENA/Statute/IRENA_FC_Statute_signed_in_Bonn_26_01_2009_incl_declaration_on_further_authentic_versions.pdf?la=en&hash=635C494208DD405EA8CD2BDB04414FECD40F55F1> (Erişim Tarihi:3 Temmuz 2019)

⁷2016. *World Energy Outlook 2016*. [online] Paris: International Energy Agency, 399 <<https://webstore.iea.org/download/summary/202?fileName=English-WEO-2016-ES.pdf>> [Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019].

⁸Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the Promotion of Electricity Produced From Renewable Energy Sources in the Internal Electricity Market<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0077>>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

⁹Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0028>> (Erişim Tarihi:10 Ağustos 2019)

Kullanımının Desteklenmesine Yönelik Direktif'te¹⁰ise yenilenebilir enerji kaynaklarından olan güneş, güneş enerjisi ve güneş pili olarak ayrıma tabi tutulmuştur.

Görüldüğü üzere, hukuki tanımlarda birbiriyle benzerlik göstermesine rağmen bu enerji türünün kaynakları arasında farklılıklar mevcuttur. Bunun temelinde kaynaklara erişimde bölgeden bölgeye değişimlerin görülmesidir.

1.2. Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerjinin Gelişimi

Çevresel sorunların çözümüne yönelik başlatılan uluslararası hukuktaki çalışmalar, yenilenebilir enerji hukukunun doğuşu ve gelişimi adına büyük önem arz etmektedir. Günümüzde de geçmişte olduğu gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik uluslararası hukuktaki çalışmalar, çevresel sorunlar ile birlikte ele alınmaktadır. Şöyle ki, insanoğlunun en büyük sorunu haline gelen iklim krizinin çözümüne yönelik olarak sorunun birincil sebebi olan fosil yakıtların¹¹ terk edilerek, bu kaynakların yerine çevreyle barış içinde olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması amaçlanarak bu alanda teşvik edici hukuki çalışmalar yürütülmektedir. İklim krizi konusu gibi elzem bir sorunun çözümünde son derece önemli bir yere sahip olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, çevresel sorunların çözümünün haricinde ekonomik faydaları bakımında da ziyadesiyle olumlu bir etkiye sahip olmasından ötürü bu kaynak türlerine ilişkin hukuki çalışmaların son yıllarda giderek arttığı görülmektedir. Ancak her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasının hayati birçok faydasının olduğu bilinse de uluslararası hukukta emredici nitelikteki hukuki çalışmalar bir yana, bu alanın doğrudan düzenlendiği bir anlaşmanın varlığı dahi mevcut değildir. Ancak bu durumun yenilenebilir enerjinin gelişimine katkı sağladığını, bağlayıcı

¹⁰Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001>>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

¹¹Naci Bayraç. "Enerji Kullanımının Küresel Isınmaya Etkisi Ve Önleyici Politikalar." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sayı.2 (2010): 234.

olmayan regülasyonların bu alandaki hızlı teknolojik gelişmeleri desteklediğini düşünen görüşler de mevcuttur.¹²

Yenilenebilir enerji hukukunun uluslararası hukuktaki yeri ve bağlayıcı nitelikte olması tartışmaları bir yana, kesin bir yargı var ki oda bu zamana kadar yapılan çalışmaların, ülkelerin bu alana ilişkin uyguladığı politikalar bakımından son derece önemli olduğudur. Özellikle çok uluslu çalışmaların içerdiği prensiplerin ve uluslararası kuruluşların bağlayıcı olmayan kararlarının ülkelerin iç düzenlemelerinde katkısının büyük olduğu bir gerçektir.¹³

1.2.1. Uluslararası Mevzuat

1970’li yıllarda çevre konularına yönelik yapılan ilk uluslararası çalışmaların, yenilenebilir enerjinin uluslararası hukuktaki temellerini attığı tartışmasız bir gerçektir. Günümüzde hala kendisine yer bulduğu çevre konularına ilişkin 1970’li yıllardan bu zamana kadar 500’den fazla anlaşmanın varlığına rağmen¹⁴, yenilenebilir enerjinin ayrı bir başlık olarak ele alınmadığı görülmektedir. Ancak her ne kadar yenilenebilir enerji konusuna yönelik başlı başına bir hukuki çalışma mevcut değilse de, birçok önemli çalışmanın içerisinde yenilenebilir enerjinin yaygınlaşması adına önemli bir takım düzenlemelere yer verilmiştir. Önceden ifade edildiği gibi bu çalışmalar emredici nitelikte olmamasına rağmen, uluslararası düzeyde yenilenebilir enerjinin gelişmesi için ele alınan politikaların ortaya çıkmasına ve bu alanda hukuki çalışmaların yapılmasına öncülük ettiği görülmektedir.

¹²Duncan French. *“International Law and Policy of Sustainable Development.”* (Manchester: Juris and Manchester University Press, 2005),37.

¹³Bruce Stuart. *“International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?”* *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013):11.

¹⁴Ivanova, M., ve diğerleri, 2012. *Conflict Resolution, Human Security, And Global Governance Faculty Publication Series.* [online] Nairobi: Unep,464. <https://scholarworks.umb.edu/crhhsgg_faculty_pubs/2/> (Erişim Tarihi 14 Aralık 2019).

1.2.1.1. Stockholm Bildirisi

İsveç'in Stockholm şehrinde 1972 yılında düzenlenen "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı" Türkiye dahil, Birleşmiş Milletlere kayıtlı 131 devletin 114'ünün temsilcisinin katıldığı¹⁵ ve çevresel sorunların ele alındığı ilk çok uluslu çalışmadır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda 109 tavsiyenin yer aldığı bir eylem planı ortaya çıkmış, doğal çevrenin ve insanlığın kültürel mirası sayılan eserlerin korunması hususunun, daha iyi koşullar altında yaşamının insan haklarının bir gereği olduğu belirtilmiştir. Bu bildiri ile sürdürülebilir kalkınma ve gelecek kuşaklara daha iyi yaşam koşulları sağlanması için çevrenin korunmasının gerekliliği üzerinde durulan 26 prensip açıklanmış ve hükümetlerarası kurumsal ve finansal bir merci olacak ve yalnızca çevresel konular üzerinde faaliyet yürütecek olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulması üzerinde mutabakat sağlanmıştır.¹⁶ Kurulan bu program sayesinde sonraki dönemlerde yenilenebilir enerjinin gelişimi için ciddi çalışmaların yapılması planlanmıştır. Stockholm Bildirisi olarak adlandırılan ve 26 prensibin yer aldığı bu bildiride; çevrenin korunması adına kaynakların uygun kullanılması, teknolojiden faydalanılması, önemli yenilenebilir kaynakların korunması ve geliştirilmesi, devlet kurumlarının doğada bulunan kaynakların kontrolü ve gereği gibi kullanılması için görevlendirilmesi, çevresel zararlarda öngörülecek tazminat konusunun geliştirilmesi, tüm bu konuların gelişimi adına eğitim alanında da çalışmaların yapılması gibi bir takım tavsiye niteliğinde düzenlemeler yer almaktadır.¹⁷ Temel olarak insan çevresinin korunması ve geliştirilmesi konusuna vurgu yapan bu bildiri, herhangi bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen çoğu ülkenin çevresel konulara yönelik bakış açısını değiştirdiği ve artık çevre politikalarının bu çerçevede değerlendirildiği görülmüştür.¹⁸

¹⁵David Wirth(1995). "The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa." *Georgia Law Review* 29, (1995): 604.

¹⁶İbid. p.601

¹⁷*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*<<https://digitallibrary.un.org/record/123398?ln=en>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

¹⁸İmam Mulyana. "The Deveelopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." *HALREV* 1, sayı.2 (2016): 47-49.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının doğrudan ele alınmadığı bu tavsiye nitelikli çalışmada, mevcut yenilenemeyen kaynakların tükenme riskine karşılık, enerji kaynaklarının yenilenmesi gerekliliğinden bahsederek aslında bir nevi yenilenebilir enerjinin kullanımının teşvikinin amaçlandığı ifade edilebilir.¹⁹ Değinildiği üzere, ilgili ülkelere yönelik bağlayıcılık özelliği taşımayan Stockholm Bildirisi, genel nitelikli çevresel politikaları benimseyen ve çevresel sorunlarda farkındalık yaratan bir bildiri olup²⁰, konuları ele alış şekli itibariyle günümüzdeki düzenlemelerin temeli olma özelliğine haiz olmuştur. Hatta söz konusu bildirinin,içinde barındırdığı bazı prensiplerin günümüzde bağlayıcı nitelik dahi kazandığı görülmüştür.²¹

1.2.1.2.Nairobi Konferansı

Birleşmiş Milletler Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konferansı 1981 yılında 10-21 Ağustos tarihleri arasında 17 genel kurul toplantısıyla birlikte Nairobi’de gerçekleştirilmiştir.²²Ükelere sosyal ve ekonomik yönden olumlu etkileri sebebiyle, Birleşmiş Milletlerin hükümetler arası politikası çalışmaları sayesinde ilk kez ele alınan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı konusu, Türkiye’nin de katılımıyla birlikte 125 ülke tarafından değerlendirilmiştir.²³Yapılan konferansta, özellikle uzun vadede ortaya çıkacak enerji sorununa dikkat çekilerek, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından ihtiyaç duyulacak enerjinin tedarik edilmesi için yeni ve

¹⁹Ershadul Karim, Abu Bakar Munir, Mohamad Ataul Karim, Firdaus Muhammad-Sukki, Siti Hawa Abu-Bakar, Nazmi Sellami, Nurul Aini Bani ve Mohamad Zaki Hassan. “Energy Revolution for Our Common Future: An Evaluation of the Emerging International Renewable Energy Law.” *MDPI-Energies* 11, sayı.7 (2018):5.

²⁰Günther Handl. “Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992”. *United Nations Audiovisual Library of International Law*, (2012):1.

²¹Marc Pallemarts (1997). “Stockholm’den Rio’ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi* 52, sayı.1 (1997): 614.

²²*Report of The United Nations Conference on New and Renewable Sources of Energy*<<https://digitallibrary.un.org/record/25034>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

²³Bruce Stuart. “International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?” *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013):13.

yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁴ Ayrıca konferanstaki konuşmacılar arasında yer alan Jamaika Başbakanı Edward Seaga da yenilenebilir enerjinin kaynaklarının layıkıyla araştırılması, geliştirilmesi ve desteklenmesi adına uluslararası bir ajansın kurulmasını önererek, bugünkü yenilenebilir enerji ajansının kurulmasının tohumunu atmıştır.^{25,26}

Gerçekten iştirak edilen bu konferans konunun ilk kez ele alınarak farkındalık yaratması, bu alanda politikaların geliştirilmesi noktasında temel teşkil etmesi ve Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA) gibi önemli bir kurumun temelini atılması hususları göz önüne alındığında soft law niteliği taşıyan bu konferansın çok önemli neticeleri içinde barındırdığı görülmektedir. Her ne kadar yaptırım niteliği olmasa da Konferans sürecinde böyle bir merkezi yapının gerekliliği vurgusu bu kurumun ortaya çıkmasında temel teşkil etmektedir. Bu kurumun önemi ise kurulduğu günden bu yana gerek uluslararası kuruluşlar gerek ülkelerle gerçekleştirdiği işbirliklerindeki katkısında görülmektedir.

1.2.1.3.Rio Bildirisi

Stockholm ve Nairobi konferanslarının ardından 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca (WCED) yayınlanan Bruntland Raporu, çevresel konularda günümüzde alınan kararların temelini oluşturan 1992 yılında Rio’ da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansına ışık tutuştur. Çevresel ve ekonomik anlamda son derece önemli konulara yönelik değerlendirmelerin yer aldığı raporda, çevresel sorunların çözüme kavuşturulması adına ulusal ve uluslararası düzeyde mevzuat çalışmalarının yapılması ve toplumun farkındalığının artırılması içinde gereken çalışmaların yapılmasının önemine vurgu

²⁴*Report of The United Nations Conference on New and Renewable Sources of Energy*<<https://digitallibrary.un.org/record/25034>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

²⁵International Renewable Energy Agency. “ History of Irena. ” Irena. Haziran, 5, 2019. <https://www.irena.org/history>

²⁶*Report of The United Nations Conference on New and Renewable Sources of Energy*<<https://digitallibrary.un.org/record/25034>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

yapılmıştır.²⁷Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik ise dolaylı bir atıf yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki, raporda *'henüz başvurulmayan potansiyel enerji kaynakları'* ifadesi kullanılarak açıklamalar yapılmış ve yenilenebilir enerjinin 21. yüzyılın enerjisi olması noktasında önemi vurgulanmıştır.²⁸İzah edilen çalışmalar sonrasında 1992 yılında Rio De Janerio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiş ve bu konferans sonucunda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi(UNFCCC); Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UNCBD); Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNFCCD); Uluslararası Orman Prensipleri ve Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 başlıklı uluslararası enstrümanlar yayınlanmıştır. Önceki Konferanslarda olduğu gibi bu konferans kapsamında da katılımcı ülkeleri bağlayıcı kararlar alınmamış ve ele alınan konular arasında yenilenebilir enerji kaynakları konusuna doğrudan yer verilmemiştir.

Yayınlanan bu hukuki enstrümanlar içerisinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi konumuz açısından incelenmesi gereken bir çalışmadır. İklim Sözleşmesi, 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenen "Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı"nda imzaya açılmış ve ülkelerin onaylamasıyla 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde akdedilen bu sözleşme, iklim kriziyle mücadele kapsamında hükümetler arası ilk çevre sözleşmesi olma özelliğini taşımakla beraber, sözleşmeye taraf ülkeler üzerinde herhangi bir yaptırımı bulunmamaktadır. İçeriği bakımından en sade haliyle atmosferdeki sera gazı oranını düşürmeyi ve bu gazların olumsuz etkilerini en aza indirerek belli bir seviyede tutmayı amaçlamakta ve bu doğrultuda genel ilkeleri, aksiyon ve stratejileri ve taraf ülkelerin yükümlülüklerini düzenlemektedir.²⁹ ... Özellikle ekonomileri fosil yakıt üretimi, kullanımı ve ihracatına bağımlı olan gelişmekte olan ülkelerin, sera

²⁷İmam Mulyana. "The Deveelopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." HALREV 1, sayı.2 (2016): 49.

²⁸Borowy, Iris. "Defining Sustainable Development for Our Common Future: A History of the World Commission onEnvironment and Development (Brundtland Commission)". (London: Routledge , 2013),172.

²⁹United Nations Framework Convention On Climate Change<<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>> (Erişim Tarihi:3 Temmuz 2019)

gazı emisyonlarının sınırlandırılması için alınan önlemler dolayısıyla karşılaşacakları sıkıntıları kabul ederek... 'ibaresinin yer aldığı sözleşmede, esasında iklim değişikliğinin sebebini fosil yakıtlara dayandırarak bu enerjinin kullanımının bırakılması adına bir nevi rejim değişikliği önerdiği söylenebilir.³⁰

Sözleşme emredici hükümler taşımamasına rağmen, çevresel konuları ele alarak *“kirleten öder”* ilkesini uluslararası hukuka kazandırmıştır.³¹Uluslararası hukuk açısından Rio Bildirisi de aynı Stockholm Bildirisi gibi bağlayıcı nitelik taşımamaktadır. Ancak katılımcıları, alınan kararlar ve hükümleri uluslararası teamül hukukunu fazlasıyla etkilemişlerdir.³²Bu bildirinin, Kyoto Protokolü'ne dayanak teşkil etmesi hasebiyle de ayrı bir önem taşıdığı kabul edilebilir.

1.2.1.4. Enerji Şartı Anlaşması

Enerji Şartı Anlaşması enerji alanında yürütülecek faaliyetleri konu alan ve faaliyetlere yönelik birtakım düzenlemeler getiren ilk çok uluslu anlaşmadır.1994 yılında imza altına bu anlaşma, yer altı kaynakları bakımından zengin olan eski SSCB ülkeleri ile bu kaynaklara ihtiyaç duyan AB ülkelerini bir araya getirerek enerji alanında uzun süreli iş birliğini sağlamaktır. Anlaşmanın temeli 1990 yılında Dublin'de yapılan Avrupa Komisyonu toplantısında Hollanda Başbakanı tarafından dile getirilen Doğu-Batı arasındaki enerji işbirliğini arttırma fikrine dayanmaktadır.³³Anlaşmanın ikinci maddesinde; anlaşmanın amacı, anlaşmanın amaç ve ilkeleriyle uyumlu bir şekilde, karşılıklı çıkarlara dayanan ve uzun soluklu işbirliğini teşvik eden bir hukuksal çerçeve oluşturmak olarak

³⁰Imam Mulyana. "The Develeopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." *HALREV 1*, sayı.2 (2016): 49.

³¹David Wirth(1995). "The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa." *Georgia Law Review* 29, (1995): 640-645.

³²Günther Handl. "Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992". *United Nations Audiovisual Library of International Law*, (2012):1–11.

³³Emmanuel Gaillard ve Mark Mcneil. "The Energy Charter Treaty" bölümü. *Arbitration Under International Investment Agreements-A Guide To The Key Issues*, düzenleyen Katia Yannaca-Small,(Oxford: Oxford University Press, 2018),39.

düzenlenmiştir.³⁴Anlaşma enerji faaliyetleri özelinde enerji ticareti, geniş çerçeveli enerji yatırımlarının teşvik edilmesi, korunması ve iyileştirilmesi, enerji teknolojisinin değişimi, enerji piyasalarına girilmesi ile ilgili yasal haklar ve yükümlülüklerin neler olduğuna dair birçok konuyu barındırmaktadır.³⁵Enerji Şartı Anlaşması, anlaşmaya taraf devletler için bağlayıcı özellik taşımaktadır. Anlaşmaya göre ticari olmayan riskler, ayrımcı davranışlar, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kamulaştırma gibi olumsuz durumlara karşı yabancı yatırımcı korunmaktadır. Ülkeler arası enerji transferi de anlaşma kapsamında desteklenmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu bu anlaşma ilk aşamada AB ile Avrasya diye tabir edilen bölgedeki ülkeleri kapsarken; sonraları Japonya, Panama, Kenya gibi farklı kıtalardan ülkelerinde katılımıyla bölgesel bir anlaşma niteliğinden çıkarak uluslararası bir anlaşmaya dönüşmüştür.

Anlaşma çerçevesinde ortaya çıkan bir uyuşmazlık olduğunda çözüm olarak diplomatik diyalog ve tahkim mekanizmaları öngörülmüştür. Çözüm yollarından biri olan tahkim kurumu nazarında birçok uyuşmazlık neticeye ulaştırılmıştır. Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözüm Merkezi(ICSID), Stockholm Tahkim Merkezi ve Birleşmiş Milletler Uluslar arası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) gibi tahkim merkezlerinde verilen kararların, uluslararası hukukta yenilenebilir enerjinin gelişmesinde rol oynayarak, ülkelere bu alana yönelik politikaların yeniden ele alınması yönünde olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir.³⁶

Enerji Şartı Anlaşması, yenilenebilir enerjiyi yatırım yapılabilecek enerji türü olarak ele almakta ve bu enerji kaynaklarının geliştirilmesi için üye devletleri teşvik

³⁴Craig Bamberger ve Thomas Walde. "Energy Law In Europe: National, EU, International Regulation" bölümü. *The Energy Charter Treaty*, düzenleyen Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne. (Oxford: Oxford University Press, 2007),1- 34.

³⁵Suat Dursun. "*Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye*."(Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011),62.

³⁶Ershadul Karim, Abu Bakar Munir, Mohamad Ataul Karim, Firdaus Muhammad-Sukki, Siti Hawa Abu-Bakar, Nazmi Sellami, Nurul Aini Bani ve Mohamad Zaki Hassan. "Energy Revolution for Our Common Future: An Evaluation of the Emerging International Renewable Energy Law." *MDPI-Energies* 11, sayı.7 (2018):13.

etmektedir.³⁷ Enerji sektörüne özgü düzenlemeler içermesi, icra edilebilirlik kabiliyetine haiz olması ve ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümüne yönelik düzenlemelerin mevcut olması sebebiyle, Enerji Şartı Anlaşması uluslararası hukukta her daim etkinliğini korumaktadır.

1.2.1.5.Kyoto Protokolü

İklim değişikliği kavramı uluslararası alanda ilk kez 1994 senesinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kavram, Çerçeve Sözleşmenin eki olarak kabul edilen uluslararası bir anlaşma olan Kyoto Protokolü kapsamında değerlendirilmiştir. Protokol 1997 yılında Kyoto’da (Japonya) oluşturulmuş, 1998 Mart ayında ise imzaya açılmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girme şartı olan en az 55 ülkenin Protokole taraf olması ve taraf devletlerin dünyadaki salınan toplam emisyonunun %55’ini oluşturması koşullarının, Rusya Federasyonu’nun protokole taraf olmasıyla birlikte sağlanmasından ötürü Kyoto Protokolü 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye İklim Değişikliği Sözleşmesine 24 Mayıs 2004 tarihinde taraf olurken, Kyoto Protokol’üne ise 26 Ağustos 2009 tarihinde taraf olmuştur.

Karbon salınımla mücadele konusunda çok önemli bir çalışma olan Protokolün, uygulamaya girmesindeki temel amaç,atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun iklime tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde kalmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda Protokolün EK-B listesinde yer alan sanayileşmiş ülkelere sera gazı emisyonunun salınımının azaltılması için belirli hedefler ve yükümlülükler getirilmiştir. Bu protokole göre Ek 1 listesinde yer alan sanayileşmiş ülkeler, ilk taahhüt periyodu içerisinde (2008-2012) 1990 yılı sera gazı salınımının ortalama olarak %5 altına ineceğine ilişkin taahhüt vermiş ve EK B çerçevesinde de iç mevzuatında değişiklikler yapılmasını öngörmüşlerdir.³⁸

³⁷Bruce Stuart. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013):22-24.

³⁸*Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-Kyoto Protokolü*< http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf > (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

İklim krizinin önlenmesini esas alan bu anlaşma doğrultusunda yenilenebilir enerji kullanımı, önemli bir yerde durmaktadır. Şöyle ki, iklim krizinin ortaya çıkmasındaki birincil sebep olan atmosferdeki karbon salınımı fosil yakıtların tüketiminden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple protokolün 2. maddesinde yenilenebilir enerji kullanımının ve teşvikin artırılması tavsiye edilmiştir. Kyoto Protokolü'nün getirmiş olduğu bir diğer önemli kurum ise karbon ticaretidir. Anlaşmada düzenlenen 17. Maddeye göre EK-B' de yer alan gelişmiş ülkeler, karbon salınımına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirme amacıyla karbon ticaretine girebileceklerdir. Bu ülkelerin dışındaki ülkelerde de benzer bir uygulamayla, gönüllü karbon piyasalarının kurulması da protokol'de düzenlenmiştir.³⁹Anlaşmanın ilk halinde Türkiye'de sanayi, gelişmiş ülkeler içerisinde yer alırken, sonraki etapta yapılan müzakereler sonucu Türkiye'nin anlaşma kapsamındaki yükümlülükleri kaldırılmıştır. Bu konudan ötürü Türkiye, çevre sorunlarına duyarsız kalınıyor iddialarıyla eleştiriler almıştır. Ancak ilginçtir ki, dünya üzerinde ilk kez bir ceza kanunun amaçlarından birinin çevreyi korumak olduğu Türkiye'de düzenlenmiştir.⁴⁰

Kyoto Protokolü'nün düzenlemiş olduğu konuların, taraf olan devletlere getirmiş olduğu yükümlülük ve teşvik mekanizmasıyla uluslararası hukukta olumlu etkileri olmuştur. Özellikle iklim hukukunun gelişmesi adına önemli bir yerde duran bu çalışma, daha sonra yapılacak çalışmalar içinde yol gösterici olmuştur. Öyle ki, Kyoto Protokolünün hukuk dünyasında yaratmış olduğu pozitif durumun sonucu olarak 160' dan fazla ülkede 1200 tane iklim hukukuna ilişkin düzenleme yapılmıştır.⁴¹ Lakin yadsınmayacak bir gerçek de var ki, AB ülkelerinin tüm gayretine rağmen istenilen başarı Protokol ile elde edilememiştir.⁴² Bu başarısızlığın sebeplerinden biri

³⁹Marco Citelli, Marco Barassi ve Ksenia Belykh. "Renewable Energy in the International Arena: Legal Aspects and Cooperation." *Groningen Journal of International Law*, 2, sayı.1 (2014):25.

⁴⁰Firuz D. Yaşamış. "Çevre Ceza Hukuku'nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu Ve Kabahatler Kanunu." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı. 58 (2005):138.

⁴¹LSE-Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment. "Climate Change Laws of the World." Kasım, 5, 2019. <https://climate-laws.org/>

⁴²2018. *EU And The Paris Climate Agreement: Taking Stock Of Progress At Katowice COP*. [online] Brussels: European Comission,1-8.

olarak esas gayenin karbon salınımının azaltılması olduğu gerçeğinden uzaklaşılarak, emisyon ticareti kavramının daha çok ön planda tutulması gösterilebilir. Son derece önemli kabul edilecek diğer sebepler arasında ise genel bir azaltım hedefi belirlenmesi, taahhütlerin yerine getirilmesi için öngörülen sürelerin (2008-2012; 2013-2020) kısıtlı oluşu, yaptırımlar noktasında yetersiz kalınması, ABD'nin Protokolü onaylamaması, Japonya ve Kanada gibi ülkelerin ise hedeflere ulaşamayacakları gerekçesiyle protokolden çekilmeleri sayılabilir. Protokol çerçevesinde yenilenebilir enerjinin kullanımına yönelik doğrudan bağlayıcı bir düzenlemenin olmamasına rağmen, karbon salınımının engellenmesi için temiz enerji kaynaklarının dolaylı olarak teşvik edilmesi, ülkelerin bu alanda politikalar geliştirmesinde önemli rol oynadığı bir gerçektir.⁴³

1.2.1.6. Johannesburg Planı

1992 yılında gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın üzerinden geçen 10 yılın sonunda, bu kez Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde Birleşmiş Milletler himayesinde Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu Zirve'de yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir Kalkınmanın gerçekleşmesi gibi ekonomik konular üzerinde özellikle durulmuştur. Yapılan Zirve sonucunda ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevrenin korunması konularının yer aldığı siyasi bir bildiri ve Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Dünya Zirvesi Uygulama Planı yayınlanmıştır. Su ve enerjiye erişim sağlayabilen insan sayısını arttırma, çölleşmeyle mücadele ve uluslararası ve ulusal düzeyde hava kirliliğinin azaltılarak, Kyoto'nun onaylanmasının teşvik edilmesi gibi konularla beraber; kullanılan enerji kaynakları içerisinde, yenilenebilir enerji payı oranının arttırılması hedeflenen çalışmalar arasında yer almaktadır. Sürdürülebilir Uygulama Planının giriş kısmında ifade edildiği üzere Johannesburg Zirvesi neticesinde ortaya çıkan Uygulama Planının aslında Rio (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma)

<<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-716-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2020).

⁴³LSE-Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment. "Climate Change Laws of the World. " Kasım, 5, 2019. <https://climate-laws.org/>

Konferansının devamı olduğunu belirtilerek, o konferansta yapılan tüm çalışmaların benimsendiği, söz konusu çalışmaların temel prensipler olduğuna değinilmiştir.⁴⁴

Johannesburg Planı, muhteviyatında ekonomik ve çevresel konuları barındırmaktadır. Plan, katılımcı devletlere yönelik tavsiye nitelikli kararlardan öteye gidememiştir. Planın 162/a maddesinde küresel sorunların başında sayılan çevresel ve ekonomik sorunların aşılması adına uluslararası ortak çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu ve hukuki mekanizmanın kurulması gerektiğine değinilmiş, birçok farklı madde kapsamında da yenilenebilir enerji alanında teknoloji ve ticari transferler teşvik edilmiştir.⁴⁵ Ayrıca Johannesburg Planı'nın düzenlediği etkin hükümler sayesinde 90 ülke yenilenebilir enerji politikalarının gelişimi adına iç mevzuatlarında düzenlemelere yapma yoluna gitmiştir.⁴⁶

Açıklandığı üzere Zirve neticesinde yapılan çalışmalarda yenilenebilir enerji konusunun ele alındığı görülmektedir. Ülkelere, ekonomik ve çevresel açıdan olumlu sonuçları olduğu görülen yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmektedir. Uluslararası hukuk anlamında değerlendirildiğinde yaptırım gücü olmayan ve yalnızca tavsiye nitelikli olan bu kararların, her şeye rağmen uluslararası politika belirlemede ve ülkelerin iç hukuk sistemlerinde bu konulara yönelmelerinde etkili olduğu görülmektedir.

1.2.1.7. Herkes İçin Sürdürülebilir Enerji (SE4ALL)

2012 yılı yenilenebilir enerji kaynaklarının uluslararası alanda gelişimi adına önemli tarihlerden biri olarak değerlendirilebilir. Öyle ki, o güne kadar bu enerji türüne yönelik dolaylı birtakım çalışmalar yapılırken Birleşmiş Milletlerin ana organlarından

⁴⁴*Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development*<

https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf>(Erişim

Tarihi: 1 Aralık 2019)

⁴⁵*Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, ch I pt 2 annex [9(a)], [9(c)], [20(c)], [20(d)], [20(e)], [20(g)], [20(i)], [20(k)], [20(n)] , [20(t)], [59(b)], [62(j)(ii)]<https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf>* (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

⁴⁶İmam Mulyana. "The Deveelopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." *HALREV 1*, sayı.2 (2016): 49.

biri olan Genel Kurul'da, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-mun tarafından 2012 yılı '*Herkes İçin Sürdürülebilir Enerji Yılı*' olarak ilan edilmiştir. Yapılan bu neticesinde aslında BM üye ülkeleri için uyulması gereken herhangi bir yükümlülük öngörülmemiştir. Buradaki önemli husus 2030 yılına kadar devletlerin yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edeceği enerjiye ilişkin bir hedef koyulmuştur. İlan edilen karara göre 1)Enerji hizmetlerine uygun erişim sağlanacak, 2)Enerji verimliliği arttırılacak, 3)Yenilenebilir enerji payının, kullanılan enerji içerisindeki yerinin %15'ten %30'a arttırılması sağlanacaktır.⁴⁷

Genel Kurul düzeyinde yapılan bu deklarasyon temiz enerji konusunu doğrudan düzenleyerek, yenilenebilir enerjinin kullanımının arttırılması konusunda tüm üye devletlere yönelik ortak bir uluslararası yenilenebilir enerji politikası benimsetirken, aynı zamanda ortak bir hedef getirmiştir.

1.2.1.8.Paris Anlaşması

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması'nın tarafları konferansında 2015 yılında imzaya açılan Paris Anlaşması, 2020 yılında geçerlilik süresi dolacak olan Kyoto Protokolünden sonraki dönemde iklimle mücadele konusunda gerekli adımların atılması noktasında birtakım düzenlemeleri içermektedir. Paris İklim Anlaşması olarak da adlandırılan bu anlaşmanın 21. maddesi gereğince,küresel sera gazı emisyonunun %55' ini oluşturan ve en az 55 taraf ülkenin onayı koşulunun sağlanmasıyla birlikte 2016 yılı Kasım ayı itibariyle yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu çalışmayla aslında hedeflenen, emisyon salınımının azaltılmasıdır. Buna istinaden küresel ısınmayı kontrol altına almak gayesiyle atmosfere salınan zararlı gazları azaltıp, sanayi devriminden önceki döneme göre 2 derecenin altında tutma, uzun vadede ise 1,5 derece ile sınırlamadır.Bu husus anlaşma metninin 2. maddesinde ifade edilmiştir. Öyle ki, başarılı bir sonucun elde edilmesi için gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere sağlamakla yükümlü olduğu finansal, teknolojik yardım ve emisyon azalımı konusunda teşvik de öngörülmüştür. Türkiye Paris Anlaşması'nın

⁴⁷A Vision Statement by Ban Ki-mun Secretary-General of the United Nations. " Sustainable Energy for All." Haziran, 4, 2019. https://www.seforall.org/sites/default/files/gather-content/SG_Sustainable_Energy_for_All_vision.pdf

müzakere süreçlerinde, gelişmekte olan devlet statüsünün tanınmasını talep ederek, bu Anlaşmanın getirdiği hedefe ulaşmak adına finansal ve teknolojik desteklerden istifade etmek istediğini ifade etmiştir. Ayrıca AB'nin yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin yürürlüğe koyduğu direktiflerinde de yer alan 'ülkelerin yaptıkları çalışmaları raporlaması ' konusu burada da düzenlenmiş ve ülkeler ulusal planlama yaparak, 2023 yılından itibaren ülkelerin anlaşma çerçevesinde yaptıkları çalışmalara ilişkin 5 yılda bir raporlama yapması yükümlülüğü getirilmiştir.

Kyoto Protokolü sonrasında uygulamaya girecek olan bu anlaşma, daha yürürlüğe girmeden birçok olumsuz eleştiri almıştır. Bunların en başında anlaşmaya katılımın isteğe bağlı olunmasıdır. Öyle ki, ABD anlaşma daha yürürlüğe girmeden bu anlaşmaya taraf olmayacağını ilan etmiştir. Dolayısıyla Anlaşma kapsamında düzenlenen yükümlülükler gözden geçirildiğinde Uluslararası Hukuk bakımından gerçek anlamda bağlayıcılıktan ya da yaptırımdan söz etmek pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca her ne kadar AB üye ülkeleri ve AB Yatırım Bankası gelişmekte olan ülkelere iklim krizine yönelik önlemler alınması adına yalnızca 2018 yılında 21,7 milyar değerinde bir finansal destek sağlanmış olsa da, bu rakam gelişmiş ülkeler tarafın yapılması öngörülen finansal desteğin çok altındadır.⁴⁸ Zira Anlaşmanın 9. Maddesinde belirtildiği üzere gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere 2025 yılına kadar 100 milyar dolarlık yardım sağlayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu finansal hangi ülkeden ne şekilde karşılanacağı da belirlenmeyen konular arasında yer almaktadır. Sonuç itibarıyla, finansal karmaşa ve güçlü devletlerin anlaşmayı desteklemekten kaçınması Kyoto Protokolü gibi Paris Anlaşması'ndan da olumlu neticenin elde edilemeyeceğine yönelik ciddi endişeler bulunmaktadır.⁴⁹

Yukarıda da izah edildiği gibi Paris İklim Anlaşması, adından da anlaşılacağı üzere, küresel ısınma nedeni iklim değişikliği sorununa bir çözüm getirme amacıyla düzenlenmiştir. Bundan önceki çalışmalarda olduğu gibi burada da yenilenebilir

⁴⁸International Action on Climate Change. " International Climate Finance" Haziran, 15, 2019. https://ec.europa.eu/clima/policies/international/finance_en#tab-0-0

⁴⁹ Ilgın Özkaya Özlüer, Paris Anlaşması, Ekoloji Kollektifi, 1, (ocak,2015), s.6

enerji kaynaklarının kullanımının arttırılmasına yönelik, taraf ülkelerin teşvik mekanizmalarını geliştirmesi ve buna istinaden gereken yasama çalışmalarını yapmalarına yönelik sarıh ifadelerin yer almadığı görülmektedir. Lakin her ne kadar bu açık ifadeler yer almamış olsa da, esasında emisyon azaltılmaya gidilmesinin vurgulanması bir şekilde amacına ulaşarak yenilenebilir enerjinin kullanımını teşvik niteliğine dönüştüğünü görmek gerekmektedir. Zira atmosfere salınan zararlı gazların 3'te 2'sinin fosil kaynaklardan enerji üretim ve kullanımından ötürü oluştuğu düşünüldüğünde, aslında emisyonun azaltılması için yenilenebilir enerjinin kullanılması zaruri bir durum haline gelmektedir. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın tahminlerine göre, yenilenebilir enerji kullanımının hızlandırılması ve verimliliğinin artırılması halinde 2050 yılı itibariyle emisyon azaltılması hedefinin %90 oranında başarıya ulaşması muhtemeldir.⁵⁰

1.2.2.Uluslararası Kuruluşlar

Çok uluslu yapılar yenilenebilir enerjinin günümüze kadarki gelişimi noktasında son derece önemli bir uluslararası hukuk enstrümanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu kuruluşların yaptığı çalışmalar bağlayıcı kurallar getirmekten ziyade;yenilenebilir enerji alanına ilişkin hukuki, ekonomik, teknolojik, ticari vb. tüm konulara ilişkin diğer kuruluş ve ülkeler ile işbirliği içerisinde olup, yenilenebilir enerji alanında politikalar geliştirilmesinde yol gösterici olmaktır. Başta Birleşmiş Milletler çatısı altında kurulan kurum ve programlar olmak üzere Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Bankası, birçok sivil toplum örgütü (Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Ortaklığı (REEEP), 21. yüzyıl için Yenilenebilir Enerji Politika Ağı), konferanslar (G8,Uluslararası Enerji Forumu, Dünya Enerji Geleceği Zirvesi), uluslararası örgütler (Uluslararası

⁵⁰2017. *Untapped Potential For Climate Action-Renewable Energy In Nationally Determined Contributions*. [online] Abu Dhabi: Irena, 11.<<https://www.irena.org/publications/2017/Nov/Untapped-potential-for-climate-action-NDC>> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)) bunların başında gelmektedir⁵¹.

Birleşmiş Milletler insanlığı ilgilendiren her konuda olduğu gibi yenilenebilir enerji konusunda da gerek BM Genel Kurul'u gerekse bağlı kuruluşlar aracılığıyla olmak üzere öncü adımlar atarak uluslararası arenada bu alana dikkat çekmiş, uluslar üstü bir politika benimsenmesine büyük katkı sağlamıştır. Birleşmiş Milletlerin yenilenebilir enerji ile ilişkili olarak oluşturduğu 40'ın üzerinde program için 4 milyar dolardan fazla bir bütçenin tahsis edildiği bilinmektedir.⁵²1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı sonucu yayınlanan Stockholm Bildirisi'nde yer alan tavsiye niteliğinde çevresel kararların da, günümüzdeki çalışmaların temelini oluşturduğu kabul edilmektedir. Yine bu konferansın bir diğer önemli başarısı Birleşmiş Milletler Çevre Programının(UNEP) bu konferans sonucu kurulmuş olmasıdır. Çevre alanında kurulan ilk uluslararası kuruluş olan UNEP⁵³, 2007 yılında Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Taslak Yasaları El Kitapçığı, 2016 yılında ise Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kanunları Rehberi olan çok önemli iki çalışma ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda yayınlanan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve bu sözleşmeye ek olarak uygulamaya koyulan Kyoto Protokolü de gene BM çatısı altında yapılan önemli çalışmalardır. Burada bahsi yapılması gereken bir diğer önemli çalışma ise '*Herkes İçin Sürdürülebilir Enerji*' konferansıdır.

Diğer uluslararası örgütlerde BM kurumları gibi yenilenebilir enerjinin gelişmesi adına çok değerli çalışmalara imza atmışlardır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde hem ülkeler kendi deneyimlerini gözden geçirmekte hem de hedeflerine ulaşmada en doğru yolun hangisi olacağına ilişkin tecrübelerini paylaşmaktadırlar. Bu örgütlerin içerisinde yalnızca yenilenebilir enerji konularına özgülenmesi hasebiyle

⁵¹Bruce Stuart. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013):26.

⁵²Bruce Stuart. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013),27.

⁵³Sean Murphy. " *Principles of International Law*."(Washington: West Academic Publishing, 2006),377.

Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın çalışmaları diğer örgütlerin çalışmalarına nazaran daha ön planda bulunmaktadır. Ajansın Kuruluş Statüsü'nün 4. Maddesinde: "Ajansın, BM'nin sürdürülebilir gelişim çizgisine uygun bir şekilde yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik teknoloji, yatırım ve politikalarının durumu ve gelişimi hakkında üyelerini bilgilendireceği; diğer uluslararası kurumlarla ortak faaliyetler yürüteceği" ifade edilmiştir. Ajans Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, devletler, uluslararası kuruluşlar, özel sektör kurumları gibi birçok farklı yapı ile ortak çalışmalar yürüterek yenilenebilir enerji alanında bilgi, teknoloji, teşvik ve uluslararası işbirliği adına büyük bir görev üstlenmektedir.^{54,55} Bu kaynakların gelişimi için ülkelere tavsiyeler veren ajansın hazırlamış olduğu bu raporlarda, bu kaynakların kurulması esnasında karşılaşılabilecek muhtemel sosyal sorunlara dahi dikkat çekilmektedir.⁵⁶

Kısacası, uluslararası kuruluşların yenilenebilir enerji konusunda devletlere yönelik bağlayıcı kararlar almadığı görülmektedir. Bu kuruluşların uluslararası hukuk yönünden en büyük katkısı ülkelerde yenilenebilir enerji konusunda bilinç yaratmak ve bu alanın geliştirilmesi adına uygun yolların tespitini sağlamaktır. Yapılan bu katkıların neticesi ise hem uluslararası alanda hem de ülkeler bazında geliştirilen politikalar kapsamında görülmektedir.

1.3. Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukuku

1.3.1. Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimi

Yenilenebilir enerjinin temelini 1970'li yıllara dayandırdığımız Uluslararası Hukuka nazaran, Avrupa Birliği'nde bu konunun daha sonraki yıllarda düzenlendiği görülmektedir. Enerjide dışa bağımlı olan AB'nin, ithalatı azaltmak, öz kaynaklarını kullanmak, atmosfere zararlı gazların salınımını engellemek ve temiz enerji elde

⁵⁴Bruce Stuart. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14, (2013):26.

⁵⁵2014. *REmap 2030: A Renewable Energy Roadmap, Summary of Findings*. [online] Abu Dhabi: Irena. <[https:// www.irena.org/remap](https://www.irena.org/remap)> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

⁵⁶2016. *Innovation Outlook: Renewable Mini-grids*. [online] Abu Dhabi: Irena. <<https://www.irena.org/publications/2016/Sep/Innovation-Outlook-Renewable-mini-grids>> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

etme gayesiyle yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş planı yaptığı görölmektedir.⁵⁷Bağlayıcı kurallar içermemekle birlikte, yenilenebilir enerji kullanımına yönelik ortak bir politika geliştiren ve bu enerji türünün kullanımını %12'ye çıkarmayı hedefleyen yenilenebilir enerji politikası üzerine Beyaz Kitap⁵⁸; Yenilenebilir enerji kaynakları ve hareket planı üzerine Beyaz Kitap⁵⁹; enerji arz güvenliği üzerine Yeşil Kitap⁶⁰AB Hukuku kapsamında yapılan ilk çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹ AB'nin günümüzde yürürlüğe koyduğu tüm regölasyonların temelinde yer alan enerji politikalarının kaynakları, bu çalışmalara dayanmaktadır.

Kyoto Protokolü'ne uyum hasebiyle, AB üyesi devletlerin yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik eden direktifleri uygulaması son derece önemli bir hal almıştır. Zira direktifler, Kyoto yükümlölüklerini de kapsayıcı şekilde regüle edilmiştir. Bu doğrultuda yenilenebilir enerji kaynakları oranını genel tüketim içerisindeki oranını %12'ye çıkarma noktasında üye ölkelere yükümlölükler getiren 2001/77/EC sayılı AB Elektrik Piyasasında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimini Teşvik Eden Direktif; yenilenebilir enerji sistemlerinin yeni binalarda uygulanması konusunu da içeren Binaların Enerji Performansını düzenleyen 2002/91/EC sayılı Direktif; 2003/30/EC sayılı Ulaşımnda Biyokıtların veya Diğer Yenilenebilir Yakıtların Kullanımını Teşvik Eden Direktif; rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, dalga enerjisi, gel-git enerjisi, hidroelektrik enerjisi, biokütle enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin vergilendirilmesinde muafiyet ve indirim konularının da düzenlendiği 2003/96/EC sayılı Enerji Ürünleri ve Elektriğin

⁵⁷Bekkhus Niels ve Renaud Dehin. "Renewables Energy Sources in the European Union : Present Situation and Future Developments." *Studia Diplomatica* 59, sayı.4 (2006): 213-227

⁵⁸European Union Comission, 1995. *White Paper: An Energy Policy For The European Union*. Brussels: Comission of the European Communities.

⁵⁹European Comission, 1997. *Energy For The Future: Renewable Sources of Energy-White Paper for a Community Strategy and Action Plan*. Brussels: Communication from the Commission.

⁶⁰Comission of the European Communities, 1996. *Energy For The Future: Renewable Sources of Energy Green Paper For A Community Strategy*. Brussels: Communication from the Commission.

⁶¹Penelope Crosley. "The Role Of Renewable Energy Law And Policy In Meeting The EU's Energy Security And Challenges" bölümü. *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, düzenleyen Leal-Arcas Rafael, Wouters Jan. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2017),475.

Vergilenmesi İçin Topluluk Çerçevesinin Yeniden Yapılanması Direktif AB'nin günümüzdeki yenilenebilir enerji hukukunun temellerini oluşturmaktadır. 2007 yılında ise Birlik için 2020 yılına kadar enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklardan üretilmesi hedefi koyulmuştur. Koyulan bu hedef, sonrasında 2009 yılında çıkarılan ve halen yürürlükte olan 2009/28/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifi'nin temel ilkesi haline dönüşmüştür. Yapılan regülasyon çalışmalarına rağmen, 2009 yılında onaylanan Lizbon Anlaşması'na⁶²kadar gerçek anlamda başarılı bir hukuki çalışmanın olmadığı görülmektedir.⁶³

Avrupa Birliği için doğal bir kaynak haline dönüşebilecek olan bu enerji türünün tüketilmesi son derece önemli bir konudur. Zira enerjide %55'e varan ithalat bağımlılığı, bu ithalatın sağlanması adına birlik dışına çıkan yıllık 266 milyar Euro⁶⁴ enerji maliyeti ve bu enerji türünün ekonomiye katkısı sayesinde sektörde sağlanan 1.2 milyon kişiye iş istihdamı⁶⁵, yıllık 25 milyar Euro'luk bu kaynakların teknolojilerinin ihracı⁶⁶ ve dünyanın içerisinde bulunduğu geri dönüşü olmayan iklim değişikliği hususları, Avrupa Birliğini yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji elde etmeye yönelten en önemli itici güçler olmuştur.

⁶²Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma<<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>> (Erişim Tarihi:3 Ağustos 2019)

⁶³ Penelope Crosley. "The Role Of Renewable Energy Law And Policy In Meeting The EU's Energy Security And Challenges" bölümü. *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, düzenleyen Leal-Arcas Rafael, Wouters Jan. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2017), 476.

⁶⁴European Comission. "European Union Energy Security." Ekim, 11, 2019. https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-security_en

⁶⁵2019. *Renewable Energy and Jobs Annual Review 2019*. [online] Abu Dhabi: Irena,29. <https://www.irena.org/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jun/IRENA_RE_Jobs_2019-report.pdf

> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019).

⁶⁶2018. *A Clean Planet for all-A European Strategic Long-Term Vision For a Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy*. [online] Brussels: European Comission, 13.<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

1.3.2. Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunun Temel Kaynakları

1.3.2.1. Lizbon Anlaşması

2009 yılında yürürlüğe giren ve Lizbon Anlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliğinin işleyişine Dair Antlaşma AB için önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Anlaşmanın adından da anlaşılacağı üzere, bu anlaşma çerçevesinde Birliğin kurumsal yapısına yönelik bir takım düzenlemeler getirilerek, Birlik tekli yapıya sahip bir tüzel kişiye dönüştürölmek istenmiştir.⁶⁷ Bu kurumsal yapı sayesinde Birlik ve üyelerine yönelik alınan kararların uygulama ve denetiminin daha hızlı ve etkili olması amaçlanmıştır. Ayrıca küreselleşme, iklim değişikliği, güvenlik ve enerji gibi birçok konuya yönelik ihtiyaç duyulan reformlar da bu anlaşma sayesinde karşılanmıştır.⁶⁸

Lizbon Anlaşması kapsamında düzenlenen konuların içerisinde yer alan yenilenebilir enerji kaynakları, “Enerji” başlıklı 194. maddede ele alınmıştır.

ENERJİ-Madde 194⁶⁹

“1.Birliğin enerji politikası, iç pazarın kurulması ve işleyişı çerçevesinde ve çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ihtiyacını göz önünde tutarak, üye devletlerarasında dayanışma ruhu içinde, aşağıdakileri hedefler:

- a)Enerji pazarının işleyişinin sağlanması,*
- b)Birlik’de enerji arz güvenliğinin sağlanması,*
- c)Enerji verimliliğinin, enerji tasarrufunun ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesi,*
- d) Enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının desteklenmesi.*

2. Antlaşmaların diğer hükümlerinin uygulanmasına hael gelmeksizin, Avrupa Parlamentosu ve Konsey, olağan yasama usulü uyarınca hareket ederek, 1.

⁶⁷Daniele Marchesi. “The EU Common Foreign and Security Policy in the UN Security Council: Between Representation and Coordination.” *European Foreign Affairs Review* 1, (2008): 24-26.

⁶⁸Suat Dursun. “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye.” (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011),103.

⁶⁹Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişı Hakkında Antlaşma<<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>> (Erişim Tarihi:3 Ağustos 2019)

Paragrafta belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri alır. Bu tedbirler, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi'ne danışıldıktan sonra kabul edilir. 192. maddenin 2. paragrafının (c) bendine hâlel gelmeksizin, bu tedbirler, bir üye devletin kendi enerji kaynaklarından yararlanma koşullarını belirleme hakkını, farklı enerji kaynakları arasındaki tercihini ve kendi enerji arzının genel yapısını etkilemez.

3. 2. paragrafta istisna olarak, Konsey, özel yasama usulü uyarınca hareket ederek ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra, esas itibarıyla mali nitelikte olmaları halinde, 2. paragrafta belirtilen tedbirleri oybirliğiyle alır.”

Görüldüğü üzere ilgili madde, çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini, arz güvenliğini, üye devletlerarası işbirliğini arttırmayı amaçladığını ve bu temel prensipler çerçevesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesini düzenlemiştir. Aynı maddenin 2. fıkrası ise Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e belirli şartlar dahilinde ilk fıkrada öngörülen amaçların yerine getirilmesi için gereken tedbirlerin alınması konusunda yetki vermektedir. Lakin akabinde ki düzenlemede de üye devletlere kendi enerji kaynaklarını keşfetme ve koşulları belirleme konusunda özgürlük alanı belirleyerek, AB ve üye devletlerarasında ileride doğabilecek yetki tartışmasının önüne geçerek bir denge kurulmaktadır.⁷⁰

1.3.2.2.Direktifler

Avrupa Birliği'nin hukuki tasarruflarına ilişkin Lizbon Anlaşmasının *Birliğin Hukuki Tasarrufları* başlıklı 288. maddesinde şu şekilde bir ifadeye yer verilmiştir:

“Kurumlar, Birliğin yetkilerinin kullanılması için tüzük, direktif, karar, tavsiye ve görüşler kabul eder.

Tüzükler genel uygulama alanına sahiptir. Bütünüyle bağlayıcıdır ve tüm üye devletlerde doğrudan uygulanır.

Direktifler, muhatap alınan her üye devleti, ulaşılması gerekli sonuçları itibarıyla bağlar, şekil ve yöntem seçimini ise ulusal otoritelere bırakır.

⁷⁰Suat Dursun. “Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye.”(Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011),103-104.

Kararlar bütünüyle bağlayıcıdır. Muhatabı belirtilen bir karar, yalnızca muhatabı için bağlayıcıdır.

Tavsiye ve görüşler bağlayıcı değildir.”

İlgili maddeye göre direktifler, Birliğin elinde bulundurduğu yetkileri kullanmak adına hukuki bir enstrümandır. Direktifler  zellikleri gereği, tüm  ye ülkeler açısından bağlayıcıdır. Burada açıklamanın eksik kalmaması adına şu hususun özellikle üstünde durulması gerekmektedir:  ye devletler, direktif ile getirilen kararlara uymakla mükellef olmakla birlikte, bu kararlara uyma noktasında istifade edilecek yolların seğiminde ise  zg rd rl r. Tamsa bu sebeple yenilenebilir enerjinin kullanımının arttırılması noktasında direktiflerden yararlanılmış ve bu alana yönelik geliştirilen politikalara riayet edilerek, koyulan hedeflere ulaşılmıştır. Zira bu enstrümanlar üyelerin topluluk hukukuna uyum sağlaması için çıkarılan reg lasyonlardandır.⁷¹

1.3.2.2.1. 2009/28/EC Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Enerji Kullanımının Teşvik Edilmesi’ne Dair Direktif

AB’nin Lizbon Anlaşması ile girdiği yeni dönemde, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve bu kaynaklardan istifade edilmesinin arttırılması için yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi elde etmeyi teşvik eden 2001/77/EC sayılı Direktif ve ulaşımda biyogaz ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik eden 2003/30/EC sayılı Direktifin yerine 2009 yılında yeni bir yenilenebilir enerji direktifi yürürlüğe girmiştir. Yeni direktifin yürürlüğe girmesiyle beraber, her iki direktif de yürürlükten kaldırılmıştır. Avrupa Birliği’nin İşleyişi Anlaşmasının 194. maddesinde yenilenebilir enerji konusunun düzenlendiği çerçevede regüle edilen 2009/28/EC sayılı Direktif⁷² ile birlikte, hem AB’nin geneline hem de  ye devletlere yönelik birçok konu düzenlenmiştir.

⁷¹Paul Craig ve Grainne de Burca “*The Evolution of EU Law*”. (Oxford: Oxford University Press, 1998),105.

⁷²*Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing*

Direktifin amaç ve konusunu düzenleyen 1. maddede yenilenebilir enerji kaynaklarının teşviki adına işbu direktifin ortak bir çerçeve kurma, toplam enerji tüketimindeki sarf edilen enerji ve ulaşım amaçlı tüketilen yenilenebilir enerjinin oranının arttırılması noktasında hedefler koyarak, bu çerçevede bazı kurallar getirmek olduğu ifade edilmiştir. Düzenlenen konular bakımından elektrik üretimi veya genel enerji üretimi noktasında yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimini hedefleyen, ilave olarak ulaşım ve ısıtma-soğutmaya yönelik tüketimlerde de bu kaynaklardan faydalanmayı öngören direktif, 2001/EC/77 ve 2003/30/EC direktiflerini de kapsamakta ve bu direktifleri yürürlükten kaldırmaktadır. Netice itibariyle özetle, bu direktif ile birlikte zararlı gazların atmosfere salınımı engellenerek, daha çevreci ve sürdürülebilir enerji kullanımı noktasında Birlik ve üye devletlerin uyması gereken kurallar getirilmiştir. Birlik içerisindeki tüm üye ülkelerin uygulama zorunluluğu olan bu direktif yenilenebilir enerji kullanımına üyeleri sevk ederek, koyulan hedeflere ulaşılmasını mümkün kılmak adına ülkelere istatistik paylaşma, ortak yenilenebilir enerji projelerine katılma gibi kolaylıklar getirilmiştir. Direktif ile getirilen bu uygulamalar sayesinde ülkeler arası yardımlaşma ortamının sağlanıp hedeflere ulaşmak için yatırımlar teşvik edilmekte ve enerji güvenliği sağlanmaktadır. Direktifin bu denli kapsayıcı ve esnek çözümler getirmesi yalnızca yenilenebilir enerji hukukunu değil, iç içe geçmiş olduğu çevre hukuku bakımından da olumlu düzeyde etkileyecektir⁷³. AB'nin gerçekleştirdiği regülasyon çalışması ile üye devletlerin enerji ihtiyaçlarının minimum %20 yenilenebilir enerji kaynaklarından üretmesi, araçlar için kullanılan enerjinin minimum %10'unun gene bu kaynaklardan elde edilmesi, bu sayede sera gazı salınımının %20 oranında azaltılması ve %20'lik bir enerji verimliliği sağlanması gibi birtakım hedefler koyulmuştur. Direktifin EK 1 belgesinde hangi ülkenin ne kadar yenilenebilir enerjiden enerji üreteceğine ilişkin yükümlülükler yer almaktadır. Regülasyonun 22.maddesi kapsamında ülkelere getirilen bir diğer yükümlülük ise her üyenin kendisi için öngörülen hedefe ulaşması amacıyla oluşturacakları planı komisyona

Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0028>> (Erişim Tarihi:10 Ağustos 2019)

⁷³Thieffry, Pathrick. "Environmental protection and European Union energy policy: Energy transition after the Paris Agreement." *ERA Forum* 17, sayı.4 (2017):455.

iletmeleri ve sürecin başlaması itibariyle her iki yılda bir yenilenebilir enerji hedeflerinin süreçlerine ilişkin raporları Komisyona sunmalarıdır. Bahsi geçen bu raporlamalar sayesinde hem Birlik üye devletleri denetlemiş olacak hem de Birlik politikalarının gözden geçirilmesinde kolaylık sağlanmış olacaktır. Örneğin 2017 yılı verilerine göre Birlik enerji tüketiminin %17.52'lik kısmını yenilenebilir enerjiden sağlarken, 2014 yılı verilerine göre bu oran %16.19'dur.⁷⁴ Mevcut bilgiler ışığında denebilir ki, 2014 yılına göre yenilenebilir enerji kullanım oranı incelendiğinde 2017 yılında her ne kadar yenilenebilir enerji payı artmış olsa da, önceki yıllara göre yavaşlama olduğu söylenebilir. 2015 yılı raporlarına göre ise yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sayesinde AB üye ülkeleri fosil yakıt ithalatından 16 milyar değerinde bir tasarruf sağlanmış ve bu alanda dünya genelinde elde edilen patentlerin %30'una sahip olmuştur.⁷⁵ Gene raporlama yükümlülüğü sayesinde, yenilenebilir enerji kaynaklarının ekonomik olarak diğer kaynaklara göre katkısının mukayese edilmesi mümkün olacaktır.

2021 yılında yürürlükten kalkacak olan hukuki çalışmanın esasında temeli, 2001 yılında Komisyon tarafından çıkarılan 2001/77/EC sayılı Elektrik Üretiminde Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının kullanımını destekleyen Direktife dayanmaktadır. 2001/77/EC Direktifinde de 2009/28/EC Direktifine benzer bir şekilde, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik elde edilmesinin kolaylaştırılması için idari prosedürlerdeki engellerin kaldırılması, adil bir şekilde şebekeye erişim garantisi, yenilenebilir enerjiden elektrik üretimi için cazip edici destekleme uygulaması gibi birtakım teşvik düzenlemelerin üye ülkelerden sağlanması öngörülmüştür.⁷⁶ Ancak,

⁷⁴2019.Renewable Energy Progress Report. [online] Brussels: European Commission,3.< <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0225&qid=1559033163855&from=EN> > (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

⁷⁵2019.Renewable Energy Progress Report. [online] Brussels: European Commission < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0225&qid=1559033163855&from=EN> > (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

⁷⁶Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the Promotion of Electricity Produced From Renewable Energy Sources in the Internal Electricity Market<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0077>>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

2001/77/EC direktifi kapsamında hedeflenen çalışmalar neticesinde istenen başarıların elde edilemediği görülmüştür. Bunun sebebi olarak da, kendilerine getirilen hedefler noktasında üyelerin katkısının farklı oluşu gösterilmektedir.⁷⁷ Uygulamada olan 2009/28/EC sayılı direktif kapsamındaki yapılan çalışmalar çerçevesinde ise bugüne kadar hedeflenen yenilenebilir enerji tüketim oranlarına ulaşıldığı görülmüştür.⁷⁸Bu olumlu sonuçların ortaya çıkmasında en önemli sebep, daha önceki tecrübelerden ders çıkarılarak düzenlenen yeni regülasyonun kapsamı ve üye devletlerin gayreti olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

1.3.2.2.2. 2018/2001 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Enerji Kullanımının Teşvik Edilmesi'ne Dair Direktif

2020 yılı sonrası yürürlükten kalkacak olan 2009/28/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin yerine uygulamaya girecek olan yeni regülasyon için çalışmalara başlayan Avrupa Birliği, 2014 yılı Ekim ayında yayınlanan 2021-2030 dönemi iklim ve enerji politikaları çerçevesinde 2009 yılında düzenlenen Yenilenebilir Enerji Direktifi kapsamında ortaya koyulan hedeflerin 2021 yılından 2030 yılına kadar olan süreç içerisinde 1990 yılı seviyelerinin % 40 altında sera gazı emisyonu azaltma hedefinin tamamen bağlayıcı olması, yenilenebilir enerji kullanımının enerji tüketimi içerisinde %27'lik orana yükseltilmesi, enerji verimliliğinin de %27 artırılması gibi konuların Birlik için bağlayıcı, ancak üye devletlerin ülkesel anlamda yükümlülük altına sokmayan birtakım yeni hedefler getirirken, biryandan da bu hedeflere ulaşmada kolaylık olması adına emisyon ticaret sistemi, entegre edilen pazarlarda rekabetin sağlanması, tüketiciler için rekabetçi ve uygun fiyatlı enerji, enerji arz ve güvenliği, teşvik gibi konuların düzenlemelerinin yapılması adına anlaşmaya

⁷⁷2011.*Renewable Energy: Progressing Towards The 2020 Target*. [online] Brussels: European Comission <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0031:FIN:%20EN:PDF>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

⁷⁸2019.*Renewable Energy Progress Report*. [online] Brussels: European Comission < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0225&qid=1559033163855&from=EN>>, 15.(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

varmıştır.⁷⁹Dolayısıyla burada emisyonun azaltılması hususunda tartışmaya yer olmayacak net bir tavır sergilenirken,ülkelere bu hedefe ulaşmak konusunda serbesti tanınmıştır. Avrupa’da palm yağı tüketiminin 2030’a kadar sıfırlanması ve aynı tarihte ulaşımında kullanılacak enerjinin yüzde 14 oranında yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilmesi şartları da bu çerçeve politika kapsamında ele alınmıştır.

Yapılan bazı değişikliklerle birlikte Direktif, 21 Aralık 2018 tarihli AB Resmi Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁰Tüm Avrupalılar İçin Temiz Enerji Paketinin bir parçası olan bu regölasyon, yenilenebilir enerji kaynak kullanımının teşvik edilmesi için 2009 yılında yayınlanan direktifin yeniden düzenlenmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden düzenlenen bu direktif çerçevesinde amaçlananlar arasında yenilenebilir enerji kullanımını artırmak, 2030 yılı enerji ve iklim hedefleri koyarak bunları gerçekleştirmek, emisyon salınımını azaltarak 2015 Paris Anlaşması taahhüdüne uymak gibi temel konular yer almaktadır. Direktifin konu başlıklı 1. maddesinde yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin teşvik edilmesi için ortak bir çerçeve kurularak 2030 yılı için Birliğe nihai tüketim noktasında bağlayıcı bir hedef getirmektedir. Yine aynı maddede, biyoyakıtlar (biyosıvı ve biokütle yakıtları) için sürdürülebilirlik ve sera gazı tasarruf kriteri getirilmekte; bölgesel işbirliğinde üye ülkelerin kendileri arasında veya üye ülkeler ve 3. ülkeler arasında menşei garantilerde, idari prosedürlerde, bilgi ve eğitim hakkında yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi için finansal destek sağlamada, ulaşım sektörü ve ısıtma-soğutma konularında belirli düzenlemeler yer almaktadır. Hedef ve ulusal planlamaya yönelik düzenlenen 3. madde kapsamında yenilenebilir enerji tüketiminin genel tüketimin içerisinde, 2023 yılında tekrardan gözden geçirilmek kaydıyla, en az %32 oranında olmasına yönelik yeni bir hedef koyulmuştur. Ayrıca 2009/28/EC Yenilenebilir Enerji Direktifinde düzenlendiği gibi

⁷⁹European Comission. “A Policy Framework For Climate And Energy In The Period From 2020 to 2030. Ocak, 22, 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52014DC0015>

⁸⁰Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001>>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

burada da üye ülkeler arası istatistikler paylaşma, ortak yenilenebilir enerji projelerine katılma konuları ele alınmıştır. Özetle, 2023 yılı itibarıyla %27,5 olarak koyulan ilk hedef, %32'ye arttırılmıştır. Bu değişikliğin ardında Paris Anlaşması ve Tüm Avrupalılar İçin Temiz Enerji Paketinin etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 2021 yılı itibarıyla uygulamaya girecek olan Direktif kapsamında getirilen hedefler için üye ülkelerin 31 Aralık 2018 Ulusal Enerji ve İklim Plan taslaklarını, 31 Aralık 2019 yılı itibarıyla de bu taslağın son halini sunmaları gerekmektedir.

AB önceki yıllarda olduğu gibi günümüzde de sera gazı salınımını azaltmak adına ciddi çalışmalar ortaya koymaktadır. Kyoto anlaşmasından sonra şimdi de Paris Anlaşması kapsamında somut birçok adım atarak olumlu sonuçlar elde etmeye çalışmaktadır. Bu sebeple konunun temelini teşkil eden enerji kullanımını da tam bu sebeple fosil kaynaklardan ziyade, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etme gayesi içerisindedir. Bu konuda yaptığı çalışmaların temelinde Tüm Avrupalılar İçin Temiz Enerji Paketi olarak adlandırılan ve 2015 yılında kabul edilen enerji kural kitabı ile 8 düzenleyici kanun bulunmaktadır. AB'ye 2050 Karbon Nötr'lüğü Stratejisi'nde önemli bir ivme kazandıracak bu çalışmayla birlikte tüketiciler, ekonomik ve çevresel yönden daha uygun bir enerjiye sahip olacaklardır. Örneğin Mayıs 2018'de kabul edilen revize edilmiş Binalarda Enerji Performansı Direktifi, bina yenileme oranını verimli enerji sistemlerine yönlendirerek, yeni binaların enerji performansını artıracak ve daha akıllı hale getirecek önlemleri içermektedir. Temiz enerji konusunda lider konumda olan AB, bu sayede ekonomisini de bu yönde şekillendirmektedir.⁸¹ Enerji Birliği Başkan Yardımcısı Maroš Šefčovič bu çalışma kapsamındaki açıklaması şöyledir: *' Bugünün paketi ekonomimizi modernize ederek temiz enerji geçişini artıracaktır. Küresel iklim eylemini son yıllarda yönlendiren Avrupa, şimdi sürdürülebilir işler, büyüme ve yatırım için koşullar yaratarak örnek gösteriyor. Bugünün önerileri temiz enerji ile ilgili tüm sektörlerle değişiyor: araştırma ve yenilik, beceriler, binalar, sanayi, ulaştırma, dijital, finans denecek kadar az. Bu önlemler, tüm Avrupalı vatandaşları ve işletmeleri temiz enerji*

⁸¹Itkonen, Anna-Kaisa. "Clean Energy for All Europeans – Unlocking Europe's Growth Potential." European Commission Press Release. Kasım, 30, 2016. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_4009

*dönüşümünden en iyi şekilde yararlanacak araçlarla donatacaktır.*⁸² Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji politikası kapsamındaki değişiklikler ile tüketicilerin esas alındığı çalışmalar icra edilmekle birlikte, çevresel ve ekonomik bakış açısı ile yapılan çalışmaların da temelini teşkil etmektedir. Öyle ki, bu politika 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşmak için yapılan uzun vadeli stratejinin de temeli sayılmaktadır.⁸³

1.3.3.AB Yenilenebilir Enerji Hukukunun Diğer Kaynakları

1990'lı yıllarda yenilenebilir enerji hukuku alanında çalışmalara başlayan Avrupa Birliği, geçen süre zarfında bu alanda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar yalnızca Birlik ve üye ülkeler tarafından nazara alınmakla kalmayarak aynı zamanda uluslararası hukuk çerçevesinde yapılan çalışmalar içinde örnek teşkil etmiştir. Özellikle 2010, 2020 ve 2030 yıllarına yönelik yapılan regülasyonlar AB'nin yenilenebilir enerji alanında başarılı çalışmalarını gözler önüne sermektedir. Gerçekten Lizbon Anlaşmasının 3. maddesinin 5. Fıkrasında ifade edildiği üzere *'Birlik, dış dünya ile ilişkilerinde kendi değerlerini ve çıkarlarını savunur ve destekler ve vatandaşlarının korunmasına katkı sağlar. Barışa, güvenliğe, dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına, halklar arasında dayanışma ve karşılıklı saygıya, serbest ve dürüst ticarete, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve çocuk hakları başta olmak üzere insan haklarının korunmasına ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere saygı gösterilmesi de dahil uluslararası hukuka titizlikle uyulmasına ve uluslararası hukukun geliştirilmesine katkıda bulunur.* 'hükmü çerçevesinde Birlik yalnızca kendi sınırları içerisinde değil, uluslararası hukuk çerçevesinde de gereken adımları atmayı ilke edinmiştir.

Avrupa Birliği temiz enerjiye geçiş sürecinde büyük gayret sarf etmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kısa bir süre içerisinde bu denli önemli gelişmelerin görüldüğü AB, bu alandaki başarısını doğru hukuki

⁸² İbid.

⁸³2018. *A Clean Planet for all-A European Strategic Long-Term Vision For a Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy*. [online] Brussels: European Commission, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

çalışmalara borçludur. Zira üye devletlerin ulaşmakla mükellef oldukları hedefleri kapsamında kendi imkanları çerçevesindeki ulusal planları, bu planlara riayet edilip edilmemesi adına belirli periyotlarda Komisyona raporlar sunulması, etkin bir teşvik mekanizmasının öngörülmesi ve ülkeler arasındaki işbirliğini arttırıcı düzenlemeler, yenilenebilir enerjinin kullanımının kısa sürede arttırılmasında etkili olan faktörlerdir. Burada başarılı bir sürecin yönetilmesinde etkili olan regülasyon çalışmalarının temeli olarak çok uluslu anlaşmalar ve uluslararası kuruluşlar büyük önem taşımaktadır. Bunlara ilave olarak AB'nin geçmişten gelen enerji alanındaki işbirliği tecrübesi ve verdiği kararlarla yeni enerji politikalarının geliştirilmesini sağlayan Avrupa Adalet Divanı da unutulmamalıdır.

1.3.3.1. Anlaşmalar

Avrupa Birliği⁸⁴, 1951 yılında 6 Avrupalı devletin bir araya gelerek Avrupa Kömür ve Çelik Anlaşmasını imzalaması sonucu meydana gelmiştir. AB'nin kurucu anlaşmalarından biri olan Kömür ve Çelik Anlaşması⁸⁵ sayesinde bu devletler, çelik ve o dönemde önemli enerji kaynaklarından olan kömür konuları üzerine bazı ortak kararlar almışlardır. Anlaşmaya göre ikinci dünya savaşının başlama nedeni olan bu kömür ve çelik, bu topluluğun üye devletleri ve sonradan katılacaklar da dahil olmak üzere kaynaklarının kullanılmasında ortak menfaat ile hareket edilecektir.⁸⁶ O halde, AB'nin kuruluş döneminde de devletleri bir araya getiren ana unsurlardan birinin enerji alanında işbirliği yapma gayesi olduğu söylenebilir.

Enerji Şartı Anlaşması birçok Avrupa devletinin taraf olduğu, uluslararası hukuk bakımından geçerliliği olan, enerji konularını düzenleyen ilk ve tek anlaşmadır. Yukarıdaki başlıkta bu anlaşmaya ilişkin açıklamalar detaylıca yapılmıştır. Bu sebeple tekrara düşmeden birkaç hususa dikkat çekmek faydalı olacaktır. Bunlardan birisi

⁸⁴ Avrupa Topluluğu, günümüzdeki Avrupa Birliğinin kuruluş adıdır.

⁸⁵ Sanem Baykal ve İlke Göçmen. "Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları Bakımından Normlar Hiyerarşisi" bölümü. Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013), 321.

⁸⁶ Suat Dursun. "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye." (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011), 36.

Enerji Şartı sekretaryasının Anlaşmanın uygulanması noktasında Anlaşmaya taraf devletlerarasında yürüttüğü faaliyet modeli, AB'nin 2009 yılında yürürlüğe koyduğu 2009/28/EC sayılı direktife kaynaklık ettiği noktasındadır.⁸⁷ Diğer bir husus ise anlaşmanın yenilenebilir enerji kaynaklarının da dahil olduğu enerji kaynaklarına yönelik ele alınan yatırım teşviki ve korunması, enerji güvenliği, ticareti ve serbestleştirilmesi gibi konuları ele almasıdır. Dolayısıyla günümüzde AB ülkeleri tarafından yenilenebilir enerji alanında başarıyla uygulanan işbirliği ve regülasyon çalışmalarının temelinde, Avrupa Kömür ve Çelik Anlaşması ve Enerji Şartı Anlaşması gibi iki önemli anlaşmanın olduğu kabul edilmelidir.

1997 yılında taraf ülkeler arasında kabul edilen ve 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, emisyon salınımının azaltılması adına bazı kriterler getirmiştir. Zararlı gazların atmosfere salınımının azaltılması amaçlı olan bu anlaşma, hem konuyu düzenleyen hem de bağlayıcı olan ilk uluslararası anlaşma olma özelliği taşımaktadır. Protokolün gereklerini yerine getirmek için emisyon azaltılırken özellikle fosil yakıtlardan vazgeçilerek, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması yaygınlaştırılmıştır. Bu sebeple, uluslararası alanda dolaylıda olsa yenilenebilir enerjinin kullanımının artmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Avrupa Birliği içinde büyük önem taşıyan Protokol, AB adına bir teşvik mekanizması görevi görerek yenilenebilir enerji politikası geliştirme aracı olmuştur.⁸⁸ Öyle ki, bu konudaki gayretlerini göstermek için tek taraflı ve gönüllü olarak, AB-15 ülkeleri Ek 2 de yer alan emisyon azaltım oranlarını daha da aşağıda çekerek kendilerine yeni hedefler koymuşlardır.⁸⁹ Ayrıca Protokol ile birlikte, karbon emisyon ticareti konusunda çalışmalara başlanarak Avrupa Emisyon Ticaret Sistemi kurulmuştur. AB, emisyon ticaret mekanizması ile 2021 yılına kadar 1990 yılındaki emisyon düzeyini % 20

⁸⁷Imam Mulyana. "The Deveelopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." *HALREV 1*, sayı.2 (2016): 53–54.

⁸⁸Filippis, Fabrizio & Scarano, Giovanni. (2010). The Kyoto Protocol and European Energy Policy. *European View*. 9. 39-46.

⁸⁹ *ibid.*

oranında azaltmayı hedeflemektedir.⁹⁰Bu şekilde uzun vadeli emisyon azaltım çalışmalarına başlanarak, 2009 yılındaki 20-20-20 hedefinin temellerinin atıldığı söylenebilir.⁹¹2001/EC/77 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretiminin Teşvikine İlişkin Direktifin açıklama bölümünde '*yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin teşvik edilmesinin çevre koruması ve sürdürülebilir kalkınma için önemli olduğu aynı zamanda Kyoto hedeflerine ulaşmak adına da gerekli bir çalışma olduğu*' ifadesine yer verilerek, bu direktifin yapılmasında Kyoto Protokolünün önemine dikkat çekilmiştir. 2009/EC/28 sayılı yenilenebilir enerji kaynaklarının genel enerji tüketimi içerisindeki oranını artırmak adına çıkarılan bu direktifin açıklamasında '*AB enerji tüketiminin kontrolü konusu gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji kullanımının artırılması da, sera gazı azalımı ve Kyoto Protokolüne uyum sürecinde önemli rol oynadığı*' gene 2001 yılında çıkarılan direktifte yer alan açıklamayı anımsatan bir ifadeye yer vererek, yapılan çalışmaların Kyoto Protokolüne uyum çerçevesinde şekillendiği dile getirilmiştir. Dolayısıyla Kyoto Protokolünün bu iki direktif çalışmasının ele alınmasında önemli rol oynadığı görülmektedir.

Kyoto Protokolü gibi Paris Anlaşması'nın da AB'nin yenilenebilir enerji politikalarında önemli rol oynadığı görülmektedir. Öyle ki,Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker Birliğin Paris Anlaşması'nı onayladığı gün yaptığı açıklamada '*bu anlaşmanın önemine dikkat çekerek, AB'nin iklim ile mücadele noktasında liderlik yapmayı sürdüreceğini*' ifade etmiştir.⁹²Nitekim 2018 yılında yürürlüğe giren 2018/2001 sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin açıklamasında Paris Anlaşmasına taraf olan AB tarafından, bu Direktifin Paris Anlaşmasındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacı taşıdığı ifade edilmiştir.

⁹⁰*Directive 2004/101/EC of the European Parliament and of the Council*<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:338:0018:0023:EN:PDF>>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

⁹¹Filippis, Fabrizio & Scarano, Giovanni. (2010). The Kyoto Protocol and European energy policy. European View. 9. 39-46.

⁹²Itkonen, Anna-Kaisa. "Clean Energy for All Europeans – Unlocking Europe's Growth Potential."European Comission Press Release. Kasım, 30, 2016. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_4009

1.3.3.2. Avrupa Adalet Divanı

Avrupa Birliği'nde uygulanan hukuk, topluluğun kuruluşuna, işleyişine, üye olan ve olmayan ülkelerle ilişkilere, organlarına, ortak pazara ve topluluk politikalarına ait kuralların oluşturduğu bir hukuk düzenidir. Anılan bu kuralların incelemesi Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) tarafından yapılır. ATAD' ın en büyük başarılarından biri bazı üye devletlerin direnişine rağmen topluluk hukukunun doğrudan etkinliğini kabul ettirmiş olması ve böylece Topluluk hukuk düzeninin varlığını güvenceye almış olmasıdır.⁹³ Öyleyse, topluluk hukukunun düzeni bakımından ATAD içtihatları önemli bir yere sahiptir.⁹⁴ Nitekim kimi yazarlar ATAD kararlarını AB hukukunun kaynakları arasında göstermektedir.⁹⁵

Avrupa Adalet Divanı'nın, yenilenebilir enerji'nin kullanımının yaygınlaşması adına politikalar geliştirilmesine öncülük ettiği, bu politikaların uygulanması adına getirilen regülasyonların uygunluğunu incelediği ve ülkelerin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetlemiş olduğu bazı önemli kararlar mevcuttur.

Adalet Divanı 1998 yılında yapılan başvuru sonucu yenilenebilir enerji türüne yönelik önemli bir karar vermiştir. Divan, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektriğin kamu şebekesine verilmesi noktasında desteklenip desteklenmeyeceği konusunun incelenmesine yönelik bir uyuşmazlık konusunda, *"... Elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederek bu alanda uyuşmazlık konusu kapsamında da şebekeye erişim noktasında desteklenmesi gerektiğine hükmetmiş, sera gazının azaltılması adına bu kaynakların kullanılması gerektiğini"*

⁹³Osman Düzel, 2004. *TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ VE TÜRK HUKUK SİSTEMİ*. Uzmanlık Tezi. (AB Genel Sekreterliği),10.

⁹⁴Sanem Baykal ve İlke Göçmen."Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları Bakımından Normlar Hiyerarşisi" bölümü. *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan*(Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi,2013),333-334.

⁹⁵Deards, Elspeth ve Sylvia Hargreaves. *"European Union Law Textbook"*.(Gloucester: Oxford University Press, 2004),48.

vurgulamıştır.⁹⁶Verilen kararda görüldüğü üzere, sera gazının azaltılması noktasında yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi ve bu sebepten ötürü bu enerji kaynaklarının kati suretle desteklenmesidir. Adalet Divanının vermiş olduğu kararların içerisinde bir diğer emsal karar, AB üyesi ülkelerin yenilenebilir enerji mevzuatı doğrultusunda yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin incelenmesine yöneliktir. 2009 yılında yürürlüğe giren ve yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji kullanımını teşvik eden Direktifin 22. maddesi gereğince tüm üye ülkeler, yenilenebilir enerjiye geçiş aşamasında aksiyon planına yönelik gelişimlerini gösteren raporlarını iki yıllık periyotlar halinde AB Komisyonuna sunmak zorundadır. Lakin Polonya bu yükümlülüğü ihlal etmiştir. Polonya devleti aleyhine bu hükmü ihlal etmesi sebebiyle Adalet Divanı tarafından ilgili faaliyet raporu sunulmasında gecikilen her gün için 61.380 Euro para cezasına hükmedilmiştir.⁹⁷ İrlanda içinde aynı şekilde 2009 Yenilenebilir Enerji Direktifini ‘ *Direktif çerçevesinde iç hukukta düzenlenmesi konuların hayata geçirilmemesi* ’ sebebiyle ihlalden ötürü, verilen bir para cezası hükmü bulunmaktadır.⁹⁸

Adalet Divanının önünde bir diğer emsal konu ise 2018 yılında yürürlüğe giren 2018/2001 sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinde düzenlenen “*orman biokütlesinin yakılmasıyla elde edilen enerjinin sıfır emisyon salma*” olarak kabul edildiği kısmın iptaline ilişkin başvurudur. Başvuru, orman biokütlesinin yakılması neticesinde salınan karbonun fosil yakıtlardan salınan gazdan daha zararlı olduğuna ilişkindir.⁹⁹ Bu sebeple, Yenilenebilir Enerji Direktifinde çevreye zararlı bu ürünlerin yenilenebilir

⁹⁶*PreussenElektra AG v Schleswig AG, in the Presence of Windpark Reußenköge III GmbH and Land Schleswig-Holstein* [2001] C-379/98 (Judgment of the Court).

⁹⁷Advocate General’s Opinion [2014] 171/14 (Court of Justice of the European Union).

⁹⁸European Commission Press Release. “*Renewable Energy: Commission refers Ireland to Court for Failing to Transpose EU Rules.*” Şubat, 1, 2020. [file:///C:/Users/%C3%96mer%20Can/Downloads/Renewable_Energy_Commission_refers_Ireland_to_Court_for_failing_to_transpose_EU_rules%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C3%96mer%20Can/Downloads/Renewable_Energy_Commission_refers_Ireland_to_Court_for_failing_to_transpose_EU_rules%20(1).pdf)

⁹⁹Nieuw Arnhemp Peil. “ EU Biomass Legal Case. ” Şubat, 4, 2020. <https://www.arnhemp.nl/nap/dok/2019-03-04-eubiomasscase-eu-biomass-legal-case.pdf>

enerji kaynakları arasında gösterilerek teşvik ediliyor olması, iklim kriziyle mücadele ve Lizbon Anlaşmasının Çevre Başlıklı 191. maddesi çerçevesinde düzenlenen

“1. Birliğin çevre politikası, aşağıdaki hedeflerin takibine katkıda bulunur:

- çevre kalitesinin muhafaza edilmesi, korunması ve iyileştirilmesi,*
- insan sağlığının korunması,*
- doğal kaynakların basiretli ve rasyonel biçimde kullanılması,*
- bölgesel veya dünya çapındaki çevre sorunlarının ele alınmasına yönelik uluslararası düzeydeki tedbirlerin teşvik edilmesi ve özellikle iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi. ...”* hükmü ile çeliştiğinden ötürü, direktifin bahsi yapılan kısmının iptal edilmesi talep edilmektedir.

Avrupa Adalet Divanı'na yapılan bir başka başvuruda yeşil enerji sertifikasına yönelik bir uyuşmazlıktır. Belçika devleti, 2009/28/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifi'ne dayanarak yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektriğin kaynağının belirlenmesi için elektrik tedarikçilerine yerel üreticilerden yeşil enerji sertifikası edinmeyi zorunlu kılmıştır. Essent adında bir elektrik tedarik şirketi de bu sertifikayı, Danimarka, Hollanda ve Norveç menşeli kaynaklardan sağlamıştır. Ancak yetkili kurum, üretilen elektriğin Belçika dışında bir yer olmasından ötürü bu sertifikalandırmayı kabul etmeyip, bu şirkete para cezası uygulamıştır. Sonrasında şirkette bu konuyu Avrupa Adalet Divanına taşımıştır. Divan verilen kararda para cezası verilmesini uygun görmeyerek, 2009/28 sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifi ve iklim kriziyle mücadele çerçevesinde değerlendirdiğinde *kamu menfaati* varlığından ötürü yerel mevzuatta böyle bir ülke sınırlaması getirilmesini uygun bulmamış ve para cezasının kaldırılmasına karar vermiştir.¹⁰⁰

Netice itibariyle, Adalet Divanı'nın kararları Birliğin politikaları doğrultusunda gereken hukuki çalışmaların yapılmasına ışık tutarken aynı zamanda çıkarılan mevzuata yönelik üye ülkelerin tutumunu da değerlendirmektedir. Bu sebeple

¹⁰⁰Essent Belgium NV v Vlaamse Regulieringsinstantie voor de Elektriciteitsen Gasmarkt [2014] 125/14 (Court of Justice of the European Union).

Adalet Divanının kararları, AB yenilenebilir enerji hukukunun önemli kaynakları arasında kendisine yer bulmaktadır.

1.3.4.Avrupa Birliği Hukukunda Yenilenebilir Enerjinin Geleceği

Yenilenebilir enerji alanındaki çalışmalarını kademeli olarak gerçekleştiren AB, her seferinde bir sonraki aşamada bir öncekinden daha ileri götüren politikalar geliştirerek bu enerji türüne geçiş sürecinde güçlü bir siyasi iradeye sahip olduğunu göstermektedir. 1990'lı yıllarda AB Komisyonunun genel nitelikli politika belirleyen raporları 2000'li yıllara gelindiğinde yerini direktif çalışmalarına bırakmıştır. Birliğe üye devletlere yenilenebilir enerji kullanımının genel tüketimden ısınmaya, ulaşımaya birçok farklı alanda arttırılması adına hedefler ve bu hedeflere ulaşılması için üye ülkelere ulusal aksiyon planları hazırlama, raporlama gibi bazı yükümlülükler getiren direktifler, Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji politikalarının uygulanması adına en etkili yol olmuştur.

AB, 2021-2030 dönemi için yeni yenilenebilir enerji direktifini 2018 yılında yürürlüğe koymuştur. Söz konusu direktif, uygulamada bulunan direktiften (2009/28 sayılı) farklı bir şekilde, şimdilik yalnızca AB'nin geneline yönelik bir yenilenebilir enerji kullanım hedefi getirilmiştir. Ancak direktiften beklenen, ilerleyen zamanlarda 2021-2030 dönemi içinde üye ülkelere doğrudan yenilenebilir enerji kullanım oranına yönelik yeni hedeflerin getirileceğidir. Aksi takdirde, 2009/28 sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifi döneminde elde edilen olumlu gelişmeler, bu dönemde gerçekleşmeyecektir. Çünkü 2009/28 Direktifinin başarılı olmasının temel nedeni üye ülkelere getirilen hedeflerdir.

Avrupa 2021-2030 döneminden bağımsız bir şekilde, ayrıca 2050 yılına yönelik de bir çalışma içerisine girmiştir. 2011 yılında AB Komisyonu ilk kez 2050 hedefi doğrultusunda bir yol haritası yayınlamış ve AB'nin uzun vadeli planı bu şekilde ortaya koyulmuştur.¹⁰¹*'Avrupalılar olarak, sonrakiler için daha sağlıklı bir gezegen*

¹⁰¹Georgios Amanatidis. "European Policies on Climate and Energy Towards 2020, 2030 and 2050." *Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies*, (2019):9

bırakmak istiyoruz. İklim değişikliğine duyarsız kalamayız; geleceğe bakmak zorundayız.' sözüyle AB Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker, AB'nin iklim krizi ile mücadele konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. Bu hedef kapsamında AB, 2050 yılında net olarak sıfır emisyon salımını yapmayı hedeflemektedir. Hali hazırda konuya ilişkin somut olarak hukuki bir çalışma ortaya koyulmamış olsa da, ilerleyen yıllarda daha belirgin ve bağlayıcı regülasyonların geleceği düşüncesizdeyiz. Öyle ki, 2050 yılı yol haritası kapsamında henüz somut adımlar atılmasa da, Birleşik Krallık bu hedefe ulaşma gayesiyle 2050 hedefini gerçekleştirmeye yönelik ilk hukuki çalışmayı ortaya koymuştur. 2008 yılında iktisap edilen İklim Kanunu ile birlikte Birleşik Krallık 2050 hedefine ulaşma noktasında önemli bir çalışmayı hayata geçirmiştir. İlgili Kanunun 1. maddesinin birinci fıkrasında 2050 yılına gelindiğinde 1990 yılındaki karbon salınımının %80'inden daha az olmasına ilişkin görev, Birleşik Krallık hükümetlerine verilmiştir.¹⁰² Aynı kanunda 2019 yılı Haziran ayında yapılan değişiklikle Birleşik Krallık, AB'deki karbon salınımını sıfıra indirmeyi hedefleyen ilk mevzuat çalışmasını yapan ülke olmuştur.¹⁰³

İzah edildiği üzere bağlayıcı olsun ya da olmasın AB'nin yenilenebilir enerji alanındaki yapılan çalışmalarla birlikte arttırılan karbon emisyon azalımı isteği, yenilenebilir enerji kullanımının sürekli olarak artmasını sağlamaktadır. Öyle ki, şimdiden 2021-2030 dönemini düzenleyen Direktifin yürürlüğe girdiği görülmektedir. Bu sayede bu aşamaya kadar olduğu gibi bundan sonrada AB'nin politikalarının direktifler üzerinden düzenleneceği görülmektedir. 2050 yılı için ise durum hala netlik kazanmamıştır. Ortada hala somut bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Birlik genelinde somut bir çalışma bulunmasa da, bazı ülkelerin şimdiden 2050 hedefleri doğrultusunda mevzuat çalışmalarına başlamış olması Birlik geneline yönelik üretilecek olan politikalar için güçlü bir alt yapı oluşturacağı kuşkusuzdur.

¹⁰²English Climate Change Act 2008<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27/contents>> (Erişim Tarihi:3 Şubat 2020)

¹⁰³The Climate Change Act 2008 (2050 Target Amendment) Order 2019<<https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2019/9780111187654>> (Erişim Tarihi:3 Şubat 2020)

1.4.Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji

1.4.1.Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimi

Türkiye elektrik piyasası 2001 yılında yürürlüğe giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile birlikte hızlı bir özelleşme sürecine girmiştir. Bu özelleşme süreciyle beraber kanunda sayılan dağıtım, üretim, toptan satış, ithalat, ihracat gibi faaliyetlerin özel kişilerce görülmesi amaçlanmıştır.Ayrıca tüm enerji piyasalarının işleyişini kontrol altında tutarak denetlemesi ve düzenlenmesi için bir piyasa aktörü olarak Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuştur.

Elektrik piyasasına ilişkin özelleştirme sürecinin başlatılmasının sebepleri arasında Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik dönüşüm, ülke pazarının büyümesi karşısında yetersiz kalacak bir elektrik piyasasının mevcudiyeti, yeterli rekabet koşullarının oluşturularak tüketiciye kaliteli ve ucuz hizmet sunma gayesi gibi birçok sebeple birlikte Avrupa Birliği ile sürdürülen müzakere sürecinin etkisi görülmektedir.

1.4.2.AB’nin Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Hukukunun Gelişimine Etkisi

Türkiye Avrupa Birliği’ne uyum süreci içerisinde AB ile birçok ortak çalışma gerçekleştirmiştir. 1999 yılında Helsinki Zirvesinde AB adaylığı onaylanan Türkiye, bu tarihten sonra uyum süreci kapsamında Türkiye’de AB’ye ait mevzuatlara paralel hukuki çalışmalar yürüterek ilgili alanlara yönelik yeni düzenlemeler iktisap etmiş ve bazı konulara ilişkin olarak da ortak politikalar geliştirmiştir.^{104, 105}Bu doğrultuda Avrupa Birliği enerji pazarına uyum sağlanması hasebiyle de 2001 yılında Türkiye’nin enerji sektörünün yeniden yapılandırılması için reform sürecine girilmiştir.¹⁰⁶Türkiye’nin bu süreç çerçevesinde başlatmış olduğu reformlar sayesinde yapılan çalışmalar düzenleyici ve denetleyici bir kurum olan Enerji Piyasası

¹⁰⁴Younes Gholizadeh ve Müslüme Narin. “Energy Policy of European Union: An Evaluation with regard to the Energy Supply Security”. *Turkish Journal of Energy Policy* 3, sayı.6 (2018): 17-25

¹⁰⁵Dirk Gaupp. “Turkey’s New Law on Renewable Energy Sources within the Context of the Accession Negotiations with the EU.” *German Law Journal* 8, sayı.4 (2007):413–416.

¹⁰⁶Arzu Yorkan. “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası Ve Türkiye’ye Etkileri.” *Bilge Strateji* 1, sayı.1 (2009): 24–39.

Düzenleme Kurumu'nun (EPDK) kurulmasına, piyasanın şeffaflaşmasına, rekabetçi ortamın geliştirilmesine, enerji sektörünün alt yapılarının iyileştirilmesi ve modernize edilmesine büyük katkı sağlamıştır¹⁰⁷. AB uyum sürecinde yapılan çalışmalar arasında yer alan 15. Fasil ile birlikte mevzuat çalışmaları, elektrik ve doğal gaz piyasaları, enerji verimliliği, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma ile arz güvenliği ve yenilenebilir enerji konuları ele alınmıştır.¹⁰⁸ 2005 yılında yürürlüğe giren 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda, başlatılan uyum süreci doğrultusunda 2001/77/EC sayılı İç Elektrik Piyasasında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimini Teşvik Eden Direktifin etkisiyle iktisap edilen bir çalışmadır.

Benzer bir durum yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik koyulan hedefler noktasında görülmektedir. Şöyle ki, 21 Mayıs 2009 tarih ve B.02.1.DPT.0.05.01-107/107 sayılı Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından yayınlanan Elektrik Enerji Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesinde¹⁰⁹ 2023 hedefleri arasında yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin toplam enerji üretimi içerisinde en az %30 oranına çıkarmak hususu yer almaktadır. Bu çalışmanın ardından 9 Şubat 2015 tarihinde “Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı” yayımlanmıştır. Söz konusu eylem planı oluşturulurken “Yenilenebilir Kaynaklardan Sağlanan Enerjinin Kullanımının Teşvik Edilmesine Dair 2009/28/AT sayılı Direktif” de göz önünde bulundurulmuş, 2023 yılı yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşılması (özellikle bu enerji kaynaklarından üretilen elektriğin %30’a çıkarılması) amacıyla Türkiye’de yenilenebilir enerjiyi teşvik etmeye yönelik stratejilerin oluşturulmasına yönelik yeni bir değerlendirme yapılmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁷Ibid.

¹⁰⁸Avrupa Birliği Sektörel Politikalar Daire Başkanlığı. “ Fasil 15: Enerji” Şubat, 4, 2020. <https://www.ab.gov.tr/80.html>

¹⁰⁹Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2009. *Elektrik Enerjisi Piyasası Ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi*. Ankara: Yüksek Planlama Kurulu Sekreteryası.

¹¹⁰Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2014. *Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı*. Deloitte Türkiye.

1.4.3.Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Elde Edilmesi Konusunun Kamu Hizmeti Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Kamu hizmeti, en genel hali ile devletin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle yürüttüğü faaliyetler olarak adlandırılabilir. Sıddık Sami ONAR kamu hizmetini *“Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında genel ve kolektif gereksinimleri karşılamak ve tatmin etmek, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve muntazam faaliyetler”* olarak tanımlamıştır¹¹¹. İdare hukukunun en önemli konuları arasında yer alan kamu hizmeti, üzerine çok uzun yıllar tartışma yapılmasına rağmen henüz bir görüş birliği sağlanamamıştır. Özellikle son 30 yılda hızla değişen ekonomik ve iktisadi koşullar hayatın içerisinde insanların yaşamlarında ciddi neticeler yaratmıştır. İdarenin yürüttüğü faaliyet olan kamu hizmetine yönelik önceki dönemlerde olduğu gibi günümüzde de net bir tanım vermek pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Anayasa’nın 47/4. maddesinde yapılan değişiklikle kamu hizmetinin sağlanması noktasında da özel tüzel kişilerin göre hizmetlerin düzenlemesini kanun koyucuya bırakmıştır.

Ayrıca bu hizmetin kamu tüzel kişiler tarafından verilmesinin haricinde özel hukuk tüzel kişileri tarafından da verilebileceğine ilişkin bir beis olmadığı da açıktır.¹¹² İster özel tüzel kişileri ister kamu tüzel kişileri bu hizmeti sağlasın fark etmeksizin, ekonomik anlamda bir karşılığı bulunan bu hizmetin denetimi idarenin kurumları tarafından yerine getirilmektedir.¹¹³

Kamu hizmeti kavramı elektrik enerjisi piyasası üzerinden değerlendirildiğinde genel görüş, elektrik enerjisi hizmetinin bir kamu hizmeti olduğu konusunda şüpheyi mahal olmamakla beraber üretim, ticaret, dağıtım, iletim gibi elektrik piyasası faaliyetleri üzerinden değerlendirme yapıldığında bazen görüş ayrılıkları ortaya

¹¹¹Sami Sıddık Onar. *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. (İstanbul: Hak Kitabevi-İsmail AkgünMatbaası, 1966),13.

¹¹²İlhan Özay. *Günüşiğinde Yönetim*. (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2004),226.

¹¹³ Nur Kaman. *Elektrik Piyasasının Lisanslarının Tabi Olduğu Hukuki Esaslar*. (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011),15.

çıkılmaktadır.^{114, 115, 116} Anayasa Mahkemesine 5346 sayılı Kanunda yer alan maddelerin iptali için yapılan başvuruya yönelik değerlendirmesinde ‘... 5346 sayılı Kanun kapsamındaki üretim tesisleri ile elektrik üretim ve dağıtım yapılan diğer tesislerin lisansı kapsamındaki incelenmesi ve denetlenmesi işlemlerinin kamu hizmeti niteliği taşıdığı kuşkusuzdur... ’ ifadesini kullanmıştır.¹¹⁷ Elektrik üretim faaliyeti, bu fikir ayrılığının olduğu alanlardan biridir. Bu konuda bir görüş Elektrik Piyasa Kanunu çerçevesinde üretim yapacak olan tüzel kişilerin elde edeceği faaliyet lisansı sahibine pozitif yükümlülüklerden çok negatif yükümlülükler getirdiği, bu sebeple yükümlülüklerinde idarenin kolluk faaliyeti çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸ 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanununa göre üretim yapacak olan ister kamu ister özel tüzel kişi olsun üretim faaliyetinde bulunmak adına lisans başvurusu yapmak zorundadır. Bu Kanunun 5-1/c maddesine göre alacağı üretim lisansı minimum 10 sene olacaktır. Ayrıca üretim yapılacak alanların özel kişilere ait olması durumunda bu taşınmazların kamulaştırılması üretici lisans sahibi namına EPDK tarafından yürütülecektir. Bunların haricinde Kanunda öngülenen teşviklerde aynı şekilde üretim lisansı sahibine sağlanan avantajlar arasında yer almaktadır. Son olarak, sürekli ve kesintisiz bir hizmetin sağlanması adına üreticilere kamu hizmeti yükümlülükleri de getirilmiştir.¹¹⁹ Sayılan tüm bu sebepler, Türkiye’nin enerjide dışa bağımlılığı esasında konunun idare nazarındaki önemini göstererek tamamen toplum menfaati odaklı hareket edildiğinin

¹¹⁴Yakup Gönen. “Elektrik Piyasası Faaliyetlerinin Kamu Hizmeti Niteliğine İlişkin Bir Değerlendirme.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14, sayı.2 (2010):367–375.

¹¹⁵Münci Çakmak. “İdare Hukuku Açısından Yenilenebilir Enerji”. (Ankara: Seçkin Kitabevi, 2018),123-138.

¹¹⁶Yeliz Şanlı. “Elektrik Piyasası ya da Elektrik Kamu Hizmeti.” *Mülkiye Dergisi* 31, sayı.254 (2014):51-71

¹¹⁷Ana Muhalefet Partisi TBMM Grubu’nun Anayasa Aykırılık sebebiyle 5346 Sayılı Kanunun 6/C. Maddesinin Son Fıkrasının İptaline Yönelik Başvurusu, [2012] Karar No: 2012/ 101 (Anayasa Mahkemesi)

¹¹⁸Yakup Gönen. “Elektrik Piyasası Faaliyetlerinin Kamu Hizmeti Niteliğine İlişkin Bir Değerlendirme.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14, sayı.2 (2010):359–386.

¹¹⁹ Ibid., 373.

göstergesidir. Netice olarak, tüm enerji kaynaklarından elde edilecek olarak elektrik üretimi, kamu hizmeti olarak değerlendirilmesi yerinde bir tespit olacaktır.

Elektrik üretimi konusunda yapılan açıklamalara ilave olarak özellikle şu hususlar dikkate alınmalıdır: 5346 sayılı Kanuna göre yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin belgelendirilerek takip edilmesi önemli bir konudur. Nitekim bizim gibi diğer ülkelerinde belgelendirme işlemini yapması sayesinde bu enerji türünün dünya üzerinde veri takibi sağlanmaktadır. Bu şekilde enerji türleri arasında mukayese imkanı doğmakta ve yenilenebilir enerjinin dünyamıza faydaları tespit edilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarını diğer enerji türlerinden önemli kılan durum ise esasında 5346 sayılı Kanunun Amacı başlıklı 1. Maddesinde ‘... *Sera gazı emisyonlarının azaltılması, atıkların değerlendirilmesi, çevrenin korunması...*’ olarak vurgulanarak, esasında bu kaynaklardan üretimin yalnızca ekonomik sebeplere dayanmayarak, iklim krizinin durdurulmasının da bir diğer esaslı unsur olduğu ifade edilmiştir. Burada Anayasanın *Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması* başlıklı 56. maddesini de hatırlamanın yerinde olacağını düşünmekteyiz. Zira ilgili maddede ‘*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir...*’ izah edildiği üzere çevrenin korunması bir ödev olarak hem devlete hem de vatandaşa yüklenmiştir. Yapılan açıklamalar ışığında yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi kamu hizmeti olduğu net bir şekilde ifade edilebilir.

1.4.4.Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Tabi Olduğu Temel Mevzuat

Yenilenebilir Enerji Hukukunun Türkiye’de temel dayanağı Anayasanın *Tabii Servetlerin ve Kaynakların Aranması ve İşletilmesi* başlıklı 168. maddesidir. İlgili madde şu şekilde düzenlenmiştir:*MADDE 168- Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir. İlgili*

Anayasa hükmünde özetle yenilenebilir enerji kaynaklarını içine alan Türkiye'nin sahip olduğu kaynakların kullanma ve işletim hakkı devlete ait olup, bu kullanım ve işletim hakkının ise belirli şartlar çerçevesinde gerçek ve tüzel kişilere bırakılabileceği ve tüm bu konulara ilişkin düzenlemelerin kanun ile yapılacağı ifade edilmektedir. Bu kaynaklara yönelik kanun ise 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanundur. Bu enerji türü kaynaklarının düzenlendiği ilk kanun olma özelliğine haizdir. 2005 yılında yürürlüğe giren çalışmanın 1. maddesinde kanunun amacı' *yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımının yaygınlaştırılması, bu kaynakların güvenilir, ekonomik ve kaliteli biçimde ekonomiye kazandırılması, kaynak çeşitliliğinin artırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması, atıkların değerlendirilmesi, çevrenin korunması ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan imalat sektörünün geliştirilmesidir.*' şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere ekonomik ve çevresel gayeler hasebiyle bu kaynakların kullanımının arttırılmasının amaçlandığı ifade edilerek, 2001 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin teşvikinin düzenlendiği, 2001/EC/77 sayılı AB Direktifinden daha geniş bir amaca yer verilmiştir. Kanunun düzenlediği konular arasında yenilenebilir enerji kaynak arazilerinin belirlenmesi yer almaktadır. Şöyle ki, üretim alanı olarak değerlendirilecek yerlerin, yalnızca bu amaç için tahsis edileceği hüküm altına alınmıştır. 5346 sayılı Kanununun 4. Maddesinde " yenilenebilir enerji kaynaklarından istifade edilecek üretim arazilerinin korunması ve kullanılmasına ilişkin usul ve esaslarda ikincil mevzuat çerçevesinde düzenleneceği" ifade edilmiştir. İlgili madde ayrıca Bakanlığa bu arazilerin muhafazası için görevde addetmektedir¹²⁰. Ayrıca bu enerji kaynaklarından elektrik üretiminin iç ve dış piyasada takip altında tutulması adına üretici lisansı sahibi tüzel kişiye EPDK tarafından YEK Belgesi verileceği, aynı kanunun 5. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu enerji türü kaynaklarının belgelendirilmesi hem teşviklerden istifade etme aşamasında kolaylık sağlarken hem de bu kaynak türünden üretilen enerji takibi için önemlidir. 5346 sayılı Kanunu önemli diğer hükümlerinden bazıları ise yenilenebilir

¹²⁰Yılmaz Aslan, Erol Katırcıoğlu, Galip Altınay, Şahin Ardiyok, Ali Ilıcak, Banu Gültekin, Emre Önal ve Can Akçaoğlu. "Enerji Hukuku" (Bursa: Baran Matbaacılık, 2007), 461

enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretiminde uygulanacak usul ve esaslar, bu kaynaklardan enerji üretimi yapacak olan tüzel kişilerin istifade edeceği teşviklerin uygulanışıdır. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarını Destekleme Mekanizması kapsamında bu enerji kaynaklarından enerji üretiminin desteklenmesinden ötürü birtakım haklar düzenlenmiştir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yapılan mevzuat çalışmalarından incelenmesi gereken bir diğer kanun ise 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunudur. Kanun, elektrik piyasasına ilişkin genel bir kanun niteliği taşımasından ötürü elektrik üretiminde kullanılan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik de birtakım düzenlemelere yer vermiştir. Lisanslı veya lisanssız bir şekilde yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji elde edilmesi bu Kanunumuz çerçevesinde ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere yenilenebilir enerji hukukunun temeli, ilgili Anayasa maddesi ve buna bağlı düzenlenen kanunlara dayanmaktadır. İncelenen kanunların haricinde ikincil kaynaklar ve kurul kararları da piyasanın işleyişinde büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca piyasanın özelleştirilmesi ve bir yandan bağımsız bir üst kuruluş tarafından denetim altında tutulması adına, 4628 sayılı mülga Elektrik Piyasası Kanunuyla kurulan Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu olarak kurulan ancak 4646 sayılı Doğalgaz Kanunuyla beraber Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu olarak değiştirilen kurumun görevleri 5.maddenin p bendinde '*Elektrik enerjisi üretiminde çevresel etkiler nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarının ve yerli enerji kaynaklarının kullanımını özendirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak ve bu konuda teşvik uygulamaları için ilgili kurum ve kuruluşlar nezdinde girişimde bulunmak*' olarak düzenlenmiştir.Sonuç olarak, bu kaynakların hukuki işleyişi; kanun, yönetmelik ve EPDK Kurul kararlarıyla sağlanmaktadır.

BÖLÜM 2

YENİLENEBİLİR ENERJİ HUKUKUNDA TEŞVİKLER

Bugün önümüze konulan ekonomik ve çevresel bilimsel gerçeklik yeşil enerjinin kullanılmasının gerekliliği noktasında olmakla beraber, yüzyılı aşkın süredir kullanılan geleneksel enerji kaynaklarından uzaklaşmanın kolay olmadığı görülmektedir. Nitekim 2019 Dünya Enerji Konseyi Raporunda da değinildiği üzere dünya genelinde yapılan 1,8 milyar dolarlık enerji yatırımı içerisinde takriben 350 milyar dolarlık bir miktar yenilenebilir enerji yatırımı yapılmıştır.¹²¹Dolayısıyla bu durumda tespit edilmesi gereken mesele yeşil enerjiye geçişin nasıl hızlandırılacağı noktasında toplanmaktadır. Görüldüğü üzere sürdürülebilir bir ekonomi, sürdürülebilir bir çevre ve her şeyden mühimi sürdürülebilir bir gelecek için ziyadesiyle önem arz eden geleneksel enerji alışkanlıklarından vazgeçerek temiz enerjiye geçiş için mevcut çalışma ve uygulamalar yeterli değildir. Tam da bu sebeple yapılabilecek en önemli çalışmanın temiz enerjinin gelişimini destekleyici teşvik mekanizmalarının devreye sokulması olduğu görülmektedir. Teşviklerin ilk örneği Amerika'da 19. yüzyılda demiryolu ağı yapım çalışmaları için yapılan nakdi yardımlarda görülmektedir.¹²²Günümüze kadar farklı şekillerde tezahür eden teşvik çalışmalarının, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişte önemli bir rol oynadığı su götürmez bir gerçektir.

Bu kaynakların teşvik edilmesi noktasında her ülkede farklı uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Buna paralel olarak her ülke için yasa koyucu tarafından belirlenen teşvik sistemleri çok çeşitli olup, bu destekler tarife ve ar-ge anlamında,

¹²¹2019. Dünya Enerji Yatırımları 2019. [online] Ankara: Dünya Enerji Konseyi Türkiye, <<https://www.dunyaenerji.org.tr/wpcontent/uploads/2019/06/WorldEnergyInvestment2019.pdf>> (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2019).

¹²²Haktan Sevinç, Ö. Selçuk Emsen ve Eda Bozkurt. " Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Belirleyicilerine Yönelik Bir Analiz: Türkiye Örneği." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi* 6, sayı.1 (2016): 527.

devletin doğrudan yardımları, vergisel destekler ve parasal olmayan destekler olarak kendini göstermektedir.¹²³

2.1.Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerji Teşvikleri

Tez çalışmamızın ilk bölümünde yer alan Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerjinin Gelişimi başlığı altında vurgulandığı gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişimi için uluslararası hukukta görülen çalışmalar tavsiye nitelikli olarak ele alınmıştır. Genel anlamda çok taraflı iradelerle düzenlenen yazılı metinler, uluslararası kuruluşların aldığı kararlar esasında hep “soft law” olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir bağlayıcılık öngörmeyen bu çalışmalar, ülkelerin bu enerji türüne geçiş için bir teşvik düzenlemesine gitmesini de zorlaştırmıştır. Bağlayıcılık noktasında zayıf kalan yenilenebilir enerji konusundaki çalışmalar, aynı zamanda bu enerji türünün kullanımına yönelik özendirme noktasında da geri kalmaktadır. Devletlerin, bu enerjinin kendilerine getireceği mali yükümlülüklerden ötürü bu alandan uzak durmaları önemli etkenler arasındadır. Özetle, Uluslararası Hukuk çerçevesinde ortaya koyulmayan bağlayıcı norm eksikliği, ülkelerin bu enerjiye geçmesinde yavaş hareket edilmesinin en temel sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok uluslu anlaşmalar, bildiriler ve uluslararası kuruluşların kararlarının etkisiyle uluslararası hukukta oluşan “soft law” neticesinde, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yapılacak projelere finansman sağlamaya yönelik çalışmaları uluslararası bankalar üstlenmiştir. Dünya Bankası, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşların, ülkelerin yenilenebilir enerji uygulamalarına yönelik destekler verdiği, bu kaynakların gelişimine katkı sağladığı görülmektedir.¹²⁴Bu anlamda 2008 yılında Dünya Bankası’nın bu enerji türüne

¹²³Katherine Kenndy. “ Renewable Energy ” bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016),140.

¹²⁴Katherine Kennedy. “ Renewable Energy ” bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl

finansman yaratmak adına geliştirdiği, sabit getirili özelliği olan yalnızca yenilenebilir enerji projelerini desteklemek için kullanılan “Yeşil Tahvil” adlı sermaye piyasası ürünü finansman desteği hususunda önemli bir örnektir.¹²⁵Bu finansman modeli sayesinde bugüne kadar birçok projeye finans kaynağı sağlanmıştır. Yine uluslararası kuruluşların yapmış olduğu soft law çalışmaları kapsamında değerlendirilecek olan UNEP, 2008 yılı “Yeşil İşler” başlıklı mali teşvikler raporunda, çevresel zararlara sebep olan endüstri kollarına sağlanan ekonomik desteğin, temiz enerji kaynaklarıyla ilişkili projelere aktarılması gerekliliği üzerinde durmaktadır.¹²⁶Görüldüğü üzere bu çalışmalarla güdülen amaç, yeşil enerjiye yönelik doğrudan bir finansal destek sağlanmasıdır.¹²⁷

Uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ele alınan düzenlemelerin yeşil enerji türlerinin gelişimine dolaylı katkıları olduğu görülmektedir. Kyoto Protokolü çerçevesinde karbon ticareti sistemi, uluslararası hukukta yenilenebilir enerjiyi teşvik eden bir mekanizma olarak yer almaktadır. Şöyle ki, karbon salınımının azaltılması için Kyoto Protokolüyle birlikte Anlaşma’da belirtilen EK-1 listesinde bulunan ülkeler Anlaşma kapsamında belirlenen karbon azaltma taahhüdünü Anlaşma’da belirlenen orandan daha fazla gerçekleştirdikleri takdirde bu fazla olan kısmı, taahhüde uymayan EK-1 listesinde yer alan ülkelere satma hakkına sahip olacaklardır. Emisyon ticareti olarak adlandırılan bu mekanizma iklim kriziyle mücadelede finansal destek sağlamak adına getirilmiştir.¹²⁸ Karbon ticaret sistemi

R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016),36.

¹²⁵2016. *What Are Green Bonds ?*. Washington: World Bank, 24.<<http://documents.worldbank.org/curated/en/400251468187810398/pdf/99662-REVISED-WB-Green-Bond-Box393208B-PUBLIC.pdf>> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

¹²⁶2009. *UNEP 2008 Annual Report*. Nairobi: the UNEP Division of Communications and Public Information.

¹²⁷2010. *UNEP 2009 Annual Report - Seizing The Green Opportunity*. [online] Nairobi: the UNEP Division of Communications and Public Information. <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc25993/m2/1/high_res_d/UNEP_AR_2009_FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2019).

¹²⁸Brian Evans. “Principles of Kyoto and Emissions Trading Systems: a Primer for Energy Lawyers.”

Temiz Kalkınma Mekanizması, Ortak Proje Yürütme ve Karbon Dengeleme olarak üç ayrı başlık altında toplanmaktadır. Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Yürütme Anlaşma çerçevesinde düzenlenen ve BM tarafından kontrol edilen mekanizmalardır.¹²⁹Karbon dengeleme konusu ise tamamen gönüllülük esasına dayalı ve Anlaşma çerçevesinde karbon salınım kurallarına uyma zorunluluğu olmayan devletlerce uygulanan bir karbon ticareti uygulamasıdır. Atmosfere gaz salınımının önlenmesi adına ülkeler, yüksek karbon içeren ürünlerin kullanımı halinde vergilendirilmesi hususunu düzenleme altına almıştır. Karbon ticaret sisteminin ilk örneği ABD’de görülmüştür, Kyoto Protokolü ile beraber uluslararası alanda uygulaması artmıştır. Anlaşma çerçevesinde belirlenen karbon salınımını önleyen yenilenebilir enerji tesisi sahibi kişiler, aradaki kısmı gene Anlaşma’da belirlenen limitleri aşanlara satarak projeleri üzerinden gelir elde etmektedirler.¹³⁰Her ne kadar yenilenebilir enerji konusunda uluslararası hukukta yaptırım gücü olmayan çalışmalar bütününden bahsediliyorsa da, soft law çalışmaları sonucunda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gözle görülür bir şekilde artmıştır. Özellikle Kyoto Protokolü ve 2005 yılı sonrası ülkelerin geliştirdikleri yenilenebilir enerji politikalarının yenilenebilir enerji kaynak kullanımının artışı üzerinde son derece etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir.¹³¹Temiz enerji kaynaklarının gelişimi ve kullanımının teşvik edildiği bir diğer uluslararası anlaşma Paris Anlaşmasıdır. Kyoto Protokolüne benzer şekilde tavsiye nitelikli kararlar içeren bu anlaşma, taraf devletlere yeşil enerjiye yönelik edinilen bilgi ve teknolojinin paylaşılması hususunda telkinde bulunmaktadır. Temiz enerji teknolojilerine yönelik daha alınacak yolun bir hayli uzun olduğu düşünüldüğünde, bu yönde bir teşvik uygulandığı takdirde uzun vadede getirisinin

Alberta Law Review 42, sayı.1 (2004): 167-208

¹²⁹Serdar Çiçek ve Hüseyin Güçlü Çiçek. “Karbon Vergisi ile Karbon Ticareti İzinlerinin Karşılaştırılması.” *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı.47 (2012):102.

¹³⁰Olca Yılmaz ve Hakan Hotunoğlu. “Yenilenebilir Enerjiye Yönelik Teşvikler ve Türkiye” *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sayı.2 (2016):76.

¹³¹International Renewable Energy Agency. “Trends in Renewable Energy.” Haziran, 10, 2019. <https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publih=yes&:toolbar=no>

olacağı düşünülebilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında dayanışma sağlamak adına iklim finansmanı kurulması, bu finansmanla birlikte gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere maddi destek olması da Anlaşma'da yer alan maddeler arasındadır.¹³²Burada Paris Anlaşması kapsamında gelişen ülkelerin gelişmekte olan ülkelere finansman desteği vermesi ziyadesiyle müspet bir durum olmakla birlikte, belirlenmiş olan 100 milyar dolar hedef bütçeye nasıl ulaşılabileceğine dair henüz bir netlik söz konusu değildir. Esasında her iki anlaşmanın da konusunun iklim krizi olmasına rağmen, iklim kriziyle mücadele noktasında önceliğin karbon salınımının en aza indirmekten geçtiği ve bu amaçla izlenecek olan en etkin yolun yenilenebilir enerji kullanımına yönlendirme olması gerçekliği, bu çalışmaların yenilenebilir enerjiyi dolaylı da olsa teşvik ettiğini göstermektedir. Uluslararası Hukukta yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik eden bir diğer anlaşma ise ülkeler arası işbirliğinin arttırılmasını amaçlayan ve bu yönde düzenlemeleri barındıran Enerji Şartı Anlaşmasıdır. Şöyle ki, ilk bölümde *Uluslararası Hukukta Yenilenebilir Enerjinin Gelişimi* başlığı altında izah edilen bu anlaşma, taraf olan devletlere enerji alanında (yenilenebilir enerji kaynakları da dahil olmak üzere) işbirliğini geliştirmeyi, tarafların diğer taraf devletlerde yatırımlar yapmasını teşvik ettiği, hatta yapılacak teşviklerin korunması adına da gereken anlaşmazlık çözüm mekanizmasını düzenlemiştir. Ayrıca Anlaşma, temiz enerji türlerinin kullanımının da özellikle arttırılması noktasında taraf devletlere telkinde bulunmaktadır.

Uluslararası hukuk kapsamında teşviklere yönelik değerlendirme yapılırken Dünya Ticaret Örgütü kurallarının da gözden geçirilmesi konunun, uluslararası alanda yerini tespit etmek için önemli olacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi konusuna yönelik, Dünya Ticaret Örgütü Heyeti şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır: 2010 yılında Japonya'nın Kanada Devleti aleyhine Dünya Ticaret Örgütü heyetine yapmış olduğu ve AB'nin de Japonya lehine taraf olduğu başvuruda Kanada'nın Ontario bölgesinde yenilenebilir enerji destekleme politikası çerçevesinde 2009 yılında yürürlüğe koyduğu "Yeşil Enerji Yeşil Ekonomi Kanunu" kapsamında 'Yerel Üretim Şartı' uygulanarak tarifelerin desteklemesi kuralının

¹³²İlgin Özkaya Özlüer, Paris Anlaşması, Ekoloji Kollektifi, 1, (ocak,2015), s.6

Dünya Ticaret Örgütü sübvansiyon kurallarını ihlal edip etmediğinin incelenmesini talep etmiştir. Temelde incelenen husus Kanada’da yeni yürürlüğe giren teşvik maddesine göre, yenilenebilir enerji üretimi yapacak olan tesislerin yerelde üretilen ekipmanların kullanması suretiyle garanti edilen fiyatları alacağı hususunun ihlale sebep olup olmayacağıdır. Burada yapılan düzenlemenin amaçları arasında öncelikli olarak elektrik üretimindeki kaynak çeşitliliğini arttırmak için Ontario bölgesindeki elektrik tedarik sisteminde yenilenebilir enerji üretim tesislerinin kurulumunu desteklemek, bu sayede kömür bağımlılığından kurtulup karbon salınımı azaltmak ve yenilenebilir enerji üretim ekipmanlarının üretimini iç piyasada destekleyerek yeşil enerjide iş gücü ve inovasyon gelişimini sağlamak olduğu görülmektedir.¹³³Japonya ve AB’nin iddiası ise Kanada’nın, yerel üretim şartı getirerek yerel mallara yönelik sağlanan sübvansiyonların ithal mallara karşı bir kayırma durumu oluşturduğu ve bu sebeple GATT ulusal muamele maddesinin ihlali ettiği yönündedir. Yapılan incelemeler neticesinde Heyet, başvuruya konu olan yerel ekipman şartı hususunun Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmasını ihlal eden bir uygulama olduğu kanaatine varmış ve bu sebeple Yerel Üretim Şartı düzenlemesini reddetmiş; ancak tarife destekleme konusunun DTÖ kurallarını ihlal ettiğine dair herhangi bir yorum getirmemiştir.¹³⁴Yapılan bu yorum ile beraber, temiz enerjinin gelişimi için uygulanan yeşil enerji sübvansiyonlarına yönelik yeni bir yaklaşım getirdiği görüşü hakim olmuştur.¹³⁵Dolayısıyla, temiz enerjinin gelişimi adına devletlerin destekleyici faaliyetleri genel menfaate örtüştüğü ölçüde, dünyanın karşı karşıya olduğu iklim kriziyle mücadele noktasında temiz enerji olarak kabul edilen bu enerji türlerine yönelik yapılacak kayırıcı faaliyetlerinde görmezden gelineceği kabul edilebilir.

Özetle uluslararası hukuk anlamında yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi uluslararası anlaşmaların soft law kapsamında getirmiş olduğu düzenlemelerde, uluslararası kuruluşların bu alana özgülenen çalışmalarında ve Dünya Ticaret Örgütü nazarında yapılan yorumlarda görülmektedir. Bu başlık

¹³³Türkan Budak, 2019. *Renewable Energy Subsidies: Local Content Requirement And World Trade Organization Disputes*. Yüksek Lisans Programı.(İstanbul Bilgi Üniversitesi),73-86.

¹³⁴Ibid.

¹³⁵David P. Stewart, “First WTO Judicial Review of Climate Change Subsidy Issues”, 107 Am. J. Int’l L. 864, 2013, pg. 21;ibid.s.73

kapsamında değerdendirilen teşviklerin bir kısmının dolaylı ve ekonomik olmadığı görölmektedir. Bu sebeple geręek bir teşvik olarak değerdendirilemeyeceği düşünölebilir. Ancak örneğin ‘yeşil tahvil ’ gibi finansman modelinin uygulamaya kazandırılması kaynak sağlanması noktasında önemli bir alternatif adımdır. Aynı şekilde Kyoto Protokolü çeręevesinde yaygınlaşan karbon ticareti, yenilenebilir enerji projelerinden gelir elde etmek için bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü heyetinin yerli ekipmanlara ilişkin vermiş olduğu kararda, yerliliğin desteklenmesinin önemi noktasında ölkelere bakış açısı kazandırmıştır. Dolayısıyla uluslararası hukuk anlamında bu kaynakların teşvikinin çeşitlilik göstermekte olduğu görölmektedir. Özellikle finansman anlamında daha etkin ęalıřmaların yapılmasının gerekliliği aşıkardır. Bu noktada uluslararası finans kuruluşlarının daha aktif rol alması gerektiği kabul edilmelidir.

2.2. Avrupa Birliği Hukukunda Yenilenebilir Enerji Teşvikleri

Avrupa Birliği kurulduğu andan günümüze kadar başarılı enerji politikaları yürötmüştür. İhtiyağlarına göre enerji kaynaklarına yön vererek, her zaman enerji güvenliğini ön plana çıkarmıştır. Aynı stratejiyi yenilenebilir enerji kaynaklarına geğiş sürecinde de geręekleřtirmiřtir. Zira çok kısa sürede bu enerji kaynaklarına yönelik politikalar oluşturmuş ve bu doğrultuda hedefler koyarak bu hedeflere ulaşmak için başarılı hukuki ęalıřmalara imza atmıştır. Koyduğu politikaları yalnızca sınırları içerisinde değil, uluslararası alanda da desteklediği görölmektedir. Bu doğrultuda politikalar çeręevesinde yapılan hukuki ęalıřmaların uygulamaları da hem AB’nin işleyişini sağlayan kurumlarda hem de üye devletlerde görölmektedir. Bu sebeptendir ki, örneğin AB finans kuruluşlarından olan AB Yatırım Bankası sermaye piyasasından ve öz kaynaklarından yararlanarak kazanç amacı gütmenden yenilenebilir enerji projelerinin finansmanını desteklemektedir. Bu bağlamda AB Yatırım Bankası, gelişen ölkelerde İklim ile mücadele çeręevesinde yenilenebilir enerji yatırımlarının gelişimi adına 2018 yılında 3 milyar Euro değerinde kaynak sağlamıştır.¹³⁶ AB sınırları içerisinde proje finanse ettiği gibi az gelişmiş yerlerde de bu ęalıřmaları

¹³⁶International Action on Climate Change. ” International Climate Finance” Haziran, 15, 2019. https://ec.europa.eu/clima/policies/international/finance_en#tab-0-0

sürdüğü görülmektedir. Bu sayede hem gelişmemiş yerlerin enerji ihtiyacının giderilmesine katkı sağlarken hem de bu yerlerin kalkınmasına destek olarak yeni iş olanaklarının ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Banka, ayrıca, Avrupa Birliği'ne üye olmayan üçüncü devletlerdeki uygun projelerin kredi yoluyla desteklenmesi aracılığıyla Birliğin üye olmayan devletlere yönelik işbirliği politikalarının hayata geçirilmesine yardımcı olmaktadır. AB,Türkiye'de de Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Desteği Konusunda Belediyeler ve Üniversiteler için Teknik Yardım adlı proje çerçevesinde 70 milyon Euro finansal destekte bulunmuştur.¹³⁷

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının günümüzde Avrupa Birliği sınırları içerisinde bu denli yüksek bir orana gelmesinde şüphesiz başarıyla yönetilen yenilenebilir enerji politikaları ve bu politikalara uygun yürürlüğe koyulan ve uygulanan regülasyonlar yer almaktadır. Burada unutulmaması gereken bir unsur daha var ki o da, gerçekten geliştirilen tüm politikaların temelinde tüketicinin menfaatinin yer almasıdır. Yapılan tüm teşvik çalışmalarının içerisinde de bu temel prensip görülmektedir. Öyle ki, bazı teşvik türleri doğrudan doğruya bireysel tüketiciler tarafından yürütülmektedir. Örneğin Almanya yenilenebilir enerji kooperatifleri ve buna benzer teşvik mekanizmalarıyla mevcut yenilenebilir enerji kapasitesinin yarısına yakın bir kısmını tüketicilerden finanse etmektedir.¹³⁸ Ayrıca üye devletlerin getirmiş olduğu benzer bir uygulamada, belediyeler yenilenebilir enerji projelerinin hayata geçirilmesi noktasında sorumluluk altındadır.¹³⁹ Son olarak, Birlik genelinde uygulanan emisyon ticaret sistemi sayesinde teşvik için ciddi bir gelir elde edildiği ifade edilebilir.

¹³⁷Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. " Avrupa Birliği Belediyeler ve Üniversitelere Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Çözümleri Konusunda Destek Veriyor." Eylül, 9, 2019. <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/avrupa-birligi-belediyeler-ve-universitelere-yenilenebilir-enerji-ve-enerji-verimliliği>

¹³⁸2015. *The European Union Leading In Renewables*. [online] Brussels: European Commission,10-11. <<https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/cop21-brochure-web.pdf>> (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019).

¹³⁹2015. *The Covenant of Mayors in Figures and Performance Indicators Based on BEIs, excluding CHP, DH and not specified*. Brussels: European Commission, JRC.

2009 yılında yürürlüğe giren 2010-2021 yılları arasında uygulanan 2009/28/EC sayılı direktif ve 2018 yılında yürürlüğe giren 2021-2030 yılları arasında uygulanacak olan 2018/2001 sayılı direktiflerde, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması adına birtakım teşviklere yer verilmiştir. Her iki direktifinde dayanağı Lizbon Anlaşmasıdır.

Uzun yıllar süren müzakereler sonunda 2007 yılında imzaya açılan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Avrupa'nın İşleyişine Dair Anlaşma, Enerji başlıklı 194. maddesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi adına şu düzenlemeyi içermektedir:

"1. Birliğin enerji politikası, iç pazarın kurulması ve işleyişi çerçevesinde ve çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ihtiyacını göz önünde tutarak, üye devletler arasında dayanışma ruhu içinde, aşağıdakileri hedefler:

...

c) enerji verimliliğinin, enerji tasarrufunun ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesi,"

Anlaşmanın ilgili maddesinde Birlik için genel bir enerji politikası kurulmaktadır. Oluşturulan enerji politikaları noktasında üye devletlerin işbirliği içerisinde hareket ederek, çevrenin korunması gerekliliği üzerine hareket etmeleri ve bu gaye ile birlikte de, yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişiminin desteklenmesi üye ülkelere bir ödev olarak yüklenmiştir. Görüldüğü üzere AB'nin önemli anlaşmaları arasında yer alan Lizbon Anlaşması, temiz enerji kaynaklarının desteklenmesi adına genel bir politika kurarak üye devletlere de bu politika kapsamında faaliyetlerini şekillendirmelerini zorunlu saymıştır. 2009/28 Yenilenebilir Enerji Direktifi ve 2018/2001 Yenilenebilir Enerji Direktifleri de bu minvalde ele alınarak, ülkelere bu enerji türünün gelişimi için birtakım usul ve hedefler getirmektedir.

2.2.1. 2009/28/EC Sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin AB Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması Bakımından Değerlendirilmesi

Direktifin amaç ve kapsam başlıklı ilk maddesinde ifade edildiği üzere, işbu regülasyon, Birliğin tümüne yönelik olarak genel enerji kullanımı ve ulaşımda tüketilecek enerji kullanımında yenilenebilir enerjinin arttırılması ve bu gayeyle koyulan hedeflere ulaşılması adına ortak bir destekleme çerçevesi kurmaktadır. Direktifin 3. maddesine göre her ülke işbu direktif kapsamında kendisine yönelik belirlenen hedeflere ulaşmak için gereken önlemleri alacak bu doğrultuda gereken destekleme mekanizmasını kuracaktır. İlgili madde uymakla yükümlü olunan yenilenebilir enerji tüketim hedeflerine ulaşmak için üye devletleri, ortak projeler ve ortak teşvik şemaları yapma noktasında teşvik etmektedir. Direktifin tanımlar başlıklı maddesinde teşvik şeması *‘yatırım desteği, vergi muafiyetleri ya da düşük vergilendirme, vergi iadesi, primli fiyat garantisi ya da tarife garantisi gibi doğrudan maddi destek gibi örnekler olmakla birlikte, yenilenebilir enerji kullanımını arttırmaya yönelik uygulanabilecek herhangi bir yöntem’* olarak tanımlanmıştır. Direktifin 22. maddesinde “Her bir üye devlet, Direktif kapsamında getirilen yenilenebilir enerji tüketim hedeflerine ulaşmak için izleyeceği aksiyon planını hazırlayacak, bu kapsamda uygulanacak olan teşvik mekanizmalarını belirleyecek, sonrasında da her iki yılda bir teşvik mekanizmalarının gelişimlerinin değerlendirildiği raporları Komisyona sunacağı” ifade edilmiştir. Bu minvalde Birlik genelinde etkili teşvik mekanizmaları tespit edilecek olup, gene bu süreç içerisinde edinilen tecrübeler ve elde edilen istatistikler de diğer üye ülkelerle paylaşarak en etkin teşvik mekanizmaları uygulanacaktır. Örneğin AB genelinde uygulanan önemli teşviklerden birinin tarife desteği olması bu noktada tesadüf değildir. Zira tarife desteği sayesinde yatırımcının kurmuş olduğu tesisin getirisi bakımından daha somut fikir sahibi olduğu görülmektedir. Temiz enerjiye yönelik düzenlenen vergi düzenlemeleri de AB’nin genelinde uygulanan ve teşvik anlamında oldukça etkin olan bir destek türüdür. 2013 yılında AB Komisyonu tarafından düzenlenen raporda, “vergi muafiyet ve indirimlerinin temiz enerjinin gelişimi için üye ülkelerde yoğun

bir şekilde kullanıldığının görüldüğü ifade” edilmektedir.¹⁴⁰Aynı şekilde yenilenebilir enerji kooperatiflerinin AB’deki uygulamalarının başarılı bir şekilde yürütülmesinde de yine edinilen tecrübe paylaşımının olumlu etkisi görülmektedir. Gerçekten AB’nin getirmiş olduğu yenilenebilir enerjinin gelişimi adına ortak hareket etme bilincinin, başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da başarılı sonuçlar getirdiği, bu sayede AB’nin kısa sürede bu alanın lideri konumuna gelmesinde önemli bir unsur olduğu ortadadır. Bu regülasyon çerçevesinde teşvik edilen bir diğer konu ise, direktifin 13. Maddesinde düzenlendiği üzere, yenilenebilir enerjinin kullanımına yönelik yapılacak herhangi bir faaliyet için idari prosedürlerin basitleştirilmesidir. Çünkü her ülkenin farklı mevzuatlarının olması, ilgili mevzuatlar çerçevesinde konuya müdahil olması gereken kurumların farklılaşması ve farklı süreçlerin işletilmesi ciddi zaman kayıplarına yol açmaktadır. Bu sebeple idari prosedürlerin olabildiğince basitleştirilmesi hem yatırımcıyı ilgili ülkeye çekme noktasında teşvik olacaktır hem de yatırımın bir an evvel gerçekleşmesini sağlayacaktır. Son olarak bahsi yapılması gereken düzenleme ise şebeke sistemleridir. Direktif 16. maddesi çerçevesinde, üye devletler gerek üye devletlerle gerekse de Birliğin dışındaki devletlerle yapacağı ortak çalışmalarla şebeke bağlantı sistemini geliştirmesi görevini yüklemiştir. Bu kapsamda yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilecek enerjinin üretiminden dağıtıcı noktasına ulaşmasına kolaylık sağlayacak, bu kolaylığın sağlanması adına alt yapılar geliştirilecektir.¹⁴¹

2.2.2. 2018/2001 Sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifinin AB Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması Bakımından Değerlendirilmesi

2018 yılında yayınlanan ancak henüz yürürlüğe girmeyen bu Direktif, 2009/28 sayılı Yenilenebilir Enerji Direktifi kapsamında düzenlendiği gibi, AB için yenilenebilir enerji kullanımının arttırılmasına yönelik ortak genel düzenlemeleri içermektedir.

¹⁴⁰Ulusoy, Ahmet ve Ceyda Bayraktar Daştan. “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi.” *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018):148.

¹⁴¹Thieffry, Pathrick. “Environmental protection and European Union energy policy: Energy transition after the Paris Agreement.” *ERA Forum* 17, sayı.4 (2017):455.

2020 yılı sonrası yürürlüğe girecek olan bu regülasyon, 2021-2030 tarihi arasındaki dönemi hedeflemektedir. Düzenlediği konular bakımından yürürlükteki Direktif ile benzerlikler taşımaktadır.

Öncelikle ifade edilmesi gereken husus bu Direktifte, yürürlükte olan Direktifin aksine, her ülkeye yönelik henüz ülkesel bazda bir yenilenebilir enerji kullanım hedefi öngörülmemektedir. Şimdilik Birlik geneline ilişkin belirlenen bir temiz enerji tüketim hedefi mevcuttur. Ancak 2023 yılı sonrası her bir ülke için temiz enerji tüketim hedefi belirlenmesi görülecektir. Direktifin 3. maddesi ile Birlik genelinde tüketilen enerjinin en az %32'lik kısmını yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmek; yenilenebilir enerji projeleri için sermaye maliyetini azaltmak; yenilenebilir kaynaklarını enerji sistemine entegre etmek; enerji sisteminin esnekliğini arttırmak; şebeke istikrarını sağlamak ve şebeke koşullarını yönetmek için projeler ve programlar geliştirmek; iletim-dağıtım şebekelerinin altyapısını ve akıllı ağlar ve depolama tesislerini geliştirmek için üye ülkeler ve Birlik dışındaki ülkelerle işbirliğinin artırılmasını ve Komisyonun finansal enstrümanlarla üye devletlerin desteklenmesini sağlamak gibi hedefler ilgili maddede ifade edilmektedir. Dolayısıyla 2009/28 sayılı Direktif de 2018/2001 sayılı Direktifte de yeşil enerji türüne yönelik yapılacak tüm faaliyetlerin esasında ayrıcalıklı bir durumda olduğu bu sebeple örneğin sübvansiyona yönelik düzenlemelere muhalefet oluşturmayacağı net bir şekilde görülmektedir. Ancak bu enerji türüne yönelik yapılacak yardımların hali hazırda benzer yardımlardan faydalanan kişilere yönelik olumsuz bir durum yaratmaması gerektiği, direktifin 6. Maddesinde vurgulanmaktadır. Bu sebeple uzun vadeli teşvik planlaması önemli bir unsurdur. Yine 16. madde kapsamında, üye devletlerin temiz enerji üretimi, sisteme bağlanma ya da teşviklerden faydalanma için yapılacak başvurularda idari prosedürleri azaltarak yatırımcının işini tek elden yürütmeyi sağlaması öngörülmektedir. Bu sayede hem karmaşık ve uzun süren idari prosedürlerden muaf olunacak hem de yatırımlar hızlı bir şekilde devreye girecektir. Ayrıca bu madde kapsamında üye devletler, yardım prosedürlerine ilişkin olarak ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda da alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulması için prosedürleri de kolaylaştırmakla yükümlüdürler. İlk defa ele alınan bu konu yatırımcılar için son derece rahatlatıcı bir düzenlemedir. Çünkü yapılacak

olan yatırımların büyüklüğü düşünüldüğünde öngörülemeyen bir maliyet veya gelir kaybı, telafisi olmayacak sonuçlara yol açabilir. Bir de bu duruma uzun süren mahkeme süreçleri eklenildiğinde vahim neticelerle karşı karşıya kalınabilir. Bu sebeple hızlı sonuç alınacak hukuki çözüm yollarının uygulanması yatırımcılar için maddi olmayan teşvik olacaktır. Tüketicilerin kendi elektriğini üretmeye ve üretim fazlalığını satma hakkının da üye ülkelerce garanti altına alınması bir başka teşvik düzenlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018/2001 sayılı Direktifin teşvik mahiyetinde ele aldığı son konu ise üye devletlerarası işbirliği geliştirilmesi noktasındadır. Yürürlükte olan direktifi gibi 2018/2001 sayılı Direktif de aynı şekilde üye devletlerin temiz enerjinin gelişimi adına ortak üretim projelerine katılmaya, istatistik paylaşımına cevaz vermekte, gelişimleri Komisyona bildirmekle yükümlü tutmaktadır. Yürürlükteki direktife benzer şekilde bu Direktifte de düzenlendiği gibi üye devletlerarası işbirliği teşvik edilmektedir. Bu doğrultuda üye devletleri başka ülkelerle teşvik mekanizması kurabilmesi veya yenilenebilir enerji üretim projesine ortak olabilmesine cevaz verilmektedir.

2.2.3.Genel Değerlendirme

Görüldüğü üzere yapılan Lizbon Anlaşmasını esas alan her iki direktifte yenilenebilir enerji kaynaklarının hem elektrik üretiminde hem ısıtma-soğutma da hem de ulaşımda kullanımının arttırılmasını amaçlamaktadır. Her iki direktif kapsamında ele alınan düzenlemelerde özellikle dikkat edilen husus ayrı ayrı hem Birlik hem de üye devletlerin perspektifinden teşviklerin düzenlenmesidir. Birlik açısından yapılan teşviklerin ana temasının temiz enerji çalışmalarına yönelik yeknesaklık sağlamak olduğu görülmektedir. Ancak her ülkenin kendi iç dinamikleri farklılık göstermektedir. Örneğin, teşvik mekanizmalarının uygulanışında serbesti söz konusudur. Şöyle ki, her ülke Direktiflerde çizilen çerçeve kapsamında temiz enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmekle yükümlüdür. Öyle ki, her bir üye teşvik mekanizmasını nasıl oluşturacağını belirleyecek ve her iki yılda bir bu çalışmaların akıbetine yönelik Komisyona rapor sunacaktır. Örneğin İngiltere 2009/28 sayılı

Direktif kapsamında yükümlölüklerini yerine getirmek için Komisyona sunmuş olduğu raporda hedeflerini özetle şu şekilde sunmuřtur¹⁴² :

- “1-)Enerji tüketiminde yenilenebilir kaynaklardan elde edilen payın %15’e çıkartılması,*
- 2-)Isınmada kullanılan enerjinin %12’sinin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesi,*
- 3-)Nihai elektrik talebinin %31’inin yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektrikten elde edilmesi,*
- 4-)Ulaşım sektörü enerji talebinin %10’unun yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesidir.*

İngiltere 2021 yılına kadar erişmek istediği yenilenebilir enerji kullanım hedeflerine ulaşmak için stratejisi ise özetle şu řekildedir¹⁴³ :

- 1-)Yenilenebilir enerji yükümlölükleri devamı,*
- 2-)Tarife garantileri sistemi,*
- 3-)Yenilenebilir ısı teşvik uygulaması,*
- 4-)Avrupa Yatırım Bankası ile yenilenebilir enerji projelerine finansman sağlanması için işbirliği,*
- 5-)Yenilenebilir enerji teknolojileri ve enerji verimliliği sektörlerinde Ar-Ge desteğidir.”*

İngiltere örneği ile açıklanmaya çalışılan durum, aslında ölkelerin kendi iç sistemlerinde yürütmekle mükellef olduklarıdır. Çünkü her ölkenin ekonomik ve idari sistemi ile kaynak yapısının farklı olmasından ötürü bu anlamda tekdüze bir çalışma verimsiz olacaktır. Bu sebepten ötürü AB direktiflerle birlikte üye ölkelere hedefler koyarak, belirli çalışmalar yönünden ölkeler arası yardımlaşmayı tavsiye ederken, bir yandan da her öлкеye kendi iç hukuk sistemlerinde düzenlemeler yapmayı zorunlu hale getirmektedir.

¹⁴²Ahmet Ulusoy ve Ceyda Bayraktar Daştan. “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi.” *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018): 143-144

¹⁴³ İbid.

2.3.Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji Teşvikleri

Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin ilk regülasyon 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanunun iktisap edilmesiyle birlikte Türkiye’de mevcut olan sınırlı temiz enerji üretim tesislerinde artış başlamıştır. Kanun yürürlüğe girdiğinde mevcut olan tesisler için hidroelektriğin kullanımının yoğun olduğu bilinmektedir. Kanunla beraber diğer kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu alana öngülenen teşviklerde yetersizlik ve ikincil mevzuatın eksikliği hasebiyle gözle görülür bir gelişim yaşanmamıştır. 2010 yılında mevzuatta teşviklerin genişletilmesine yönelik yapılan çalışmalarla beraber, belirgin bir farklılık yaşanmış ve yatırım yapmaya elverişli ortam sağlanmaya başlanmıştır. Belirli sürelerle yüksek fiyattan alım garantisi, nakdi ve nakdi olmayan yardımlar burada önemli rol oynamıştır. Özellikle sabit fiyat garantisinin yatırımcılar üzerinde olumlu etkisi görülmekle birlikte¹⁴⁴, lisanssız elektrik üretim imkanına cevaz verilmesi toplumda farkındalık oluşmasına neden olmuştur.

Şekil 1’de 2000-2018 yılları arası yenilenebilir enerji kurulu gücünü gösterir bir tablo yer almaktadır. Grafik incelendiğinde görülecektir ki, bazı yıllarda belirli kaynakların kurulu gücü ani bir şekilde yükselmiştir. Örneğin 2007 yılında çıkarılan Jeotermal Kanunu sonrasında bu kaynak türünde belirgin yükseliş görülmektedir. Aynı şekilde 2007 yılında rüzgar ve 2015 yılında ise güneş kaynaklarında belirli yükselişler görülmektedir. Bunun da sebebi o yıllarda EPDK tarafından açılan lisans başvurularıdır. Her ne kadar yatırımcılar üretim yapmak adına lisans başvurusu yapsalar dahi zaman zaman elde edilen lisans kapsamında elektrik üretim tesisinin hayata geçirilmediği de hatırd tutulması gereken bir durumdur. Gene 2010 yılında genel hatlarıyla teşvik mekanizmasında yapılan değişikliklerin tablonun genelinde pozitif etki yarattığı, kurulu enerji gücünün devamlı surette artış gösterdiği görülmektedir.

¹⁴⁴2015. 2014 Yılı Faaliyet Raporu. [online] Ankara: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. <http://www.yegm.gov.tr/document/2014_f_r.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Şubat 2019).

Tablo 2.1. 2000-2017 yılları yenilenebilir enerji kaynaklarını kurulu gücünü gösterir tablo¹⁴⁵

Yıllar	Hidroelektrik MW	Güneş MW	Rüzgar MW	Jeotermal MW	Biyoenerji MW
2000	11175	0	0	18	72
2001	11673	0	0	18	72
2002	12241	0	0	18	72
2003	12579	0	0	15	72
2004	12645	0	0	15	72
2005	12906	0	0	15	72
2006	13063	0	0	23	72
2007	13395	0	146	23	72
2008	13829	0	364	30	33
2009	14553	0	792	77	55
2010	15831	0	1320	94	71
2011	17137	0	1729	114	89
2012	19609	0	2261	162	132
2013	22289	0	2760	311	162
2014	23643	0	3630	405	204
2015	25868	249	4503	624	252
2016	26681	833	5751	821	297
2017	27273	3421	6516	1064	377
2018	28291	5063	7005	1283	457

¹⁴⁵International Renewable Energy Agency. "Trends in Renewable Energy." Haziran, 10, 2019.
<https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publis h=yes&:toolbar=no>

2.3.1.İdarenin Özendirme Faaliyeti ve Destekleme

İdare hukukunda destekleme ve özendirme faaliyeti, kamu hizmeti ve kolluk faaliyeti gibi bir başka idari faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Bu faaliyet gereği idare, bazı özel nitelikli konuların idaresi bakımından özel sektörün dahiliyetini sağlamak adına bu yönteme başvurmaktadır. Tek bir faaliyet olarak değerlendirilebileceğimiz özendirme ve destekleme kavramları, uygulamada farklılıklar barındırmaktadır. Özendirme, teşvik ve motivasyon gibi farklı tanımlarla ifade edilebilen ve kişileri ve kurumları kamu yararı adına belirli bir alana yönlendiren davranış; destekleme ise, gene kamunun menfaatine olacak bir çalışmayı kişiler ve kurumlar aracılığıyla yapılmasını sağlamak adına, idarenin kaynak transferi yapma ya da haklar sağlama şeklinde yaptığı uygulamalar olarak tanımlanabilir.¹⁴⁶Hibe, devlet garantisi, ücret garantisi, vergi indirimi, kredi sağlama, vergisel imtiyaz, arazi tahsisi ya da ekipman desteği ya da plaket verme ya da benzeri sembolik ödüllendirmeler gibi maddi-manevi ya da nakdi-nakdi olmayan faydalandırmayla idarenin kamu menfaati taşıyan bazı hizmetlerini özel kişi ve kurumlara gördürmesi idarenin desteklemesi ve özendirmesi olarak adlandırılabilir.¹⁴⁷Böyle bir uygulamanın ortaya çıkmasındaki en önemli etken, tecrübe edilmemiş ve kar marjı düşük olabilecek böyle bir yatırımın muğlak olan sonuçları açısından kar amacı güden yerli ve yabancı özel hukuk tüzel kişilerinin en az etkilenmesini sağlamaktır. Bu faaliyet doğrudan özendirme ve destekleme faaliyeti olarak karşımıza çıkabileceği gibi kamu hizmetini tamamlayıcı nitelikte özendirme ve destekleme faaliyeti olarak ya da kolluk faaliyetini tamamlayıcı özendirme ve destekleme faaliyeti olarak karşımıza çıkabilir.¹⁴⁸ Özendirme ve destekleme faaliyeti de idarenin diğer faaliyetlerinde olduğu gibi kural olarak kanun ile düzenlenmesinin uygun olacağı görüşündeyiz. Aksi takdirde kamunun menfaatini doğrudan ilgilendiren konuların ayrımı ya da bu menfaat doğrultusunda hangi yöntemin izleneceği noktasında ciddi sorunlar yaşanacaktır. Lakin her geçen gün değişen ekonomik ve sosyal yaşam temelinde düşünüldüğünde de kamu hizmetinin

¹⁴⁶Necip Taha Gür, 2019. *İdarenin Özendirme Ve Destekleme Faaliyeti*. Doktora Programı. (İstanbul Üniversitesi),62.

¹⁴⁷Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.,86.

çerçevesinin tam anlamıyla çizilemediği gibi bu alanın da çizilememesinin normal olduğu kanaatindeyiz. Özendirme ve destekleme faaliyetine yönelik muhatap ile idare arasındaki işlemler tek yönlü olan işlemler idari işlemler; iki veya üç yönlü olan işlemler ise idari sözleşmeler olarak değerlendirilmelidir.¹⁴⁹

İzah edildiği üzere teşvik ve özendirme farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan somut olarak yapılan nakdi yardımların dışında manevi anlamda motive edici düzenlemeler dahi teşvik olarak değerlendirilmektedir. O halde uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirme yaptığımız teşvik konusunda değinilen uluslararası kuruluşların ülkelerin bu enerjiye geçiş yapmaları yönünde yapılan raporlamalar, Dünya Ticaret Örgütü heyetinin vermiş olduğu kararlar hep bu enerji türünün gelişiminde açık teşvikler olduğunu burada tekrardan vurgulayabiliriz. Türkiye’de yenilenebilir enerji kullanımında gerek AB ilişkileri çerçevesinde gerek menfaatler doğrultusunda geliştirilen politikalar çerçevesinde artışlar görülmektedir. Bu minvalde gerek aynı gerek nakdi yardımlar ile birlikte bu kaynakların geliştirilmesi Türkiye’de desteklenmektedir. Enerji yönünden dışa bağımlı olan Türkiye bu kaynakların kullanımı 2005 yılındaki YEK kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte yükselişe geçmiş ve özellikle 2010 yılı değişiklikleri ile birlikte giderek alanını genişletmiştir. Netice olarak geline nokta bu enerji kaynaklarının Türkiye’deki kullanımının 2005 yılı öncesi ve sonrasına yönelik yapılacak bir karşılaştırmada görülmektedir ki, bu alana özgülenen idarenin destekleme ve özendirme faaliyetleri başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

2.3.2.Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Teşvik Uygulamaları

Türkiye 15 yıldır tecrübe edinmiş olduğu yenilenebilir enerji alanında önemli birikimler elde etmiştir.Hatta bu %30’luk payın çok büyük bir kısmını da son 10 yılda gerçekleştirmiştir. Bunu da şüphesiz hayata geçirmiş olduğu teşvik mekanizmalarına borçludur. Zira dünya genelinde temiz enerji kaynaklarının kullanımının artmasındaki temel dayanak destekleme ve özendirme faaliyetleri olduğu gibi bu

¹⁴⁹ İbid.,146.

durum Türkiye içinde geçerlidir.¹⁵⁰Bilhassa 2010 yılı sonrası yapılan teşviklere yapılan değişiklikler burada önem arz etmektedir. Bunun temelinde yatan sebep ise yapılan değişikliklerin yatırımcılar için bu alanı cazip hale getirmesidir.¹⁵¹Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimine ilişkin teşvik uygulamalarını lisanssız elektrik üretimi, lisanslı üretimi, YEKA modeli ve buna ilave olarak genel yatırımlara yönelik destekler olarak görebiliriz.

Türkiye’de bu zamana kadar gerçekleştirilen projelerin çok büyük bir kısmı bankaların sağlamış olduğu kredilerle hayata geçirilmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişimi için oluşturulan ülke politikası ve sağlanan teşvikler bu alanı 15 yıllık serüven içerisinde genel itibariyle, yatırım için cazip kılmıştır. Bu sebeple çoğu banka bu alana yönelik özel finansman çalışması yürütmektedir. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Dünya Bankası gibi birçok dış kaynaklı fondanda istifade edilmektedir.

2.3.2.1.Lisansız Elektrik Üretimi Yapan Tesislere Yönelik Teşvikler

Yenilenebilir enerji kaynaklarından lisanssız elektrik üretimine cevaz veren ikincil mevzuat ilk olarak 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu yönetmelik 6446 sayılı Elektrik Piyasa Kanununun yürürlüğe girmesiyle mülga olmuş ve 2 Ekim 2013 tarihinde yeni yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu yeni yönetmelik kapsamında 1 MW’a kadar kurulu gücü olan tesislerin lisans almadan üretim faaliyeti yapmasına izin verilmektedir. Dolayısıyla bu durum üretim faaliyeti için lisans alma zorunluluğunun istisnası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yürürlüğe giren 2013 tarihli yönetmeliğin amacı 1. maddede şu şekilde ifade edilmiştir: *“Bu Yönetmeliğin amacı elektrik piyasasında; 14/3/2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik*

¹⁵⁰ Bhattacharya, Mita, Sudharshan Reddy Paramati, İlhan Öztürk ve Sankar Bhattacharya. “ The Effect of Renewable Energy Consumption on Economic growth: Evidence From Top 38 Countries.” *Applied Energy* 162, sayı.C (2016):734

¹⁵¹International Renewable Energy Agency. “Trends in Renewable Energy.” Haziran, 10, 2019. <https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publish=yes&:toolbar=no>

*Piyasası Kanununun 14 üncü maddesi kapsamında, tüketicilerin elektrik ihtiyaçlarının tüketim noktasına en yakın üretim tesislerinden karşılanması, arz güvenliğinin sağlanmasında küçük ölçekli üretim tesislerinin ülke ekonomisine kazandırılması ve etkin kullanımının sağlanması, elektrik şebekesinde meydana gelen kayıp miktarlarının düşürülmesi amacıyla lisans alma ile şirket kurma yükümlülüğü olmaksızın, elektrik enerjisi üretebilecek gerçek veya tüzel kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesidir.”*Görülmektedir ki, ister gerçek ister tüzel kişi olsun 1 MW altındaki kapasiteli elektrik üreten tesisler lisans alma zarurietini içerisinde tutulmamış ve böylece küçük ölçekli üreticilere kolaylık getirmiştir. Öyle ki, yönetmeliğin uygulandığı süreçte yaklaşık 5800 MW kurulu güç lisanssız olarak işletmeye alınmıştır.¹⁵² Her ne kadar lisanssız üreticilerin sisteme dahil ettiği tesislerin üretim kabiliyetleri düşük olsada, burada üretilen elektrikten daha ziyade, toplumun bu alana ilgisini sağlayan bir teşvik sistemi olmasından ötürü çok yerinde bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki, lisanslı faaliyetler için büyük finansman ihtiyaçları ihtiyaç duyulurken, burada daha düşük bütçeler kullanılarak daha çok üretim tesisi kurulmuştur. Bu sayede sektör tanınmış ve potansiyel yerel yatırımcı sayısı arttığı görülmüştür. Bu durumun başka bir getirisi de temiz enerji dediğimiz bu enerji kaynaklarıyla ilgili daha çok insanın fikir sahibi olmasıdır. Son olarak, mülga olan bu yönetmelik kapsamında lisanssız üreticiler ürettikleri elektriği kendileri kullandıkları gibi üretim fazlalığının piyasada satmak hakkına sahiptiler. Esasında bu yönetmelik üreticilere, lisans alma uğraşlarından kurtararak hem kendi elektriğini üretmek hem de piyasanın büyümesi adına teşvik getirmeydi. Ancak 12.05.2019 tarihinde yürürlüğe giren Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği önceki lisanssız elektrik üretim yönetmeliklerinin aksine, *“nihai amacı tüketilen enerjinin yerinde üretilmesi ve şebekeye olan ihtiyaçların en aza indirilmesi olup, lisanssız üretimin esasen tüketime özgüleşmiş üretim haline gelmesi”* amaçlanmıştır.¹⁵³ Yeni yönetmelik çerçevesinde gerçek veya tüzel kişi lisans sahibi olmadan 5 MW altı (Bakanlar Kurulu tarafında 5 MW olarak revize edildi) yenilenebilir enerji tesislerinden elektrik üretebileceklerdir. Yönetmeliğin 5/5

¹⁵²Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “ Lisanssız Elektrik Üretimi Hk. Mevzuat Değişikliklerine İlişkin Kamuoyu Duyurusu.” Aralık, 5, 2019. <https://www.epdk.org.tr/Detay/SiteSearch?st=DOCUMENT>

¹⁵³Ibid.

maddesinde ifade edildiği üzere kurulacak olan üretim ve tüketim tesisi aynı noktada olması zaruridir. Bu şart kamu kurumlarında aranmamaktadır. Görevli tedarik şirketi, ihtiyaç fazlası olarak üretilen elektriğin şebekeye verilmeye başlandığı tarihten itibaren yenilenebilir enerji kaynakları destekleme mekanizması kapsamında değerlendirerek on yıl boyunca belirlenen bedel üzerinden satın alır. Satın alma bedeli, bu yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarih öncesindeki fiyatlar üzerinden değerlendirilecektir. Yönetmeliğin 26. Maddesine göre, şebekeye verilen elektrik için aylık mahsuplaşma yapılacaktır. Mahsuplaşma yapılan ayı, takip eden ayın en geç beşinci gününe kadar yapılacağı düzenlenmiştir. İhtiyaç fazlası enerjiye tekabül eden bedel üreticilere ödenecektir. Mahsuplaşmanın aylık olması genel olarak yerinde bir karar olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu kaynaklardan 12 ay boyunca aynı verimi almak imkansızdır. Bu sebeple aylık mahsuplaşma piyasaya daha uygun olacaktır. Lisanssız elektrik üretimi yapacak olan tesisler Kurul kararıyla belirlenen belgeler ile birlikte şebeke işletmecisine başvuru yapacaklardır.

20. Madde çerçevesinde bu yönetmelik kapsamında yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerji belgelendirilmesi konusunu düzenlemiştir. Bu halde yenilenebilir enerji kaynaklarından lisanssız elektrik üretenlerde kaynaklarını belgelendirmek zorundadır. Tüketim birleştirme başlıklı 29. maddede birden fazla tüketicinin bir araya gelerek tek bir üretim tesisi kurabilmelerine imkan tanımaktadır. Dolayısıyla aynı yerde bulunan tüketiciler (örneğin AVM içerisinde farklı işletmeler) ortak bir üretim tesisi kurabileceklerdir. Bu halde, kooperatif kurulması gereği ortadan kalkmıştır. Bu yönetmelik kapsamında kurum tarafından herhangi bir kamulaştırma işlemi yapılamayacaktır. Dolayısıyla lisanssız elektrik üretimi için bu imtiyaz tanınmamıştır.

Özetle şebekeye enerji vermeden kendi tüketimini karşılayan yenilenebilir enerji tesisleri için herhangi bir sınır bulunmamaktadır. 5346 sayılı Kanunun 7. maddesinde belirtildiği üzere kendi ihtiyaçlarını karşılamak için izole elektrik üretim tesisi veya şebeke destekli elektrik üretim tesisi faaliyete geçirenlerden ister gerçek ister tüzel kişi olsun Dİİ ya da EİE tarafından yapılacak olan çalışmalar için hizmet bedeli alınmayacaktır. Bu yönetmelik kapsamında üretim yapacak olanlar için uygulanan

bir başka teşvik ise vergi yönündendir. 7103 sayılı Kanunun 3. maddesinde belirtildiği üzere tek başına çatı veya cepheye (10 KW'a kadar) kurulan tesislerin ihtiyaç fazlasının son kaynak tedarikçisine satılması durumunda gelir vergi muafiyeti uygulanacaktır.

Yeni yönetmelikle beraber gelen düzenlemeler kapsamında şu hususlara dikkat çekmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz: Bir şirketin çatıları kiralamak suretiyle bu çatılarda güneş panelleri inşa ederek elektrik satışı yapması mevzuatın bu haliyle mümkün gözükmemektedir. Çatıdan elektrik üretim piyasasının gerekli olgunluğa ulaşması adına lisanssız üretilen, satıma yönelik imtiyazın tanınması uygun olacağı kanaatindeyiz. Yönetmeliğin bu haline göre üretim yeri ile tüketicilerin sisteme aynı noktadan bağlanma zorunluluğu mevcuttur. Bu haliyle de üretim yeri ile tüketim yeri farklı olamamaktadır. Kooperatifler adına bu durum olumsuz bir durum yaratarak, üretim yapmalarını zora sokacaktır. Vergisel yönden teşviki biraz daha aktifleştirmek için, lisanssız üretim kapsamında ekipmanlara KDV uygulamasının kaldırılmasının yerinde olacağı düşüncesindeyiz. Son olarak, toplumda yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretim alışkanlığının artması adına lisanssız üretimin belirli bir süre daha özel olarak desteklenmesi kanaatindeyiz.

2.3.2.2.Lisanslı Üretim Yapan Yenilenebilir Enerji Tesislerine Yönelik Teşvikler

Elektrik piyasasında yapılacak üretim faaliyetleri için, kanunda sayılan istisnalar harici olmak üzere, lisans alma zorunluluğu vardır. 6446 sayılı Elektrik Piyasa Kanunu'nun 4. maddesinde yer alan lisansa tabi faaliyetler arasında elektrik piyasasında üretim faaliyeti de lisans alınarak yürütülecek faaliyetler arasında sayılmaktadır. İşbu kanun ve ilgili lisans yönetmeliğinde lisans almak için başvuru esnasında sağlanması gereken şartlar mevcuttur. Kanuna göre bu şartların faaliyet süresince muhafaza ediliyor olması gerekmektedir. Kanun çerçevesinde lisansa yönelik yapılacak lisans başvurusu değerlendirilmesi, gereken izinler, iptali, süre uzatımı, yenileme askıya alma, lisans bedelleri belirleme gibi tüm hukuki düzenleme ve denetimler EPDK tarafından yürütülmektedir.

Öncelikle üretim lisansına başvuracak özel hukuk tüzel kişilerinin limited veya anonim şirketi olması zorunluluğu mevcuttur. Lisans başvurusunun kabul edilmesi durumunda, başvurana tesisin kurulması için önlisans verilir. Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği'nin 12. Maddesinin c fıkrasında düzenlendiği üzere önlisans almak için yapılan başvurularda yenilenebilir enerji kaynak tesisleri için (buna yerli kaynaklarda dahil) 'önlisans bedelinin' yüzde onu kadar yatırılması düzenlenmektedir. Gene aynı şekilde yönetmeliğin 14. Maddesinde yer aldığı üzere önlisans sürecinde bir başka teşvik ise belirli kaynakların üretim tesislerine öncelik tanınmasıdır. Burada bazı enerji kaynaklarına öncelik tanınmıştır. Kömür (yerli-ithal) ve yenilenebilir enerji kaynağına yönelik başvurular öncelikli olarak dikkate alınmakla birlikte, birden fazla yenilenebilir enerji kaynağına yönelik başvuru durumunda da jeotermal kaynağına yönelik bu ayrıcalık tanınmaktadır. Güneş veya rüzgar enerjisine yönelik kurulacak tesisin, aynı bağlantı bölgesinde kapasite fazlası başvurunun olması durumunda, sisteme bağlanacak olanları belirlemek adına TEİAŞ tarafından yarışma açılarak, 5346 sayılı kanunun Ek-1 sayılı listesinde yer alan destekleme fiyatları üzerinden yapılacak en düşük teklifler çerçevesinde değerlendirme yapılacaktır. Yarışma, Rüzgar veya Güneş Enerjisine Dayalı Üretim Tesisi Kurmak Üzere Yapılan Önlisans Başvurularına İlişkin Yarışma Yönetmeliği kapsamında ele alınmaktadır. Önlisans sahip olduktan sonra verilen süre içerisinde gereken onay, izin ve ruhsat gibi belgeleri elde eden, aynı şekilde elektrik üretim tesisinin kurulacağı alanın mülkiyet ya da kullanımını elde eden başvuru sahibi, yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra tekrar lisansa başvuru yaparak minimum 10 maksimum 49 yıllığına üretim lisansı sahibi olabilecektir. Devamında kalan tesis kurulum işlemlerini bitirdikten sonra, şebeke uyumluluğun test ve analizleri yapılacak ve santral işletmeye alınacaktır.

Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği'nin 43. Maddesine göre, "Yerli doğal kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisleri için, üretim tesisinin ilk geçici kabulünün yapıldığı tarihten itibaren ilk sekiz yıl süresince yıllık lisans bedeli alınmayacaktır." Yenilenebilir enerji kaynak üretim alanı olarak belirlenen yerler kurum tarafından kamulaştırılır. Buradaki kamulaştırma elde edilen lisansa yönelik bir kamulaştırmadır. 31.12.2020 tarihine kadar devletin hüküm ve tasarrufu altında

olan arazilerin yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi hasebiyle kullanımı, icabında bedeli karşılığında kullanımına izin verilmektedir (24.12.2015 tarihli ve 29572 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 14.12.2015 tarihli ve 2015/8317 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki Kararın 2’nci maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan ilk defa işletmeye girecek üretim lisansı sahibi tüzel kişilere teşvik sağlanmasına ilişkin süre 31.12.2020 tarihine kadar uzatılmıştır). Gene bu kaynaklardan üretilen elektriğin lisanslarda belirlenen bağlantı noktasına kadar olan ulaşım sürecine dek kullanılacak olan TEİAŞ ve Dağıtım şirketleri nakil hatlarının kullanım bedellerinde, kurumca verilen izin tarihinden itibaren işleyecek olan ilk 10 yıllık süreçte ödenecek olan kullanım bedellerinde yüzde seksen beş oranında bir indirim uygulanacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik en önemli teşviklerden birisi şüphesiz YEKDEM mekanizmasıdır. Bu mekanizma sayesinde üretim lisanslı üreticiler, belirli ek bedellerle desteklenmektedirler. 5346 sayılı Kanunun 6. maddesinde düzenlendiği üzere 31.12.2015 tarihine kadar işletmeye giren lisans sahibi üreticiler için bu kanuna bağlı Ek-1 sayılı cetvel üzerinde belirlenen fiyatlar; 31.12.2015 tarihi sonrası üretime başlayacak tesisler için ise Ek-1 cetvelindeki rakamları aşmamak üzere Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek fiyatlar 10 yıl süre ile ödenecektir. Tabi ki burada YEKDEM desteğinden faydalanmak için bir sonraki yıla yönelik başvurular yapılır ve bu başvurunun da içinde bulunulan yılın 31 Ekim tarihine kadar yapılması gerekmektedir. Zira üreticiler ürettikleri enerjiyi YEKDEM’ den istifade etmeden piyasada da satabilme hakkına sahiptir. Yapılan YEKDEM başvurularının neticesi Kasım ayının ilk 10 günü içerisinde Kurum’un internet sayfasında ilan edilir. Yıllık dönem süresi içerisinde Piyasa İşletmecisi, yek elektrik üretimi yapan katılımcıların sisteme sağladıkları YEKDEM bedellerini hesaplayarak kendilerine ödemektedir.

5346 sayılı YEK Kanunun düzenlediği bir başka teşvik ise yerli ürüne yöneliktir. Kanunun 6. Maddesinde yerli ürün kullanım bakımından bir fiyat desteği öngörülmüştür. 31.12.2015 tarihinden önce işletmeye giren tesislerinden kullanım aksamının yurt içinde imal edilmiş olması durumunda tesisin işletmeye girdiği tarihten itibaren 5 yıl süreyle olmak üzere Kanuna ekli Ek-2 cetvelinde belirtilen fiyatlar üzerinde; 31.12.2015 tarihinden itibaren faaliyete başlayan tesisler için ise

Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen fiyatlar üzerinden destekleme olacaktır. İçinde bulunulan yılın 1 ağustos tarihine kadar Bakanlık veya Bakanlığın görevlendiği kuruluşa başvuru yapan lisans sahibi üreticiler, bir sonraki yıl yerli üretim desteğinden faydalanacaktır. Sonraki tarihte ilave işletmeye giren kısımlar için ise ilgili kuruluşa tekrardan başvuru yaparak bu destekten faydalanılabilir. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üreten Tesislerde, Kullanılan Yerli Aksamın Desteklenmesi Hakkında Yönetmeliğinin 5. maddesinde izah edildiği üzere; başvurunun yapıldığı yer tarafından (Bakanlık ya da görevlendirilen Kuruluş) oluşturulan Yerli İmalat Tespit Heyeti incelemeler yapar, yapılan inceleme neticesinde ortaya çıkan yerli katkı ilave fiyatını başvuru sahibine ve EPDK'ya iletir. Yerli imalatın belirlenmesine ilişkin tüm süreçler Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üreten Tesislerde Kullanılan Yerli Aksamın Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik çerçevesinde yürütülmektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus yerli malların teşvikten faydalanması için gerekli olan belge ürün sertifikalarıdır. Haricinde bir belge kabul edilmeyeceği mahkeme kararlarıyla sabittir.¹⁵⁴

Lisansa tabi olarak verilen bir diğer teşvik de yatırım döneminde yapılan masrafları kapsamaktadır. Şöyle ki; biokütle, güneş pilleri ve odaklayıcı üniteler, kullanılan elektrik üretim sistemlerine yönelik ar-ge ve imalat çalışmaları, Cumhurbaşkanlığınca çıkarılacak kararname ile teşvik kapsamına alınarak belirlenen haklardan faydalandırılabilir. Bahsi yapılması gereken başka bir teşvik ise uygun potansiyelli olmak şartıyla, jeotermal kaynakların varlığı durumunda, yerleşim yeri valiliği ve belediyeler ısı enerjisi ihtiyacını öncelikli olarak jeotermal ve güneş enerjisi kaynaklarından karşılamak zorunluluğu içersindedirler. Dolayısıyla üretilen enerjinin satışı noktasında üreticiye potansiyel müşteri sağlanmaktadır.

Bu başlık altında izah edilecek son husus ise YEKDEM'den faydalanan tesislerin kapasitelerinin arttırılması durumunda, artış olan kısımla ilgili yeniden bir 10 yıllık

¹⁵⁴*Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı-Yekdem Kapsamında Yerli Aksam Teşvikinden Yararlanmak İsteyen Başvuru Sahibi* [2017] Karar No: 2017 / 1061 (T.C Danıştay 13.Daire)

YEKDEM faydalanma süresinin mi işletileceği yoksa üretim tesisinin ilk işleme başladığı tarihin mi baz alınacağı noktasında ortaya çıkan tartışmadır. Burada bir görüş ‘yeni bir lisans işlemi olmadığı, kanunda da belirtildiği üzere tesisin faaliyete başladığı andan itibaren ifadesinin yer almasından ötürü, kapasite artışından dolayı eklenen kısım ile ilgili yeni bir sürenin işlemeyeceği’ yönündeyken; diğer görüş ise ‘burada her ne kadar yeni bir lisanslama olmasa da yeni bir kabul prosedürü işletilmekte, ayrıca Türkiye’nin enerji politikasının temelinde bu enerji kaynaklarının geliştirilmesi yer almaktadır. Bundan dolayı da YEKDEM faydalanma süresinin yeniden başlatılması gerekir. ‘ fikrini savunmaktaydı. Sıklıkla uyuşmazlık konusu olarak görülen bu konu yapılan mevzuat değişikliğiyle sonuçlandırılmıştır. 5346 sayılı YEK Kanunun 6/C-2 maddesine getirilen ek düzenleme “6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanununun 7’nci maddesi kapsamında yapılacak kapasite artışı lisans tadili EPDK tarafından uygun görülenler söz konusu kapasite artışı için YEK Destekleme Mekanizmasından yararlanamaz” şeklindedir. Öyleyse, kapasite artışının gerçekleşmesi durumunda yeniden YEKDEM süresi işletilmeyecektir.

2.3.2.3.YEKA¹⁵⁵

Temiz kaynaklardan enerji üretimi için uygulanan YEKA modelinin, lisanslı enerji üretim tesislerinin teşvik sisteminden kendine özgü uygulamalarıyla ayrıldığı görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynak alanları bu teşvik modelinin düzenlendiği 09.10.2016 tarihli ve 29852 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları Yönetmeliğinin Tanımlar başlıklı 4. maddesinde “Kamu ve hazine taşınmazları ile özel mülkiyete konu taşınmazlarda geliştirilebilir yenilenebilir enerji kaynaklarından en az birinin yüksek yoğunlukta bulunduğu alan/alanları,” olarak tanımlanmaktadır. Burada özellikle üzerinde durulması gereken kısım ‘yüksek yoğunluk’ ifadesidir. Çünkü YEKA modeliyle birlikte elde edilmek istenen en önemli neticelerden biri, kısa sürede temiz enerji kaynaklarının kullanımının arttırılmasıdır. Bu sebeptendir ki, enerjinin yoğun olduğu büyük alanlar bu teşvikin konusu olacaktır. Yönetmeliğin Amaç başlıklı birinci maddesinde “kamu ve hazine taşınmazları ile özel mülkiyete konu

¹⁵⁵Yenilenebilir

Enerji

Kaynak

Yönetmeliği

<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161009-1.htm>>(Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020)

taşınmazlarda büyük ölçekli yenilenebilir enerji kaynak alanları (YEKA) oluşturularak yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, bu alanların yatırımcılara tahsisıyla yatırımların hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik enerjisi üretim tesislerinde kullanılan ileri teknoloji içeren aksamın yurt içinde üretilmesi ya da yurt içinden temin edilmesinin sağlanması, teknoloji transferinin teminine katkı sağlanması” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla yönetmeliğin birinci maddesi bu teşvik modelinin uygulamaya girmesinin amaçlarını özetle, bilhassa devlet arazilerinin tahsisinde hızlı aksiyonlar alınarak, büyük ölçekli yatırımların sağlanması ve bu yatırımlarla beraber de yerli ekipman üretiminin geliştirilmesi olduğu görülmektedir. Bu teşvik modeline temel teşkil mevzuat olarak karşımıza Yenilenebilir Enerji Kaynak Yönetmeliği, 5346 sayılı YEK Kanunu ve 6446 sayılı Elektrik Piyasa Kanunu çıkmaktadır.

YEKA modelinin uygulanması için öncelikli olarak yüksek potansiyelli alanların belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan tespitler sonucunda açılacak ihaleyi kazanan katılımcı ile sırasıyla lisanslama, enerji tesisi kurma, yerli ekipman üretim, sonrasında enerji üretim ve satış süreçleri gerçekleştirilecektir. YEKA Yönetmeliği'nin ikinci bölümünde bu yenilenebilir kaynak alanlarının belirlenmesinin nasıl olacağına yönelik usul yer almaktadır. Yoğun enerji potansiyelli alan tespiti iki farklı şekilde belirlenmektedir. Bunlardan biri Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak faaliyetler neticesinde, diğeri ise YEKA amaçlı bağlantı kapasite tahsis yöntemi ve sonrasındaki yapılacak çalışmalar neticesinde belirlenmektedir. Genel Müdürlük çerçevesinde yapılacak çalışmada ön değerlendirme için devlet arazisi ve özel araziler üzerinde enerji potansiyellerini tespit amacıyla, bilimsel veriler çerçevesinde değerlendirme yapılmaktadır. Daha sonra TEİAŞ' dan bu arazilerde şebeke bağlantısı sorgulanmaktadır. Buradan gelecek olumlu görüş neticesinde aday alan (YEKA) olarak Genel Müdürlük internet sayfasında ilan edilmektedir. Bu aşama sonrasında çalışmalar detaylandırılarak enerji tesis kurulumuna uygunluğu incelenmekte, enerji kapasitesi netleştirilmekte, imar durumu gözden geçilmekte ve son olarak yatırıma uygunluk kararı verildikten sonra YEKA olarak Resmi Gazete ilanı yapılarak, imar planlarına işlenmektedir.

Kaynak alanı belirlenmesinde diğ er yöntem olan YEKA amaçlı bağlantı tahsis yönteminde ise Bakanlık tarafından öncelikli olarak YEKA amaçlı bağlantı kapasite tahsisi yarişması yapılmaktadır. Bu yarişmada ihaleye başvuran taraflar, şartname çerçevesinde bağlantı kapasitesinin tamamına yönelik olarak tekliflerini sunmaktadırlar. Bu şartnamede talep edilen belgeler, uyulması gereken kriterler, sağlanması gereken şartlar tümüyle yer almaktadır. Burada alanlar ilan edilmeden ihaleye çıkılması ve sonraki aşamada YEKA belirleme yoluna gidilmesi, sürecin daha hızlı işletilmesi amacını taşımaktadır.      daha öncede ifade ettiğimiz gibi teşvik modelinin uygulanmaya başlanmasının esas nedeni bir an evvel mevcut kaynak alanlarının değerlendirilerek enerji üretimine açılmasıdır. Dolayısıyla bu şekilde pratik bir alternatif yol da mevzuatta düzenlenmiştir. Çıkılan ihalede yapılacak teklifte de katılımcı kilovat saat başına elektrik enerjisi alımında tavan fiyatı geçmemek kaydıyla bir fiyat teklifi yapacaktır. Yarişmayı kazanan ve YEKA Kullanım Hakkı sözleşmesini bu yöntemle imzalayan tüzel kişi, kendisine önerilen santral sahalarının incelenmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Uygun olmayan santral sahalarının yerine, bağlantı tahsis sahası içinde olmak üzere yeni santral taleplerinde bulunabilir. Ayrıca ihaleyi kazanan taraf, kendisine tahsis edilen arazi kapasitesinin en az %70'ini YEKA olarak değerlenmek zorundadır. Üretim tesislerinin hazırlanması sürecinde ortaya çıkan tüm masraflar ihaleyi kazanan tarafa aittir.

YEKA kullanım hakkı verilmesine ilişkin süreç YEKA yönetmeliğinin       bölümünde yer almaktadır. Öncelikli olarak Genel Müdürlük internet sayfası ve Resmi Gazete'de belirlenen YEKA' ya ilişkin teknik ve idari özellikler ile bağlantı kapasitesi, başvuru şartları, teminat mektubuna ilişkin esaslar, elektrik enerjisi alım tavan fiyatı ve alım süresi gibi bilgiler yayınlanır. Sonrasında şartnameye uygun olarak başvurular alınır. Yönetmelik ve şartname çerçevesinde belirlenen kriterleri sağlayan katılımcılar, yarişmaya katılmaya hak kazanarak tekliflerde bulunurlar. Yapılacak teklifler 5346 sayılı kanına ekli 1 ve 2 sayılı cetvellere göre hesaplanan bedeller toplamını geçmeyecek şekilde her bir yarişma için ayrı ayrı tavan fiyat ve alım süresi şartnamede belirlenen rakam üzerinden eksiltme usulüne göre yapılır. Yapılan tekliflerin içerisinden en düşük 5 teklif alınır ve o teklif üzerinden açık teklif eksiltme yöntemiyle en düşük teklif elde edilene kadar bu süreç devam eder. En son

düşük tekliften sonra teklif sahibi YEKA kullanım Hakkı Sözleşmesinin imzalanmasına davet edilmektedir. Bu aşamada sözleşmeyi imzalayan taraf EPDK ile önlisans ve lisans başvuru süreçlerini tamamlayacaktır. Tamamlanan süreçlerden sonra satış aşamasına geçtikten sonra hak sahibi, sözleşmenin ifası sürecinde herhangi bir fiyat artışı yapamaz. Mücbir sebepler dışında sözleşme süresi uzatılamaz. Şartnamede belirlenen süre, kullanım hakkı sözleşmesinin imzalanmasıyla birlikte başlamaktadır. Mutabık kalınan bedel YEKDEM kapsamında değerlendirilmektedir. İşletmeye girdiği andan itibaren YEKDEM için ayrı bir başvuru ihtiyacı duymadan, YEKDEM kapsamında değerlendirilecektir. YEKA Kullanım Hakkı Sözleşmesi sonunda üretim lisansı çerçevesinde piyasa faaliyetlerine devam edecektir. Burada önemli bir hatırlatma yapılması gerekmektedir. YEKA teşvik modeli kapsamında fiyat teklifleri 1 ve 2 cetvelindeki yer alan rakamlar üzerinden değerlendirileceğinden ötürü, enerji üretim tesislerinde kullanılacak yerli ekipman üretimi için tekrardan bir yerli ürün desteği sağlanmayacaktır.

YEKA Kullanım Hakkı Sözleşmesi akabinde hak sahibi, ayrıca 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme Ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında ar-ge faaliyetlerini de sağlamak zorundadır. Bu çalışmalarını yıllık periyotlarda Bakanlığa sunmak zorundadır. Zira YEKA modelinin uygulanmasının iki nedeni vardır. Bunlardan bir tanesi yüksek potansiyelli enerji alanları üzerine büyük projeler kurup kısa sürede daha çok enerji üretim tesisini devreye sokmak, bir diğeri ise yerli ekipman üretimine geçerek bundan sonraki aşamada hem ihtiyaç duyulan malzemeleri üretmek hem de teknoloji ihracatı yapmaktır. Bu sebeptendir ki, yerli teknik malzeme yükümlüğünün ihlaline yönelik yaptırımlar da yine özel olarak şartnamede düzenlenecektir.

2.3.2.4. Türkiye’de Yeni Yatırımları Özendirmeye Yönelik Teşvikler¹⁵⁶

Türkiye’de yenilenebilir enerjiye yönelik doğrudan düzenlenen teşviklerin dışında, dolaylı olarak uygulanabilecek yatırım teşvikleri de mevcuttur. 19.6.2012 tarihli

¹⁵⁶Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161009-1.htm>>(Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020)

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında yapılan yatırımların teşviklerle desteklenmesi öngörülmektedir. İlgili kararın 1. maddesinde *“kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir”* ifadesine yer verilerek yatırımlara yönelik uygulamaya koyulan bu düzenlemenin amacı ortaya koyulmuştur. Düzenleme, yatırımların teşvik edilmesini 1)Genel Teşvik Uygulamaları; 2)Bölgesel Teşvik Uygulamaları; 3)Öncelikli Yatırım Uygulamaları; 4)Stratejik Yatırımların Teşviki olarak ayırmaktadır. Karar kapsamında uygulanacak olan teşvikler KDV istinası, gümrük vergisi istisnası, yatırım yeri tahsis, KDV iadesi, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsis, faiz veya kar payı olarak düzenlenmiştir.

Genel Teşvik Uygulamaları¹⁵⁷: Belirlenen asgari tutarda yatırımı sağlayan plasman için geçerli bir teşviktir. Bu kapsamda yer alan yatırımlar için KDV istisnası, Gelir vergisi stopajı desteği ve Gümrük Vergisi muafiyeti öngörülmektedir.

Öncelikli Yatırım Konuları¹⁵⁸: Belirli yatırım alanlarının 5. Bölge teşvikleri ile desteklenmesi hedeflenmektedir. KDV istinası, gümrük vergisi istisnası, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsis, faiz veya kar payı desteği bu başlık kapsamında sağlanmaktadır.

¹⁵⁷T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı “ Genel Teşvik Uygulamaları.” Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/genel-tesvik-uygulamalari>

¹⁵⁸T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı “ Bölgesel Teşvik Uygulamaları.” Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/bolgesel-tesvik-uygulamalari>

Bölgesel Teşvik Uygulamaları¹⁵⁹: Bu teşvikin esası bölgeler arasındaki gelişmişlik seviye farkını en aza indirerek, üretim ve ihracat potansiyellerini arttırmaktır. Burada her bölgeye asgari bir yatırım bedeli öngörülmektedir. 1. ve 2. bölgelerde bu tutar 1 milyon TL iken; 3.4.5. ve 6. bölgelerde ise 500,000 TL’ dir. Ayrıca, 6. Bölgeye mahsus %38’lik bir ek işgücü maliyet indirimi uygulanmaktadır. Gene bu başlıkta da KDV iadesi hariç KDV istinası, gümrük vergisi istinası, KDV iadesi, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, Yatırım yeri tahsis, faiz veya kar payı desteği gibi tüm teşvikleri görmektedir.

Stratejik Yatırımların Teşviki¹⁶⁰: Bu teşvik uygulamasındaki temel gaye cari açığın azaltılması emeline hizmet edecek katma değer bakımından kıymetli yatırımların desteklenmesidir. Stratejik yatırımlar çerçevesinde değerlendirilecek sabit yatırım bedeli 500,000,000 TL üzerinde olan yatırımlarda gerçekleşecek olan bina-inşaat masraflarına yönelik tahsil edilen KDV iade edilmektedir. KDV istinası, gümrük vergisi istinası, KDV iadesi, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsis, faiz veya kar payı desteği, KDV iadesi gibi tüm destek çeşitlerinin uygulandığı görülmektedir.

19 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 Sayılı *Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında* yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı’nın ilgili maddelerinde vergi indirimi (madde 15); KDV istinası (madde 10); Gümrük Vergisi Muafiyeti (madde 9); Faiz desteği (madde 11); Yatırım tahsis (madde 16); Sigorta primi işveren hissesi desteği (madde 12); Sigorta primi desteği (madde 13); Gelir vergisi stopajı desteği (madde 14); KDV iadesi (madde 10) aşağıdaki şekilde açıklanmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁹T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı “ Bölgesel Teşvik Uygulamaları.” Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/bolgesel-tesvik-uygulamalari>

¹⁶⁰T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı “ Stratejik Yatırımların Teşviki.” Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/stratejik-yatirimlarin-tesviki>

¹⁶¹Bakanlar Kurulu. “ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar.” Şubat, 2, 2020. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>

Vergi İndirimi: Gelir veya kurumlar vergisinin, yatırım için öngörülen katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli olarak uygulanmasıdır. Bu destek; stratejik yatırımlar, büyük ölçekli yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları çerçevesinde düzenlenen teşvik belgeleri kapsamında sağlanır.

KDV İstisnası: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat ile belge kapsamındaki yazılım ve gayri maddi hak alış ve kiralamaları için katma değer vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisi ile KKDF'nin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

Faiz Desteği: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli krediler için sağlanan bir finansman desteğidir. Teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir kısmı Ekonomi Bakanlığınca karşılanmaktadır. Bu destek; stratejik yatırımlar, Ar-Ge ve çevre yatırımları ile 3., 4., 5. ve 6. Bölgelerde bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yapılacak yatırımlar için uygulanır.

Yatırım Tahsisi: Yatırım Teşvik Belgesi düzenlenmiş stratejik yatırımlar, bölgesel ve öncelikli yatırımlar için Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebilir.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının belirli bir süre Bakanlıkça karşılanmasıdır. Stratejik yatırımlar, bölgesel ve öncelikli yatırımların teşviki uygulamaları kapsamında düzenlenen teşvik belgeleri için uygulanır.

Sigorta Primi Desteği: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının 10 yıl süreyle Bakanlıkça karşılanmasıdır. Genel teşvik uygulamaları hariç olmak üzere, sadece 6. Bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörölür. Ayrıca, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında desteklenen stratejik yatırımlar için de uygulanabilir.

Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Yatırım Teşvik Belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken gelir vergisi stopajının, asgari ücrete tekabül eden kısmının 10 yıl süreyle terkin edilmesidir. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörölür. Ayrıca, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSHP) kapsamında desteklenen stratejik yatırımlar için de uygulanabilir.

KDV İadesi: Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL üzerindeki Stratejik Yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir. 2017-2019 yıllarında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanabilmektedir.

2.3.3. Türkiye açısından Yenilenebilir Enerji Teşvik Mekanizmalarının Geleceğinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması amacıyla yapılan düzenlemelere yönelik bir önceki başlıkta değerlendirilmeler yapılmıştır. Bu bölümde ise düzenlemelerin geleceğine yönelik değerlendirmeler yapılacaktır. 2020 yılı itibariyle artık istifade edilemeyecek olan YEKDEM mekanizması ve buna ilave olarak teşvik mekanizmalarını düzenleyen 5346 sayılı Kanunun uzun bir süredir yürürlükte olması, teşvik düzenlemelerinin yeniden ele alınması ihtiyacını ortaya çıkardığı kanaatindeyiz. Zira geline nokta da uygulamada olan teşviklerle belirli seviyeye gelen piyasanın ihtiyaç duyulan enerjiyi üretmesi için yeni teşvik çalışmalarının ortaya konulması gerekmektedir. Sektöre çok önemli katkıları olan YEKDEM uygulaması 2020 yılı sonrası için de uygun mudur ya da en az onun kadar etkili olabilecek şekilde nasıl başkaca teşvik düzenlemeleri yapılabilir sorularının

doğru cevaplanması son derece önem taşımaktadır. Örneğin enerjide ithalata bağımlı olan Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanamamasından ötürü sektördeki yatırımların istenilen düzeye gelmesi adına 2016'da yürürlüğe giren YEKA Yönetmeliği ile birlikte, bir yandan büyük yenilenebilir enerji alanları sayesinde büyük enerji üretim tesisleri devreye sokulacakken bir yandan da Ar-Ge ve yerli ekipman üretimiyle beraber teknolojik çalışmalarda da önemli aşamalar kaydedilmesi amaçlanmaktadır. Piyasadaki kendi elektriğini üretme alışkanlığı için uygulamaya koyulan, lisanssız elektrik üretimi ve bu yönetmelik kapsamında ele alınan çatı ve cephe uygulamalı güneş elektrik üretimi önem taşımaktadır. Henüz netleşmeyen ancak sıkça bahsi yapılan mini YEKA'lar, yeni bir teşvik modeli olarak değerlendirilebilir.

1978 yılında ABD'de yapılan ilk yenilenebilir enerjinin desteklenmesine yönelik mevzuattan bugüne kadar¹⁶², dünyada çevresel ve ekonomik sebeplerden ötürü yenilenebilir enerji kullanımında yükselen bir trend görülmektedir. Kaldı ki bunun yalnızca elektrik üretimi anlamında değil, ihtiyaç duyulan ısıtma-soğutma ve ulaşım gibi diğer alanlarda da yaygınlaştığı görülmektedir. Bunun temel sebebi olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji sağlanması adına kurulacak olan tüzel kişilerin başlangıç sermayelerinin düşürülmesi; tesislerin kurulacak olduğu arazilerin sağlanmasında kolaylık; finansal araçların bu alana kaydırılması; bu alana yönelik Ar-Ge ve ekipman üretimlerine yönelik teşvikler; satın alma garanti süreleri; bu kaynaklardan elde edilecek olan enerjinin satılmasında tarife desteği; fosil yakıtlar için karbon vergisi uygulaması, kullanılacak teçhizat için KDV ve gümrük vergi iade ya da istisnaları, kurumlar ve gelir vergisi indirimi gibi vergisel yönden muafiyet, istisna ve indirimler, büyük çaplı projelerin ihaleleri, bürokratik işlemlerin azaltılması gibi yatırımcıya sağlanan teşvikler görülebilir.¹⁶³ Getirilen bu teşvikler sayesinde, bu enerji kaynaklarına yatırım rağbet görürken, tesislerin kurulumu için üstlenilecek

¹⁶²Hakan Kum. "Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı.33 (2009): 218.

¹⁶³Ahmet Ulusoy ve Ceyda Bayraktar Daştan. "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018): 128.

olan maliyetleri düşürerek ve karlılık oranını arttırarak, yatırımcılar için cazip kılınmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁴ İngiltere’ de bu enerji kaynaklarından elde edilen enerji oranının ülke genelindeki tüketim oranı %33, Almanya ve İspanya’ da %40, Çin’ de %38, Şili’de bu oran %50’nin üzerinde olurken Fas ise bu oranı 2018 yılında %35’e çıkarmıştır.¹⁶⁵Görüldüğü gibi yalnızca gelişmiş ülkeler değil, gelişmekte olan ve küçük ekonomiye sahip olan ülkelerde de bu kaynaklar yüksek kullanım oranına sahiptir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması adına her ülkenin farklı teşvik mekanizması uygulamaları yaptığı görülmektedir. Dünyada çoğu ülkede uygulanan temel teşviklerden biri tarife desteğidir. Türkiye’de de uygulaması olan bu teşvik sistemi, 1980’lerde Danimarka’da başlayan, bugün Avrupa’nın hemen hemen her yerinde uygulanan teşvik yöntemidir.¹⁶⁶ Bunun temel nedeni ise Avrupa Birliği Komisyonu tarife garantisini düşük maliyetli fiyat garantisi olarak görmesidir.¹⁶⁷Gerçekten Türkiye içinde büyük fayda sağlayan tarife garantisi usulü, gelecekte de yararlanılabilecek teşvikler arasında görülebilir.

2.3.3.1. Türkiye Açısından Örnek Olabilecek Teşvik Uygulamaları

Çin yenilenebilir enerji kaynakları kullanımında başarılı ülkeler arasında yer almaktadır. Dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin, fosil yakıtlara yönelik yatırımlarına devam etse de, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelikte önemli teşvikler uygulamaktadır. Öyle ki, gerçekleştirdiği yatırımlarla dünyanın en büyük yenilenebilir enerji üreticisi konumunda yer almaktadır.¹⁶⁸ Teşvikleri etkin bir şekilde

¹⁶⁴Michael Streich. “Green Energy and Green Economy Act, 2009: A “Fit” Greening Policy for North America?.” *Houston Journal Of International Law* 33, sayı.2 (2011): 431.

¹⁶⁵2019. *Energy Transformation: A Roadmap To 2050 (2019 Edition)*. [online] Abu Dhabi: the UNEP Division of Communications and Public Information,16.<https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Apr/IRENA_Global_Energy_Transformation_2019.pdf> [Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2019].

¹⁶⁶Reinhard Haas, Christian Panzer, Gustav Resch, Mario Ragwitz, Gemma Reece ve Anne Held. “ A review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries.” *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 15, sayı.2 (2011):1003-1034

¹⁶⁷Peter Connor, Veit Bürger, Luuk Beurskens, Karin Ericsson ve Christiane Egger. “Devising Renewable Heat Policy: Overview of Support Options.” *Energy Policy* 59, sayı.C (2013): 3-16

¹⁶⁸2019. Renewable Energy Statistics. [online] Abu Dhabi: Irena., 3.

kullanan Çin, teşvik sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemesi adına Çin Maliye Bakanlığı'na bağlı Yenilenebilir Enerji Geliştirme Fonu birimini kurmuştur.¹⁶⁹ Ülkede uygulanan teşviklerin temelinde alım garantilerinin yer aldığı ifade edilebilir.¹⁷⁰ Bu teşvik kapsamında fiyatlar Hükümet Konseyi bünyesinde, her bölgeye ve enerji kaynağına göre belirlenecektir.¹⁷¹ Alım garantileri dışında, kurulum aşamasında sağlanan fonlar, kurumlar vergisi indirim, KDV iadesi ve elektrikli taşıt satın almada vergi muafiyeti olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi politikası çerçevesinde birçok teşvik imkanı tanımaktadır.¹⁷² Özellikle nitelikli ar-ge çalışmaları yürüten işletmelere harcamaları için %150 kurumlar vergisi indirimi sağlamaktadır. 2017 yılında Yenilenebilir Enerji Yeşil Sertifika ve Ticaret Mekanizması'nı uygulamaya koymuştur. Bu sayede hem bir sertifikaya dayalı ticaret mekanizması uygulanacak hem de yapılacak teşvikler kolaylaştırılacaktır.¹⁷³

Teşvik mekanizması gözden geçirilebilecek olan bir diğer ülke ise Hollanda'dır. Zira farklı bir tarife destek teşvik uygulaması yaparak spot piyasa modelini kullanmaktadır. Buna göre yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektriğin bedeli spot piyasada belirlenen rakamın 2/3 seviyesinin altına indiği takdirde aradaki

<[https://www.irena.org/-](https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jul/IRENA_Renewable_energy_statistics_2019.pdf)

[/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jul/IRENA_Renewable_energy_statistics_2019.pdf](https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jul/IRENA_Renewable_energy_statistics_2019.pdf)>

[Erişim Tarihi: 2 Şubat 2020].

¹⁶⁹Yüksel Bayraktar ve Halil İbrahim Kaya. " Hukuki Düzenlemeler, Politika Destekleri ve Mali Teşviklerin Yenilenebilir Enerjinin Gelişimindeki Rolü: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 20, sayı.1 (2019): 175.

¹⁷⁰ Sara Schuman ve Alvin Lin. " China's Renewable Energy Law and its impact on renewable power in China: Progress, challenges and recommendations for improving implementation." *Energy Policy* 51, sayı.C(2012): 96.

¹⁷¹ Yüksel Bayraktar ve Halil İbrahim Kaya. " Hukuki Düzenlemeler, Politika Destekleri ve Mali Teşviklerin Yenilenebilir Enerjinin Gelişimindeki Rolü: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 20, sayı.1 (2019): 172.

¹⁷²Ahmet Ulusoy ve Ceyda Bayraktar Daştan. "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018): 126.

¹⁷³Yüksel Bayraktar ve Halil İbrahim Kaya. " Hukuki Düzenlemeler, Politika Destekleri ve Mali Teşviklerin Yenilenebilir Enerjinin Gelişimindeki Rolü: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 20, sayı.1 (2019):175.

bedel farkı sübvansse yoluyla kapatılacaktır.¹⁷⁴ Tüketicilere kendi ürettikleri elektriğin fazlasını satma imkânında tanınmaktadır.¹⁷⁵ Hollanda çevre vergilerinin yoğun başvurulduğu önemli ülkelerden biridir. Bu meyanda, yeşil enerji harici tüketim yapan tüketicilere yönelik enerji vergisi uygulanmaktadır¹⁷⁶. İlave olarak, bankalar bünyelerinde bulunan fonların %70 ini yeşil projelerde kullanma yükümlülüğündedirler.¹⁷⁷

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımındaki başarılı örneklerden biri de şüphesiz Danimarka'dır. Zira 1970'li yıllarda fosil yakıt kullanımının %99 oranında olduğu bu ülke, önemli teşvik çalışmalarıyla birlikte 2007 yılı sonrası fosil yakıt bağımlılığından kurtularak yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji ihtiyacını karşılayan bir ülke olmuştur.¹⁷⁸ Danimarka bugün itibarıyla ülkede tüketilen toplam enerjinin %45'e yakın bir oranını bu kaynaklardan elde etmektedir.¹⁷⁹ 1993 yılından beri tarife garantisi uygulayan ülke, yatırımcıyı oluşabilecek fiyat dalgalanmalarından korumak adına proje maliyeti, uygulanan teknolojinin ömrü ve yatırım açısından risk unsurlarını dikkate alarak bir tarife garantisi sunmakta ve bu sunulan destek bedelini de tüketicilerden karşılamaktadır.¹⁸⁰ Yeşil enerji kaynaklarına oranla fiyat avantajını azaltmak ve çevreye verilen zararın giderilmesi için fosil yakıtlara vergi uygulanmaktadır.¹⁸¹ Ayrıca güneş panellerinden elde edilecek gelirlere yönelik vergi indirimi ve rüzgar türbinlerinin kurulumu için kredi garantisi sağlamaktadır.¹⁸²

¹⁷⁴Ali Çelikkaya. "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yenilenebilir Enerjiye Sağlanan Teşvikler Üzerine Bir İnceleme." *Sayıştay Dergisi* 14, sayı. 104 (2017):13.

¹⁷⁵Ali Çelikkaya. "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yenilenebilir Enerjiye Sağlanan Teşvikler Üzerine Bir İnceleme." *Sayıştay Dergisi* 14, sayı. 104 (2017):13.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸Senem Dışkaya. "Türkiye'nin Enerji Güvenliğinde Yenilenebilir Enerji Etkisinin Politik Ekonomi Perspektifi." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 5, sayı.2 (2017): 136.

¹⁷⁹2019. *Denmark's energy and Outlook..* [online] Copenhagen: Danish Energy Agency, 19.<<https://ens.dk/sites/ens.dk/files/Analyser/deco19.pdf>> [Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019].

¹⁸⁰Nasser Ayoub ve Yuji Naka. "Demand-driven optimization approach for biomass utilization Networks." *Computers & Chemical Engineering* 36, sayı.1 (2011),19

¹⁸¹Ali Çelikkaya. "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yenilenebilir Enerjiye Sağlanan Teşvikler Üzerine Bir İnceleme." *Sayıştay Dergisi* 14, sayı. 104 (2017):11.

¹⁸² Ibid.

Yeşil enerji kaynaklarından enerji elde edilmesine yönelik kooperatif çalışmalarının 1980'li yıllarda Danimarka'da başladığı görülmektedir. Danimarka, rüzgar türbinlerinin işletilmesinde kooperatiflerin yaygın olduğu bir ülkedir. Kooperatifler, yatırımcıların sahip olduğu teşviklere sahip olmakla birlikte, getirilen ortaklık modeli, kanuna göre her bir ortağın işletmeden eşit bir şekilde sorumluluk sahibi olması ve her bir bireyin yatırım oranında vergilendirilmesi şeklindedir.¹⁸³ Ayrıca bu kooperatiflerin minimum %20 paylarına yerel halk sahip olmak zorundadır. Gene Danimarka Yenilenebilir Enerji Kanununa göre her bir enerji yatırımcısının, yatırım yapılacağı bölgedeki yerel halka minimum %20 ortaklık sunma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu şekilde hem finansal kaynak sağlanmakta hem de yerel halkın projeye yönelik olumsuz tavrının önüne geçilmektedir¹⁸⁴.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması bakımından Almanya örnek ülkeler arasında yer almaktadır. Zira bu enerji türüne yönelik başarılı teknoloji çalışmaları yapan ve güçlü bir şekilde yenilenebilir enerji politikalarını destekleyen Almanya önemli bir yenilenebilir enerji ülkesi haline gelmiştir. Yürürlükte bulunan yenilenebilir enerji kanunu çerçevesinde, Almanya'da da tarife desteği uygulanmaktadır. Ayrıca enerji ticareti yapan şirketlerinin belirlenen fiyatlar çerçevesinde yenilenebilir enerji kaynaklarını da portföylerine katma zorunluluğu bulunmaktadır¹⁸⁵. Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisi muaf tutulmakla birlikte, tüketilen elektrik vergilendirilmektedir¹⁸⁶. Son olarak bölge

¹⁸³Josh Roberts, Frances Bodman ve Robert Rybski. "Model Legal Frameworks for Citizen-owned Renewable Energy." *Community Power*, (2014):18

¹⁸⁴Marjan Peeters ve Thomas Schomerus. "Approaches, Renewable Energy Law in the EU: Legal Perspectives on Bottom-Up". (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2015),304.

¹⁸⁵Katherine Kennedy. "Renewable Energy" bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016),141.

¹⁸⁶2012. *Environmental Performance Reviews: Germany*. [online] Paris: OECD. <<https://www.oecd.org/environment/country-reviews/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2012-9789264169302-en.htm>> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2019].

sakinlerinin kurduğu kooperatiflerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması için önemli çalışmalara sahip olduğunu bilinmektedir¹⁸⁷.

Kosta Rika, Latin Amerika kıtasının başarılı yenilenebilir enerji lideri ülkelerinden biridir. Tükettiği elektriğin %95'ini bu kaynaklardan sağlamaktadır.¹⁸⁸ Latin Amerika coğrafi koşulları gereği hidroenerji kaynağı bakımından zengindir. Kosta Rika'da bunun avantajını kullanmaktadır. Bunun dışında rüzgar, jeotermal, biyogaz, güneş gibi kaynaklardan istifade etmektedir. Ülke 2021 yılı sonuna elektrik %100 temiz enerji'den sağlama hedefi gütmektedir.¹⁸⁹ Ulaşımda da bu enerji kaynaklarının kullanılması için araç şarjlarına yönelik alt yapının kurulması adına yapılacak ithalatta desteklenmektedir.¹⁹⁰ Kosta Rika devlet bankaları temiz enerji projelerine yönelik krediler sağlamaktadır¹⁹¹. Yenilenebilir enerji tesis kurulmasında ihtiyaç duyulacak ürünlerinde ithalatında, ayrıca bu tesislerden elde edilecek gelirlerde vergi yönünden imtiyazlar tanınmakta; tüketicilere kendi elektriğini üretme ve fazlasını da satma hakkı tanınmaktadır.^{192, 193}

2.3.3.2.Uygulanabilir Bir Teşvik Mekanizmasının Gerekliliği

Yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan teşvikler konusu uygun bir şekilde düzenlendiği takdirde bu hususta istenilen verimliliğin

¹⁸⁷2015. *The European Union Leading In Renewables*. [online] Brussels: European Commission,10-11. <<https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/cop21-brochure-web.pdf>> [Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019].

¹⁸⁸2014. *How to Achieve 100% Renewable Energy*. [online] Hamburg: World Future Council,32. <<https://www.idaea.csic.es/sites/default/files/How-to-achieve-100-percent-renewable-energy.pdf>> [Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020].

¹⁸⁹Ibid.

¹⁹⁰Ibid.

¹⁹¹2013. *The Way Forward For Renewable Energy in Central America*. Bonn: World Watch Institute,55-56.

¹⁹²Ibid.

¹⁹³2016. *Renewable Energy Market Analysis*. [online] Abu Dhabi: Irena, 68. <https://www.refeel.eu/wp-content/uploads/2016/11/IRENA_Market_Analysis_Latin_America_2016.pdf> [Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020].

alınacağıının unutulmaması gerekir. Burada değinilecek hususlardan bir tanesi uygun enerji kaynaklarının tespit edilerek, bu kaynaklara göre teşviklerin yoğunlaştırılmasıdır. Ülkenin bulunduğu konum ve sahip olduğu özelliklere göre gelişime daha yatkın olan kaynaklara yönelik daha çok ihtimam gösterilerek, bilhassa bu kaynakların gelişimi için teşvikler düzenlenmelidir. Örneğin Norveç'in coğrafi koşullarının hidroelektrik santrallerine uygunluğu sebebiyle bu alana verilen teşviklerin etkinliği hasebiyle Norveç'in ana karadaki elektrik üretiminin %99'lık kısmı bu enerji kaynağından elde edilmektedir.¹⁹⁴ Gene aynı şekilde geniş havzalı nehirlerin olduğu Sahra altı Afrika'nın bazı bölgeleri, Güneydoğu Asya, Orta ve Güney Amerika'da aynı şekilde hidroelektrik santrallerinden elektrik üretmeye son derece elverişli yerler arasında yer almaktadırlar.¹⁹⁵ Örneğin Türkiye'de de güneş enerjisinin potansiyeli çok yüksektir.¹⁹⁶ Bu şekilde yapılacak ayrımlar ile ülkeler oluşturacakları teşvik mekanizmalarından verim alarak, bu enerji kaynaklarından elde edilecek olan enerji oranını arttıracaklardır. Uygun kaynaklara yönelik yapılacak teşvikler ile verimli enerji kaynakları elde edilmekle beraber aynı zamanda aslında ortaya çıkacak çevresel zarar da en aza indirgenmiş olacaktır. Şöyle ki, her ne kadar yenilenebilir enerji kaynakları temiz enerji olarak addedilseler de, bu kaynaklardan da enerji elde etmek için yapılacak olan faaliyetler çevreye zarar verebilmektedir. Bu sebeple enerji üretim tesislerinin kurulduğu alanlar her ne kadar atıl dahi olsa oradaki biyolojik çeşitlilik dikkate alınmalıdır.¹⁹⁷ Çünkü uygun şartlarda kurulan bazı biokütle tesisleri ve geniş çaplı hidroelektrik santrallerinin az da olsa çevreye ve havaya olumsuz etkisi vardır.¹⁹⁸ Düşünüldüğünde ilgili enerji kaynağından enerji elde

¹⁹⁴Ahmet Ulusoy ve Ceyda Bayraktar Daştan. "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018): 146.

¹⁹⁵Katherine Kenndy. "Renewable Energy" bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016),158.

¹⁹⁶Münci Çakmak. "İdare Hukuku Açısından Yenilenebilir Enerji". (Ankara: Seçkin Kitabevi, 2018),186.

¹⁹⁷İbid.

¹⁹⁸Katherine Kenndy. "Renewable Energy" bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl

etmek için ihtiyaç duyulan ekipmanın üretilmesi, enerji üretim tesisinin kurulması aşaması ya da ilgili tesisin faaliyeti esnasında çevreye verdiği zararlar söz konusu olabilecektir. Bunların hepsi aslında bu enerji kaynaklarının da çevreye olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak buradaki olumsuz etki fosil yakıtlarla karşılaştırılamayacak kadar azdır. Bu sebeple buradaki en önemli husus bu zararı en aza indirmektir. Tabi ki çevresel etki değerlendirilmesinde en önemli kriter çevresel etki değerlendirme raporlarıdır. 1969'da ilk defa uygulanan çevre etki değerlendirme yöntemi, 1972 Stockholm Zirvesi sonrasında dünyanın geri kalanında da etkili olmaya başlamıştır.¹⁹⁹ ÇED olarak adlandırılan bu değerlendirme yöntemi yapılacak projelerin insan ve doğal çevre üzerindeki etkisine yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Dünya Bankası'nın da önemle üzerinde durduğu ve bu yüzden finanse ettiği projelerde mutlaka görmek istediği bir çalışma olması sayesinde az gelişmiş ülkelerde dahi ÇED uygulaması yaygınlaşmıştır.²⁰⁰ Türkiye'de de üzerinde durulan bu değerlendirme çalışması idarenin, ilgili projelerin (yenilenebilir enerji projeleri dahil) onayını verme sürecinde dikkate aldığı bir işlemdir. Danıştay da verdiği birçok kararında bu duruma atıf yaparak, yenilenebilir enerji projelerinde ÇED kararının olumlu görüş varlığını arandığını ifade etmiştir.²⁰¹

Ülke şartlarına uygun enerji kaynaklarına yönelik teşviklerin arttırılması enerjide verimliliği arttıracak ve çevreye verilen zararı azaltacak olmakla birlikte, tüketiciler üzerindeki doğrudan ekonomik etkiyi de ortadan kaldıracaktır. Şöyle ki her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının hayatımıza girmesi iklim kriziyle mücadelede en önemli unsur olarak gösterilse ve ekonomik anlamda ülke ekonomilerine (özellikle ithalata bağımlı olan ülkelere) avantaj sağladığı görülse de, tüketici açısından bu kaynaklardan elde edilecek elektrik bedelinin yüksek oluşu bu kaynakları tercih edilebilir olmaktan çıkaracaktır. Türkiye'de tüketicilerin enerji kullanımındaki

R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016),128.

¹⁹⁹Ahmet Güneş. "Çevre Hukuku." (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık a.ş., 2015),181.

²⁰⁰Ibid.,s.183.

²⁰¹Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü-Res Yatırımcısı [2016] Karar No: 2016 / 6691 (T.C. Danıştay 14.Daire).

tercihleri üzerine yapılan bir çalışma göstermektedir ki toplum kullandığı enerjinin ekonomik olmasına da son derece önem vermektedir.²⁰² Bu durum dünyanın geri kalanı içinde aynı öneme sahiptir.²⁰³ Çünkü bu enerji türünün tesislerinin işletilmesi fosil yakıt tesislerin işletilmesine göre her ne kadar çok daha düşük maliyet gerektirse de, kurulum aşamasındaki maliyetlerin hala yüksek olduğu görülmektedir. Bu sebeple yüksek verimli ve düşük kurulum maliyetli enerji kaynağından tüketicilerin elde edeceği enerji bedeli de düşük olacaktır.

2.3.3.3.Genel değerlendirme

Türkiye’de teşvik mekanizmaları bu zamana kadar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Sektörün geldiği noktada ciddi tecrübe birikimleri elde edilmiştir. Enerji ithalatına bağımlılık noktasında aynı kaderi paylaştığımız ve yenilenebilir enerjiye geçiş sürecimizde etkisi olan AB, Türkiye hakkında yayınlamış olduğu yıllık gelişim raporlarında bunu dile getirmektedir. İlgili raporlarda tarife desteğindeki olumlu gelişimler ve yerli ekipmanın desteklenmesi²⁰⁴ , aynı şekilde AB’nin 2009/28/EC Yenilenebilir Enerji Direktifini baz alan 2015 yılında çıkarılan strateji ve koyulan hedeflerin revize edilerek yükseltilmesi²⁰⁵, YEKA modeliyle beraber getirilen büyük ölçekli yenilenebilir enerji projelerinin hayata geçirilmeye başlanması²⁰⁶ ve getirilen

²⁰²Volkan Ediger ve Çiğdem Kentmen. "Enerjinin Toplumsal Boyutu ve Türk Halkının Enerji Tercihleri / Social Dimension of Energy and Energy Choices of Turkish Public." *Mülkiye Dergisi* 34, sayı.268 (2014): 295.

²⁰³Bradbrook, Adrian J., Rosemary Lyster, Richard. L. Ottinger ve Wang Xi. *"The Law of Energy for Sustainable Development"*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)

²⁰⁴2011. *Turkey 2011 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission,73.

<https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/tr_rapport_2011_en.pdf> [Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020].

²⁰⁵2016. *Turkey 2016 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission,55.https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_progress_report_en.pdf [Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020].

²⁰⁶2018. *Turkey 2018 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission,79.<https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtablolar/20180417-turkey-report.pdf>[Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020].

YEKA modelinin sabit fiyat garantisi ve yerli ekipmanı destekleyici bir çalışma olması²⁰⁷ Türkiye'nin önemli başarıları olarak ifade edilmiş; ancak, YEKA için yerlilik ve bazı özel teşvikler sebebiyle yabancı yatırımcının ilgisini çekememiş olması²⁰⁸ ve temiz enerji kullanımının taşımacılık, ısıtma ve soğutmada da kullanılmasının da geliştirilmesi noktasında tavsiyelerde bulunulmuştur.²⁰⁹

Türkiye geldiği nokta itibarıyla ulaşım, ısıtma-soğutma gibi alanlarda yenilenebilir enerji kullanımını geliştirememesine rağmen elektrik üretimi bakımından 2019 yılında %32,5'un üzerinde yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik elde etmiştir.²¹⁰ Üretimde bulunan en yüksek yenilenebilir enerji kaynağı hidroelektrik olarak yer alırken, rüzgar ve güneş de en çok faydalanılan kaynaklar arasında yer almaktadırlar. 2020 yılından sonra uygulamadan kalkacak YEKDEM sonrası ise ne olacağı hala tam anlamıyla netleşmemiştir. Konu mecliste de gündeme gelmiştir.²¹¹ Ancak geçen süreye rağmen ortada hala somut bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durum piyasalarda olumsuz etki yaratmaktadır. Netice olarak yeni belirlenecek olan teşviklere ilişkin olarak söylenecek kesin bir husus var ki o da, bu aşamada yapılacak olan teşvik çalışmaları Türkiye'nin geldiği aşama, YEKDEM ve YEKA' dan edindiği tecrübelerin bundan sonraki ihtiyaç duyacağı enerji ihtiyacı dikkate alınarak düzenlenmelidir. . Örneğin hala en önemli sorunlardan biri olan yerli ekipman üretimi adına özellikle yetersiz olan finansmana yönelik çalışmalar önem arz etmektedir. Çünkü yerli enerji kaynağı olarak kabul edilen yenilenebilir enerji kaynakları, ancak yerli ekipman üretimiyle yerli olma özelliğine haiz olacaktır. Aksi

²⁰⁷2019. *Turkey 2019 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission,80.<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf> [Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020].

²⁰⁸bid.

²⁰⁹2011. *Turkey 2011 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission,73.
<https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/tr_rapport_2011_en.pdf> [Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020].

²¹⁰Türkiye Büyük Millet Meclisi. “ *Yenilenebilir Enerji Soru Önergesi*” Ocak,1,2020.
<https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-14883c.pdf>

²¹¹Türkiye Büyük Millet Meclisi. “ *2020 Yekdem Sonrasına İlişkin Soru Önergesi*” Ocak,1,2020.
<https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-13108sgc.pdf>

takdirde, ekonomik açıdan ülkeye katkısı sınırlı olarak kalacaktır. Bu duruma kaynaklardan elde edilecek enerjinin pahalı olmasına sebep olacaktır. Vergisel teşvik Türkiye’de çok sınırlı uygulanmaktadır, dünyanın çoğu ülkesinde özellikle AB’de bu teşvik yoğun bir şekilde uygulanırken bizde hala yaygın değildir. Bu noktada vergisel yönden de getirilecek indirim ya da muafiyetler piyasada olumlu etki bırakacaktır.²¹² Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardan beri uygulanan yenilenebilir enerji üretim kooperatiflerine yönelik doğrudan teşviklerin getirilmesinin ziyadesiyle önemli olduğu kanaatindeyiz. Zira lisanssız elektrik üretiminde olduğu gibi kooperatif uygulamasında da toplum içinde kendi elektriğini üretme bilinci yayılacaktır. Üretilen fazla elektriğin satılması da yine üretim modeli olarak toplumda yaygınlaşabilir ya da buna benzer bir model yaratılarak her üretim tesisinde, tesisin bulunduğu bölgedeki vatandaşların bu tesislere ortak olmasına yönelik bir düzenleme getirilebilir. Bu sayede kurulacak tesisler için ek finansman da sağlanmış olacaktır. Özellikle yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kırsal kesimlerde teşvik edilmesi gereklidir. Çünkü bu şekilde hem oradaki halkın kalkınması sağlanacak hem de potansiyel enerjiden beklenen fayda elde edilecektir.²¹³ Bu konuyla beraber anılması gereken önemli bir husus da üretilen elektriğin sisteme ulaşması sorunudur. Bu sorun uygulanacak mini şebekelerle aşılabılır. Bu konunun desteklenmesi oldukça önemlidir. Öyle ki, yapılacak mini şebekelerle beraber hem eski sistemlerin kullanımı azaltılarak sistem yenilenmiş olacak ve maliyetlerde ciddi bir düşüş görülecek hem de elektriğe erişim sağlanacaktır.²¹⁴ Kurulum maliyeti yüksek olan tesislerin, finansman ihtiyacına yönelik teşviklerin geliştirilmesinin gerekliliği bir başka çözüme kavuşturulması gereken konudur. Her ne kadar tesislerin işletilmesi esnasında diğer enerji kaynaklarına göre çok daha düşük

²¹²Ibid.

²¹³Şehriban Aydoğan. “Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri.” *Enerji Hukuku Dergisi* 4, sayı.2 (2015):126.

²¹⁴Nagpal, D. and Parajuli, B., 2018. *Policies And Regulations For Renewable Energy Mini-Grids*. [online] Abu Dhabi: IRENA, 17.<https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2018/Oct/IRENA_mini-grid_policies_2018.pdf> [Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020].

maliyetler oluşsa da, bu tesislerin kurulum maliyetleri hala yüksektir.²¹⁵ Dolayısıyla önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi teşvikin en önemli işlevlerinden biri yatırımcıyı katlanmak zorunda olduğu yüksek kurulum maliyetinden kurtarmak olmalıdır, bu şekilde uygulanacak finansman çözümleri daha çok fayda sağlayacaktır. Burada belki için yenilenebilir enerji tahvil modeli çözüm olarak uygulanabilir²¹⁶ yada buna benzer alternatif finansman modelleri geliştirilebilir. Belki son olarak burada bahsi yapılması gereken konu teşvikten istifade edecek olan kişilerin önündeki idari prosedürlerin daha basitleştirilmesi ve özellikle uzun süren yargı süreçlerini aşmak için uygulanacak alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının devreye sokulması olacaktır. AB'nin 2020 yılı sonrası yürürlüğe giren olan 2018/2001 sayılı direktifinde yer verilen bu usul, teşviklerin kullanım aşamasında ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda başvuru bir yöntem olarak düzenlenmiştir. Türkiye'de direktifteki düzenlemeye benzer bir regülasyon çalışması yaparak bu kaynaklara yönelik ortaya çıkacak uyuşmazlıklara yönelik alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemini hayata geçirebilir.

²¹⁵Katherine Kenndy. " Renewable Energy " bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl R. Rabago, Mark Radka. (Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016), 21.

²¹⁶ İbid.,23.

SONUÇ

Son yüzyılda kullanılan yoğun fosil kaynakların dünyamızda yaratmış olduğu olumsuz etkiler sonucunda, bu zararlı enerji türüne duyulan güvenin sarsıldığı görülmektedir. Şu halde “yeşil enerji” olarak da tabir edilen yenilenebilir enerji türüne geçişin temel sebeplerinden birinin çevre konusu olduğu apaçık bir gerçektir. Geleneksel yakıtlardan vazgeçmenin bir diğer sebebi ise enerji güvenliğidir. Zira fosil yakıt kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, uluslararası krizlerde enerji taleplerinin karşılanmaması tehdidi altında ekonomik ve siyasi başta olmak üzere birçok sorunla baş başa kalmaktadır. Ekonomik unsurlar ise bir diğer sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü yenilenebilir enerji türü uzun vadede ülkelere ciddi ekonomik katkılar sağlayacak, enerji ithalatına ve ihracatına bağımlılığı ortadan kaldıracaktır. Ekonomik unsurlar, enerji güvenliliğiyle de zaman zaman bir arada görülmektedir. Öyleyse, temiz enerjiye geçiş noktasındaki bahsi yapılan unsurlar açıkça göstermektedir ki sürdürülebilir gelecek temiz enerji kaynaklarıyla mümkündür.²¹⁷

Yapılan tespitler neticesinde bu enerji türüne geçişte hukuk ve teşvik çalışmaları önemli bir rol oynamaktadır. Konu Uluslararası Hukuk, AB Hukuku ve Türk Hukuku bakımından değerlendirildiğinde her ne kadar farklı hukuki disiplinler ele alınmış olsada, değerlendirme ve öneri noktasında benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

1972 Stockholm Bildirisi’yle birlikte dolaylı olarak uluslararası politikaların bir parçası haline gelen yenilenebilir enerji kaynakları, geçen süreye rağmen olması gerektiği yere varamamıştır. Nitekim fosil kaynak kullanımının birincil neden olarak görüldüğü iklim krizi, geri dönüşü olmayan bir boyuta ulaşmak üzeredir. Bu aşamaya gelinmesinin ana nedeni uluslararası toplumun ortaya ortak bir irade

²¹⁷Daniel Farber. ‘Rethinking the Role of Cost–Benefit Analysis.’ University of Chicago Law Review 76, sayı.3 (2009): 1355-1368

koyamamasıdır. Geçen 50 senelik zaman diliminde eksik atılan adımlar durumu bu noktaya taşımıştır. Öncelikli olarak, yeknesak bir uluslararası yenilenebilir enerji politikası kurulamamıştır. Öyle ki, BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun'un '2012 Sürdürülebilir Enerji Yılı' ilanına kadar bir ortak temiz enerji kullanım hedefi dahi benimsenememiştir. Bu durumun en önemli sebepleri arasında fosil yakıt zengini ülkelerin ellerinde bulundurdukları avantajlı durumu kaybetmek istememeleri ve temiz enerjiye geçiş için ortaya çıkan ilk maliyetler olduğu bilinmektedir²¹⁸. İzahı yapılan bu sebeplerden ötürü oluşturulamayan uluslararası temiz enerji politikası, uluslararası hukukta da yapılan çalışmaları zayıf bırakmıştır. Çünkü uluslararası hukukta yenilenebilir enerji kullanımını konusu soft law olarak tezahür etmektedir. Öyle ki, bu kaynaklara bağlayıcı kurallar koyulmadığı gibi doğrudan ele alan bir anlaşma dahi bulunmamaktadır. Uluslararası kuruluşlar bakımından da konu pek farklı değildir. Yapılan çalışmaların mahiyeti tavsiye niteliğinde olmaktan öteye geçememiştir. Uluslararası anlaşmalar, bildiriler, alınan kararlar bu enerji türünün gelişimini bir noktaya kadar sağlamıştır. Ancak geline yer hala yeterli değildir. İvedi bir şekilde, uluslararası hukuk çerçevesinde gereken adımların atılarak temiz enerji kaynaklarının gelişimini sağlayan ve bu kaynakların teşvikini sağlayan çokuluslu bir anlaşma yapılması gereklidir. Aksi takdirde gelecek nesiller bunun bedellerini ağır ödeyeceklerdir. Rawl'ın sosyal toplum sözleşmesinde (Locke, Rousseau ve Kant'ın toplum sözleşmesine yakın bir yaklaşımla) ifade ettiği gibi toplum için önemli olan genel menfaattir ve nesiller arası aktarımda adaletli yönetim ve sonraki nesli düşünme hazzıdır, bu sebeple sahip olunan kaynakların sonraki nesillerle de paylaşılması gereklidir.²¹⁹ Özetle ifade edilebilir ki, şu anda dünyada bulunan kaynaklardan gelecek nesillerin de faydalanma hakkı vardır. Bu nedenle gelecek nesle sürdürülebilir bir yaşam bırakmak için mevcut bulunan kaynakların dengeli kullanılma zorunluluğu vardır. Bağlayıcı norm eksikliği ile birlikte, teşviklere yönelik çalışmalar da uluslararası alanda yetersiz kalmaktadır. Burada Kyoto Protokolü

²¹⁸Steven Ferrey. "The Failure of International Global Warming Regulation to Promote Needed Renewable Energy." *Boston College Environmental Affairs Law Review* 37, sayı.1 (2010): 67-126.

²¹⁹Busuyi Obafemi, 2016. *Energy Security For Present And Future Generations – Is the Legal Framework for the Development of Renewable Energy Technologies in the European Union Effective?* Doktora Programı. (University of Salford).34-36

kapsamında uygulaması artan *Karbon Ticareti* ve Dünya Bankası'nın getirmiş olduğu *Yeşil Tahvil* dışında bir teşvik görülmemektedir. Buna rağmen, yalnızca bu iki teşvik ile dahi önemli finansman kaynağı sağlanmıştır. Özetle, Dünya'nın genelinde yenilenebilir enerji kullanımı hala potansiyellerinin çok altındadır. Bunun esaslı unsurları arasında uluslararası hukuk ve teşviklerdeki eksiklik olduğu görülmektedir. Bu aşamadan sonra yapılması gereken, yaptırımları olan bağlayıcı bir anlaşma çerçevesinde tüm devletlerin bir araya gelmesidir²²⁰. Hali hazırda uygulamada olan bir anlaşmanın²²¹ eki olarak düzenlenecek bir protokol dahi değerlendirilebilir²²². Bu anlaşmanın devletleri kapsadığı gibi aynı zamanda, ülkelerin ekonomik gücü ve atmosfere saldıkları zararlı gazlarla orantılı finansman sağlama zorunluluğu bu anlaşmada düzenlenmelidir. Ayrıca, her ülkeye imkanlarıyla orantılı bir şekilde yenilenebilir enerji kullanım hedefleri koyulmalı ve ülkeler belirli periyotlarla durumlarını aktaran raporlar sunmaları zorunlu hale getirilmelidir. Ülkelerin bu enerji kaynaklarına yönelik ortak teknoloji faaliyetleri yürütmesi sağlanmalıdır. Özellikle uluslararası finansman kuruluşlarının bu kaynaklara yönelik kaynak kurması zorunlu hale getirilmelidir. Yine bu kuruluşlar finansman model beklentilerini karşılamak içinde yükümlülük getirilmelidir. Yine, bahsi yapılan tüm bu gelişmeleri takip edecek bir kurumun anlaşma çerçevesinde kurulması gerekmektedir.

Avrupa Birliği yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yapmış olduğu regülasyon ve teşvik çalışmalarında, dünyanın diğer bölgelerinden çok daha başarılı bir tablo ortaya koymuştur. Neticesi olarak da, hem Birlik hem de üye devletler bu enerji kaynaklardan enerji elde etme konusunda çok ileridedir. Kararlı politikalar geliştirilerek temiz enerji kaynaklarının Birlik genelinde gelişmesi sağlanmaktadır. Ortaya koyulan temiz enerji politikalarıyla örtüşen direktifler uygulanarak, üye devletlere hem sıkı kurallar getirilmekte hem de üye devletlerarası işbirliği

²²⁰SumuduAtapattu. "International Environmental Law and Soft Law: a New Direction or a

Contradiction?" Bölümü. In *Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes: From the Margins*, düzenleyen Cecilia M. Baillie. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 210. doi:10.1017/CBO9781139134989.013

²²¹ Hem enerji alanını düzenlemesi hem küresel olarak uygulama alanı bulan Enerji Şartı Anlaşması, burada devreye girebilir.

²²²Bruce Stuart. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14,(2013):23-25

sağlanmaktadır. Bilhassa, her bir üye devlet için öngörülen yenilenebilir enerji kullanım hedefleri ve üye devletleri disipline edici bir şekilde aksiyon almaya zorlayan düzenlemelerin 2009/28/EC sayılı Yenilenebilir Enerji Direktif içerisinde yer alması, Birlik kapsamında olumlu sonuçlar getirmektedir. Ancak 2021 yılında uygulamaya girecek olan 2018/2001 sayılı Direktif, 2009/28/EC Direktifi'nde düzenlendiği gibi her bir üye devlet için zorunlu bir yenilenebilir enerji kullanım hedefi öngörmemektedir. Her bir üye için hedef koyma konusu 2023 yılında tekrardan görüşülecektir. Dolayısıyla bu durum bu aşamadan sonrası için olumsuz bir tablo ortaya koyabilir. Bu sebeple, bu durumun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. 2018/2001 sayılı Direktif'in 2009/28/EC Direktifi'nden farklı olarak düzenlendiği bir başka konu ise devletlerin yatırımcılara sağlayacağı teşviklerle ilgili bir uyuşmazlık çıkması durumunda başvurabilecekleri alternatif uyuşmazlık çözüm merkezlerinin kurulmasıdır. Bu halde, yeni Direktif ile birlikte, yatırımcılar ev sahibi devletin taahhüt ettiği teşvik yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda alternatif uyuşmazlık çözüm yoluna başvurarak uyuşmazlığın giderilmesini talep edebilecektir. Özetle, mevcut hukuk ve teşvik çalışmaları Avrupa Birliği'nin bu enerji türündeki başarısının temelidir. 2021 yılı itibariyle yürürlüğe girecek olan direktif ile aynı disiplin ve işbirliği devam ettiği sürece, temiz enerjiye yönelik olumlu gelişmeler AB'de görülmeye devam edecektir.

Enerjide dışa bağımlılıkta AB ile aynı kaderi paylaşan Türkiye, başarılı teşvik mekanizması uygulayarak yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişiminde önemli sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Özellikle YEKDEM ve lisanssız üretim gibi hem piyasayı geliştirici hem de toplumda farkındalık yaratıcı teşvikler ziyadesiyle yerinde uygulamalardır. Burada toplumun farkındalığı özel olarak üzerinde durulması gereken bir konudur. Yenilenebilir enerjide tercih edilebilirlik için ucuzluk kriteri her ne kadar elzem olsa da, toplumsal farkındalık konusu da ayrı bir önem taşıdığı ifade edilebilir. Örneğin AB'nin temiz enerji kaynaklarında gelmiş olduğu seviyenin önemli unsurlarından biri, toplumun temiz enerji konusunda gerekliliklerin farkında oluşudur. Türkiye gelinen noktada bu enerji türünde diğer devletlerle karşılaştırıldığında ileri bir seviyede olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Lakin hem

ithalat bağımlısı olması hem de bu enerji kaynaklarına yönelik ciddi bir potansiyeli oluşu mevzuat ve teşviklerde değişikliklerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Öncelikli yenilenebilir enerji kaynaklarının Anayasa çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir. Zira ülke gelirinin büyük bir kısmının enerji ithalatına harcandığı düşünüldüğünde, bu denli önem arz eden konunun anayasal düzlemde ele alınması kaçınılmazdır. İkinci olarak takriben 15 yıldan beri uygulanan kanunun revize edilmesi ya da yeniden ele alınması gerekmektedir. Çünkü bazı düzenlemeler mevcut kanunda bulunmamaktadır. Örneğin yenilenebilir enerji kaynaklarından yalnızca elektrik üretmede değil, ısıtma-soğutmada; ulaşımda da istifade edilmelidir. Devlet kurumlarının bu kaynaklara yönelik çalışmalar yapması önemlidir. Bu durum hem devlet kurumlarını disipline edecek hem de toplumdaki bilinci arttıracaktır. Bu konunun da düzenlenmesi önem arz etmektedir. Yatırım maliyeti hala yüksek olan bu enerji kaynakları için teşvikler çok önemlidir. Şöyle ki, bu enerji kaynaklarının tesislerini işletmek fosil yakıt tesislerine göre çok ucuz iken, yatırım maliyeti hala yüksektir. Uygulanacak teşviklerin yatırım maliyetini azaltıcı özelliği de olmalıdır. Bu yüzden ilk yatırımda maliyeti düşürücü teşvik modelleri geliştirilmelidir. Örneğin Yeşil Tahvil gibi ya da benzeri modeller uygulanabilir. Avrupa ülkelerinde sıkça görülen yenilenebilir enerji kooperatif modeli Türkiye’de geliştirilebilir. Hatta yerel yönetimlerde bu uygulamanın bir parçası olarak düşünülebilir. Bu sayede, bu enerji kaynaklarına yönelik finansman sağlanırken bir yandan da ekonomik kalkınma sağlanır. YEKA uygulamasının getireceği en önemli iki fayda büyük enerji kaynak alanlarının kullanıma sokulması ve yerli ekipman üretimidir. Ancak gelinen noktada yaşanan ekonomik krizler ve piyasalardaki belirsizlikler yerli ekipman finansmanı noktasında zorluklar yaşatmaktadır. YEKDEM’in 2020 yılı sonrasında yeniden uygulanmaması durumunda, yerli ekipmanda finansman sorununu ortadan kaldırmak ve yerli ekipman üretimine yeni bir teşvik modeli getirmek adına YEKA modeline benzer ancak daha küçük çaplı mini YEKA teşviki uygulanabilir. Bu sayede yatırımcılarından yerli ekipman üretimi için finansal destek alınarak, yeni yönetim ve finansman modeli uygulanabilir. YEKDEM bu zamana kadar başarılı sonuçlar getirdi. O halde, bunu tamamen kaldırmak yerine belirli periyotlarda revize edilecek şekilde uygulamaya devam edilebilir. Son olarak, vergi teşvikinin uygulaması çok sınırlı olduğu görülmekte, vergi teşvikinin yelpazesi genişletilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aslan, Yılmaz, Erol Katırcıoğlu, Galip Altınay, Şahin Ardiyok, Ali Ilıcak, Banu Gültekin, Emre Önal ve Can Akçaoğlu. *“Enerji Hukuku”*. Bursa: Baran Matbaacılık, 2007

Atapattu, Sumudu. “International Environmental Law and Soft Law: a New Direction or a Contradiction?” Bölümü. In *Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes: From the Margins*, düzenleyen Cecilia M. Bailliet, 200–226. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. doi:10.1017/CBO9781139134989.013.

Baykal, Sanem ve İlke Göçmen. “Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları Bakımından Normlar Hiyerarşisi” bölümü. *Prof. Dr. Erdal Onar’a Armağan*, 317–365. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013

Bradbrook, Adrian J., Rosemary Lyster, Richard. L. Ottinger ve Wang Xi. *“The Law of Energy for Sustainable Development”*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005

Borowy, Iris. *“Defining Sustainable Development for Our Common Future: A History of the World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission)”*. London: Routledge , 2013

Craig, Bamberger ve Thomas Walde. “Energy Law In Europe: National, EU, International Regulation” bölümü. *The Energy Charter Treaty*, düzenleyen Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne. Oxford: Oxford University Press, 2007

Craig, Paul ve Grainne de Burca *“The Evolution of EU Law”*. Oxford: Oxford University Press, 1998

Crosley, Penelope. “The Role Of Renewable Energy Law And Policy In Meeting The EU’s Energy Security And Challenges” bölümü. *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, düzenleyen Leal-Arcas Rafael, Wouters Jan, 469-486. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2017

Çakmak, Münci. *“İdare Hukuku Açısından Yenilenebilir Enerji”*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 2018

Deards, Elspeth ve Sylvia Hargreaves. *“European Union Law Textbook”*. Gloucester: Oxford University Press, 2004

Dursun, Suat. *“Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye.”* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011

French, Duncan. *"International Law and Policy of Sustainable Development."* Manchester: Juris and Manchester University Press, 2005
Gaillard, Emmanuel ve Mark Mcneil. "The Energy Charter Treaty" bölümü. *Arbitration Under International Investment Agreements-A Guide To The Key Issues*, düzenleyen Katia Yannaca-Small, 37–62, Oxford: Oxford University Press, 2018

Güneş, Ahmet. *"Çevre Hukuku."* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık a.ş., 2015

Kaman, Nur. *Elektrik Piyasasının Lisanslarının Tabi Olduğu Hukuki Esaslar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011

Kennedy, Katherine. "Renewable Energy" bölümü. *Unep Guide for Energy Efficiency and Renewable Energy Laws*, düzenleyen Richard Ottinger, Adrian J. Bradbrook, Lal Kurukulasuriya, Karl R. Rabago, Mark Radka, 128-259. Nairobi: United Nations Environment Programme-Pace University Law School Energy and Climate Center, 2016

Murphy, D. Sean. *"Principles of International Law."* Washington: West Academic Publishing, 2006.

Onar, Sami Sıddık. *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. İstanbul: Hak Kitabevi-İsmail Akgün Matbaası, 1966

Özay, İlhan. *Günışığında Yönetim*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2004,

Peeters, Marjan ve Thomas Schomerus. *"Approaches, Renewable Energy Law in the EU: Legal Perspectives on Bottom-Up"*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2015

Stoddard, E. Larry. "Emerging Technologies" bölümü. *Power Plant Engineering*, düzenleyen Larry Drbal, Westra Kayla, Boston Pat, 781-808. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2012

SÜRELİ YAYINLAR

Makaleler

Amanatidis, Georgios. "European Policies on Climate and Energy Towards 2020, 2030 and 2050." *Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies*, (2019):1–12.

Aydoğan, Şehriban. "Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri." *Enerji Hukuku Dergisi* 4, sayı.2 (2015):119–127.

Ayoub, Nasser ve Yuji Naka. "Demand-driven optimization approach for biomass utilization Networks." *Computers & Chemical Engineering* 36, sayı.1 (2011)

Bayraktar, Yüksel ve Halil İbrahim Kaya. " Hukuki Düzenlemeler, Politika Destekleri ve Mali Teşviklerin Yenilenebilir Enerjinin Gelişimindeki Rolü: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 20, sayı.1 (2019): 164-180.

Bayraç, Naci. "Enerji Kullanımının Küresel Isınmaya Etkisi Ve Önleyici Politikalar." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sayı.2 (2010): 229–259.

Bhattacharya, Mita, Sudharshan Reddy Paramati, İlhan Öztürk ve Sankar Bhattacharya. " The Effect of Renewable Energy Consumption on Economic growth: Evidence From Top 38 Countries." *Applied Energy* 162, sayı.C (2016):733-741

Citelli, Marco, Marco Barassi ve Ksenia Belykh. "Renewable Energy in the International Arena: Legal Aspects and Cooperation." *Groningen Journal of International Law*, 2, sayı.1 (2014):1–33.

Connor, Peter, Veit Bürger, Luuk Beurskens, Karin Ericsson ve Christiane Egger. "Devising Renewable Heat Policy: Overview of Support Options." *Energy Policy* 59, sayı.C (2013): 3-16

Çelikkaya, Ali. "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yenilenebilir Enerjiye Sağlanan Teşvikler Üzerine Bir İnceleme." *Sayıştay Dergisi* 14, sayı. 104 (2017):1-26

Çiçek, Serdar ve Hüseyin Güçlü Çiçek. "Karbon Vergisi ile Karbon Ticareti İzinlerinin Karşılaştırılması. " *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı.47 (2012): 95-119.

Dışkaya, Senem. " Türkiye'nin Enerji Güvenliğinde Yenilenebilir Enerji Etkisinin Politik Ekonomi Perspektifi." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 5, sayı.2 (2017): 129-150

Ediger, Volkan ve Çiğdem Kentmen. "Enerjinin Toplumsal Boyutu ve Türk Halkının Enerji Tercihleri / Social Dimension of Energy and Energy Choices of Turkish Public." *Mülkiye Dergisi* 34, sayı.268 (2014): 281-300

Evans, Brian. "Principles of Kyoto and Emissions Trading Systems: a Primer for Energy Lawyers." *Alberta Law Review* 42, sayı.1 (2004): 167-208

Farber, Daniel. 'Rethinking the Role of Cost–Benefit Analysis.' *University of Chicago Law Review* 76, sayı.3 (2009): 1355-1368

Ferrey, Steven. "The Failure of International Global Warming Regulation to Promote Needed Renewable Energy." *Boston College Environmental Affairs Law Review* 37, sayı.1 (2010): 67-126.

Gaupp, Dirk. "Turkey's New Law on Renewable Energy Sources within the Context of the Accession Negotiations with the EU." *German Law Journal* 8, sayı.4 (2007):413–416

Gönen, Yakup. "Elektrik Piyasası Faaliyetlerinin Kamu Hizmeti Niteliğine İlişkin Bir Değerlendirme." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14, sayı.2 (2010):359–386.

Gholizadeh, Younes ve Müslüme Narin. "Energy Policy of European Union: An Evaluation with regard to the Energy Supply Security". *Turkish Journal of Energy Policy* 3, sayı.6 (2018): 17-25

Haas, Reinhard, Christian Panzer, Gustav Resch, Mario Ragwitz, Gemma Reece ve Anne Held. "A review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 15, sayı.2 (2011):1003-1034

Handl, Günther. "Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992". *United Nations Audiovisual Library of International Law*, (2012):1–11.

Karim, Ershadul, Abu Bakar Munir, Mohamad Ataul Karim, Firdaus Muhammad-Sukki, Siti Hawa Abu-Bakar, Nazmi Sellami, Nurul Aini Bani ve Mohamad Zaki Hassan. "Energy Revolution for Our Common Future: An Evaluation of the Emerging International Renewable Energy Law." *MDPI-Energies* 11, sayı.7 (2018):2–20.

Kum, Hakan. "Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı.33 (2009): 207-233

Marchesi, Daniele. "The EU Common Foreign and Security Policy in the UN Security Council: Between Representation and Coordination." *European Foreign Affairs Review* 1, (2008): 24-26.

Mulyana, Imam. "The Develeopment Of International Law In The Field Of Renewable Energy." *HALREV* 1, sayı.2 (2016): 38–60.

Niels, Bekkhus ve Renaud Dehin. "Renewables Energy Sources in the European Union : Present Situation and Future Developments." *Studia Diplomatica* 59, sayı.4 (2006): 213-227

Özlüer, Ilgın Özkaya. "Paris Anlaşması." *Ekoloji Kollektifi Derneği*, sayı.1 (2016): 5-27.

Pallemaerts, Marc (1997). "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi* 52, sayı.1 (1997): 613–632.

Roberts, J, Frances Bodman ve Robert Rybski. "Model Legal Frameworks for Citizen-owned Renewable Energy." *Community Power*, (2014):1-84

Schuman Sara ve Alvin Lin. " China's Renewable Energy Law and its impact on renewable power in China: Progress, challenges and recommendations for improving implementation." *Energy Policy* 51, sayı.C(2012): 89-109.

Sevinç, Haktan, Ö. Selçuk Emsen ve Eda Bozkurt. " Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Belirleyicilerine Yönelik Bir Analiz: Türkiye Örneği." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi* 6, sayı.1 (2016): 525-556

Streich, Michael. "Green Energy and Green Economy Act, 2009: A "Fit" Greening Policy for North America?." *Houston Journal Of International Law* 33, sayı.2 (2011): 420-448

Stuart, Bruce. "International Law And Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy For All?" *Melbourne Journal of International Law* 14, (2013): 19–52.

Şanlı, Yeliz. "Elektrik Piyasası ya da Elektrik Kamu Hizmeti." *Mülkiye Dergisi* 31, sayı.254 (2014):51-71

Thieffry, Pathrick. "Environmental protection and European Union energy policy: Energy transition after the Paris Agreement." *ERA Forum* 17, sayı.4 (2017):449-465

Ulusoy, Ahmet ve Ceyda Bayraktar Daştan. "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 7, sayı.17 (2018): 124-160

Uysal, Fahriye. "Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Alternatiflerinin Seçimi için Graf Teori ve Matris Yaklaşım." *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, sayı.13 (2005): 23-40

Yaşamış, D. Firuz. "Çevre Ceza Hukuku’nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu Ve Kabahatler Kanunu." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı. 58 (2005):137–147.

Yılmaz, Olcay ve Hakan Hotunoğlu. "Yenilenebilir Enerjiye Yönelik Teşvikler ve Türkiye" *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sayı.2 (2016):74-97.

Yorkan, Arzu. "Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye’ye Etkileri." *Bilge Strateji* 1, sayı.1 (2009): 24–39.

Wirth, David (1995). "The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa." *Georgia Law Review* 29, (1995): 599–653.

RAPOR

Ivanova, M., ve diğeri, 2012. *Conflict Resolution, Human Security, And Global Governance Faculty Publication Series*. [online] Nairobi: Unep, sayfa.458-486. <https://scholarworks.umb.edu/crhsgg_faculty_pubs/2/> (Erişim Tarihi 14 Aralık 2019).

Nagpal, D. and Parajuli, B., 2018. *Policies And Regulations For Renewable Energy Mini-Grids*. [online] Abu Dhabi: IRENA. <https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2018/Oct/IRENA_mini-grid_policies_2018.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020).

1981. *Report Of The United Nations Conference On New And Renewable Sources Of Energy*. Nairobi: United Nations.

2009. *UNEP 2008 Annual Report*. Nairobi: the UNEP Division of Communications and Public Information.

2010. *UNEP 2009 Annual Report - Seizing The Green Opportunity*. [online] Nairobi: the UNEP Division of Communications and Public Information. <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc25993/m2/1/high_res_d/UNEP_AR_2009_FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2019).

2011. *Turkey 2011 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission, sayfa.72-74. <https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/tr_rapport_2011_en.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020).

2011. *Renewable Energy: Progressing Towards The 2020 Target*. [online] Brussels: European Comission <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0031:FIN:%20EN:PDF>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

2012. *Environmental Performance Reviews: Germany*. [online] Paris: OECD. <<https://www.oecd.org/environment/country-reviews/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2012-9789264169302-en.htm>> (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2019).

2013. *The Way Forward For Renewable Energy in Central America*. Bonn: World Watch Institute.

2014. *How to Achieve 100% Renewable Energy*. [online] Hamburg: World Future Council <<https://www.idaea.csic.es/sites/default/files/How-to-achieve-100-percent-renewable-energy.pdf>> (Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020).

2014. *REmap 2030: A Renewable Energy Roadmap, Summary of Findings*. [online] Abu Dhabi: Irena. <[https:// www.irena.org/remap](https://www.irena.org/remap)> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

2015. *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. [online] Ankara: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. <http://www.yegm.gov.tr/document/2014_f_r.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Şubat 2019).

2015. *The European Union Leading In Renewables*. [online] Brussels: European Comission,sayfa.10-11.
<<https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/cop21-brochure-web.pdf>> (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019).

2015. *World Energy Outlook Special Report*. [online] Paris: International Energy Agency,sayfa.17-130.
<https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_3_diger/energy/IEA-Energy_and_Climate_Change_Report_2015.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

2015. *The Covenant of Mayors in Figures and Performance Indicators Based on BEIs, excluding CHP, DH and not specified*. Brussels: European Commission, JRC.

2016. *Renewable Energy Market Analysis*. [online] Abu Dhabi: Irena<[https://www.refeel.eu/wp-content/uploads/2016/11/IRENA Market Analysis Latin America 2016.pdf](https://www.refeel.eu/wp-content/uploads/2016/11/IRENA_Market_Analysis_Latin_America_2016.pdf)> (Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020).

2016. *What Are Green Bonds ?*. Washington: World Bank
<<http://documents.worldbank.org/curated/en/400251468187810398/pdf/99662-REVISED-WB-Green-Bond-Box393208B-PUBLIC.pdf>> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

2016. *Innovation Outlook: Renewable Mini-grids*. [online] Abu Dhabi: Irena.
<<https://www.irena.org/publications/2016/Sep/Innovation-Outlook-Renewable-mini-grids>> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

2016. *Turkey 2016 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission, sayfa.53-55.
https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_progress_report_en.pdf
(Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020).

2017. *World Energy Outlook 2016*. [online] Paris: International Energy Agency,
<<https://webstore.iea.org/download/summary/202?fileName=English-WEO-2016-ES.pdf>> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019).

2017. *Untapped Potential For Climate Action-Renewable Energy In Nationally Determined Contributions*. [online] Abu Dhabi: Irena.

<<https://www.irena.org/publications/2017/Nov/Untapped-potential-for-climate-action-NDC>> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019).

2018. *EU And The Paris Climate Agreement: Taking Stock Of Progress At Katowice COP*. [online] Brussels: European Comission, sayfa.1-23. <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-716-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>> (Erişim Tarihi: 7 şubat 2020).

2018. *A Clean Planet for all-A European Strategic Long-Term Vision For a Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy*. [online] Brussels: European Comission, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

2018. *Turkey 2018 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission, sayfa.78-80. <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtblolar/20180417-turkey-report.pdf> (Erişim Tarihi: 6 şubat 2020).

2019. *Turkey 2019 Progress Report*. Turkey Progress Report. [online] Brussels: European Comission, sayfa.78-81. <https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf> (Erişim Tarihi: 6 şubat 2020).

2019. Renewable Energy Statistics. [online] Abu Dhabi: Irena. <https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jul/IRENA_Renewable_energy_statistics_2019.pdf> (Erişim Tarihi: 2 şubat 2020).

2019. *Renewable Energy Progress Report*. [online] Brussels: European Comission <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0225&qid=1559033163855&from=EN> > (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019).

2019. *Renewable Energy and Jobs Annual Review 2019*. [online] Abu Dhabi: Irena. <https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jun/IRENA_RE_Jobs_2019-report.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019).

2019. Dünya Enerji Yatırımları 2019. [online] Ankara: Dünya Enerji Konseyi Türkiye, <<https://www.dunyaenerji.org.tr/wpcontent/uploads/2019/06/WorldEnergyInvestment2019.pdf>> (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2019).

2019. *Denmark's energy and Outlook..* [online] Copenhagen: Danish Energy Agency, <<https://ens.dk/sites/ens.dk/files/Analyser/deco19.pdf>> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

2019. *Energy Transformation: A Roadmap To 2050 (2019 Edition)*. [online] Abu Dhabi: the UNEP Division of Communications and Public Information. <https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Apr/IRENA_Global_Energy_Transformation_2019.pdf> (Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2019).

MEVZUAT

English Climate Change Act 2008<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27/contents>> (Erişim Tarihi:3 şubat 2020)

The Climate Change Act 2008 (2050 Target Amendment) Order 2019<<https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2019/9780111187654>> (Erişim Tarihi:3 şubat 2020)

Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0028>> (Erişim Tarihi:10 Ağustos 2019)

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma<<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>> (Erişim Tarihi:3 Ağustos 2019)

Statute of the International Renewable Energy Agency<https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/About-IRENA/Statute/IRENA_FC_Statute_signed_in_Bonn_26_01_2009_incl_declaration_on_further_authentic_versions.pdf?la=en&hash=635C494208DD405EA8CD2BDB04414FECD40F55F1> (Erişim Tarihi:3 Temmuz 2019)

United Nations Framework Convention On Climate Change<<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>> (Erişim Tarihi:3 Temmuz 2019)

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-Kyoto Protokolü<http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

Report of The United Nations Conference on New and Renewable Sources of Energy<<https://digitallibrary.un.org/record/25034>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment<<https://digitallibrary.un.org/record/123398?ln=en>> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development<
[https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanIm
pl.pdf](https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanIm
pl.pdf)>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

Directive 2004/101/EC of the European Parliament and of the Council<
[https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:338:0018:0023:E
N:PDF](https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:338:0018:0023:E
N:PDF)>(Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019)

*5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı
Kullanımına İlişkin Kanun*<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5346.pdf>>(Erişim Tarihi: 5
Aralık 2019)

European Union Comission, 1995. *White Paper: An Energy Policy For The European
Union*. Brussels: Comission of the European Communities.

European Comission, 1997. *Energy For The Future: Renewable Sources of Energy-
White Paper for a Community Strategy and Action Plan*. Brussels: Communication
from the Commission.

Comission of the European Communities, 1996. *Energy For The Future: Renewable
Sources of Energy Green Paper For A Community Strategy*. Brussels: Communication
from the Commission.

*Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27
September 2001 on the Promotion of Electricity Produced From Renewable Energy
Sources in the Internal Electricity Market*<[https://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0077](https://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0077)>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of
11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources
<[https://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001](https://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001)>(Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

Devlet Planlama Teşkilatı Müteşarlığı, 2009. *Elektrik Enerjisi Piyasası Ve Arz
Güvenliği Strateji Belgesi*. Ankara: Yüksek Planlama Kurulu Sekreteryası.

Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2014. *Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem
Planı*. Delloitte Türkiye.

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar
<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161009-1.htm>>(Erişim Tarihi:
1 Şubat 2020)

Yenilenebilir Enerji Kaynak Yönetmeliği
<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161009-1.htm>>(Erişim Tarihi:
1 Şubat 2020)

İNTERNET KAYNAKLARI

A Vision Statement by Ban Ki-mun Secretary-General of the United Nations. "Sustainable Energy for All." Haziran, 4, 2019. https://www.seforall.org/sites/default/files/gather-content/SG_Sustainable_Energy_for_All_vision.pdf

Avrupa Birliği Sektörel Politikalar Daire Başkanlığı. "Fasıl 15: Enerji" Şubat, 4, 2020. <https://www.ab.gov.tr/80.html>

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. "Avrupa Birliği Belediyeler ve Üniversitelere Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Çözümleri Konusunda Destek Veriyor." Eylül, 9, 2019. <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/avrupa-birligi-belediyeler-ve-universitelere-yenilenebilir-enerji-ve-enerji-verimliliği>

Bakanlar Kurulu. "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar." Şubat, 2, 2020. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>

European Comission. "A Policy Framework For Climate And Energy In The Period From 2020 to 2030. Ocak, 22, 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52014DC0015>

European Comission. "European Union Energy Security." Ekim, 11, 2019. https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-security_en

European Comission Press Release. "Renewable Energy: Comission refers Ireland to Court for Failing to Transpose EU Rules." Şubat, 1, 2020. [file:///C:/Users/%C3%96mer%20Can/Downloads/Renewable_Energy_Commission_refers_Ireland_to_Court_for_failing_to_transpose_EU_rules%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C3%96mer%20Can/Downloads/Renewable_Energy_Commission_refers_Ireland_to_Court_for_failing_to_transpose_EU_rules%20(1).pdf)

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. "Lisanssız Elektrik Üretimi Hk. Mevzuat Değişikliklerine İlişkin Kamuoyu Duyurusu." Aralık, 5, 2019. <https://www.epdk.org.tr/Detay/SiteSearch?st=DOCUMENT>

International Action on Climate Change. "International Climate Finance" Haziran, 15, 2019. https://ec.europa.eu/clima/policies/international/finance_en#tab-0-0

International Renewable Energy Agency. "Trends in Renewable Energy." Haziran, 10, 2019. <https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publish=yes&:toolbar=no>

International Renewable Energy Agency. "History of Irena." Haziran, 5, 2019. <https://www.irena.org/history>

Itkonen, Anna-Kaisa. "Clean Energy for All Europeans – Unlocking Europe's Growth Potential." European Commission Press Release. Kasım, 30, 2016. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_4009

LSE-Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment. "Climate Change Laws of the World. " Kasım, 5, 2019. <https://climate-laws.org/>

Nieuw Arnhems Peil. " EU Biomass Legal Case. " Şubat, 4, 2020. <https://www.arnhemspeil.nl/nap/dok/2019-03-04-eubiomasscase-eu-biomass-legal-case.pdf>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı " Genel Teşvik Uygulamaları." Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/genel-tesvik-uygulamalari>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı " Bölgesel Teşvik Uygulamaları." Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/bolgesel-tesvik-uygulamalari>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı " Stratejik Yatırımların Teşviki." Şubat, 1, 2020. <https://www.oka.org.tr/tesvik-sistemi/stratejik-yatirimlarin-tesviki>

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. "Yenilenebilir Enerji Nedir?" Haziran, 1, 2020. [http://www.yegm.gov.tr/genc_cocuk/Yenilenebilir Enerji N edir.aspx](http://www.yegm.gov.tr/genc_cocuk/Yenilenebilir_Enerji_Nedir.aspx)

TEZ

Budak, T., 2019. *Renewable Energy Subsidies: Local Content Requirement And World Trade Organization Disputes*. Yüksek Lisans Programı. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Düzel, O., 2004. *TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ VE TÜRK HUKUK SİSTEMİ*. Uzmanlık Tezi. AB Genel Sekreterliği.

Gür, N., 2019. *İdarenin Özendirme Ve Destekleme Faaliyeti*. Doktora Programı. İstanbul Üniversitesi.

Obafemi, B., 2016. *Energy Security For Present And Future Generations – Is the Legal Framework for the Development of Renewable Energy Technologies in the European Union Effective?* Doktora Programı. University of Salford.

MAHKEME KARARLARI

Advocate General's Opinion [2014] 171/14 (Court of Justice of the European Union).

Ana Muhalefet Partisi TBMM Grubu’nun Anayasa Aykırılık sebebiyle 5346 Sayılı Kanunun 6/C. Maddesinin Son Fıkrasının İptaline Yönelik Başvurusu [2012] Karar No: 2012/ 101 (Anayasa Mahkemesi)

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü-Res Yatırımcısı [2016] Karar No: 2016 / 6691 (T.C. Danıştay 14.Daire).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı-Yekdem Kapsamında Yerli Aksam Teşvikinden Yararlanmak İsteyen Başvuru Sahibi [2017] Karar No: 2017 / 1061 (T.C Danıştay 13.Daire)

Essent Belgium NV v Vlaamse Regulieringsinstantie voor de Elektriciteitsen Gasmarkt [2014] 125/14 (Court of Justice of the European Union).

PreussenElektra AG v Schleswag AG, in the Presence of Windpark Reußenköge III GmbH and Land Schleswig-Holstein [2001] C-379/98 (Judgment of the Court).